

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

נוסד עלידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: נחום גלאצר (עורך-תורג'ם), צבי וולפסון
 חבר המערכת בארץ-ישראל — שמעון הלקין
 מנהל המערכת: משה טשרנוביץ

שנה י"ט (כרך ל"ח) אב-אלול, תשי"ח חוברת ז' (203)

ה ת ו כ ן :

137	אפרים שמואלי	„זכות אבות“
141	יצחק עברי	כשם אחדות ערב
148	צבי וויסלאבסקי (ז"ל)	ה„דבוק“ ב„הכימה“
151	אברהם שלזינגר	האדם בדת ישראל
157	א. ד. פ.	המשורר קארל שפירא
	קארל שפירא	שני שירים: א. האלפבית ב. ישראל
158	אליעזר ד. פרידלאנד	תרגום מאנגלית:
160	גבריאל פרייל	שירים: בקר בכפר; בין הגשמים
161	יצחק זילברשלאג	יוסף ואכילס (שיר)
162	צבי קארל	פולחן אוהל מועד לפי שימתו של יהוקאל קויפמן
173	בנימין רסלר	הפליטה בהאריסוויל (סיפור)
183	ה. נעמן	„אחמדיה“
		באספקריה זעירה
188		תשקיף הספרות העתית במדינת ישראל
		הערכות ודברי בקרת
191	א. שאולי	בשערי החסידות
195	ח. נ.	המשפט המוסלמי במדינת ישראל
198	נ. צ. מיימון	מילואים למלון החדש
201	אלחנן אינדלמאן	„אברהם אבולעפיה“
202	ע. צופה	חומר לתולדות הציונות
203		ידיעות
204		ספרים שנתקבלו במערכת

„בצרון“
 1141 ברודוויי
 ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by: CHAIM TCHERNOWITZ (Rav Tzair)

Editors: NAHUM GLATZER (*Contributing Editor*),
HARRY A. WOLFSON, SIMON HALKIN (*S. Israel*)

Managing Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ
Nineteenth Year of Publication

VOL. XXXVIII

AB-ELUL, 5718 (September, 1958)

No. 7 (203)

CONTENTS:

Founding Fathers	Ephraim Shmueli	137
In the Name of Arab Unity	Itzhak Ivry	141
Habima's "Dibbuk"	Zwi Wayslawski	148
Man's Place In Judaism	Abraham Schlesinger	151
Karl Shapiro	L. D. F.	157
Two Poems: (a) The Alphabet, (b) Israel	Karl Shapiro	
Translated Into Hebrew by	Leonard D. Friedland	158
Poems: Country Morning, Through Time and Rain	Gabriel Preil	160
Joseph and Achilles (Poem)	Eisig Silbershlag	161
Yehezkel Kaufmann's View of the Tabernacle Cult	Zwi Karl	162
The Refugee Woman of Harrisville (Story)	Benjamin Ressler	173
Admadiya	H. Naaman	183
MIRROR OF THE ISRAELI PRESS	B. I. M-i	188

EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS

Literature On Hasidism	A. Shauli	181
Moslem Law In the State of Israel	H. N.	195
Supplement to Ibn Shashan's "New Hebrew Dictionary"	N. Z. Maimon	198
"Abraham Abulafia"	E. Indelman	201
Material On the History of Zionism	E. Zofe	202
NEWS AND EVENTS		202
BOOKS RECEIVED		204

BITZARON

1141 Broadway

NEW YORK

MU 6-7680

\$7.00 a Year (\$3.00 Outside U. S.)

Copyright 1958, by Bitzaron, Inc.

בַּעֲרוֹן

נוסד על־ידי חיים משרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

חוברת ז' (203)

אב-אלול, תשי"ח

שנה י"ט (כרך ל"ח)

„זכות אבות“

מאת אפרים שמואלי

למשה שרת, „בשער האומות“ — בהוקרה

א.

כרוב ציבורי העמים בדורותינו עומד גם הציבור במדינת ישראל במערכה רוחנית-חברתית כבדה על חיזוק המרות. היא האבסורטיטה. מרות אינה סמכות (קומפוטנציה) בלבד. כל סמכות מסוייגת על פי תקנות ולהלכה היא משומרת היטב. אחריותה מסוימת מאד, לפי שכל כולה פונקציונאלית וענינית, כבמפעל כלכלי. המתכון של המינהל הביורוקראטי המסייג סמכות פונקציונאלית (operational authority) לצרכי מעשים מסוימים, התפשט בדורותינו על פני כל סוגי השלטון. אבל יש יחסים בינאנושיים שאין סמכות מסוייגת זו מספקת, ואי אפשר לסלק מהם את הצורך במרות רחבה יותר, (עם כל הסכנות של „טוטאליטאריות“ הכרוכות בה).

הציבור העברי שנתקבץ בארצו מארצות העמים כדי לבנות בה מדינה חדשה לעצמו, מתלבט ביותר בשאלה חמורה זו של המרות. זוהי התלבטות יום-יום, שעדיין לא נסמך לה בירור עיוני בדבר טיבה של המרות וגבולותיה. מבחינה פוליטית פתרונה המקובל הוא המשטר הדמוקראטי, צורה מודרנית זו של שלטון, שמאכס וובר כינה אותו „השלטון הליגלי“ (להבדיל מן „החאריסמאטי“ ו„המסורתי“). אדם בימינו נוטה לקבל צורת מרות זו, אמנם לא בלי סכסוכים ופריצות, מפני שהיא מותאמת. על פי דעתו, ל„הגיון הדברים“ שבחברה טכנולוגית, רבת המונים,

מיוסדת על אדני המשפט. אבל גם בתחום הפוליטי, וביותר בתחומי החיים האחרים, לא פסקו פירודי הלככות וחילוקי הדעות על המרות. משנתמוטטה ונשברה האמונה במרא דעלמא כולא נתרופפה ונשתקעה בלב רבים האמונה בשלשת עמודי המרות, שעליהם עמד בית ישראל: (א) הדת, נושאה ומוסדותיה. התורה ולמודיה, הצדיק בחבורת חסידיו, מורי ההלכה. (ב) המשפחה. כיבוד אב ואם, "איש אמו ואביו תיראו" (ויקרא י"ט, ג'), ואמרו במדרש: אי זהו מורא? לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו. על כן ייסדו "הלכות ממרים". המרות נתחזקה גם על ידי מגילת היוחסין. (ג) השלטון, מוראה של מלכות. אף על פי שרק דינא דמלכותא דינא, וגזירות המלכות אינן דין, מצווה היה היהודי להתפלל על שלומה של מלכות, "שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו" (אבות פ"ג, ב'). ואין צורך לומר כבוד השלטון העצמי, על כל פנים להלכה (למעשה מרובות היו המחלוקות): אזהרה לציבור שתהא אימת דין עליהן; כבוד הרבנים והפרנסים. יודעים אנו עמודי מרות אלה ביותר בשעת חולשתם, ואין אנו מעלים על הדעת לעתים קרובות את כוחם הגדול בשעת גבורתם.

שאלת המרות פורצת ועולה אצלנו אפילו במקום שגדרנו סמכויות, כגון בפוליטיקה ובכלכלה. היא חמורה ביותר בתחומים שבהם הסמכות "הליגלית" אינה מספקת מעיקרה, כגון בהלכות חינוך, שבו אזהרות וציוויים יוצאים לכל היותר למשמעת פורמלית-חיצונית, ובהלכות ספרות (בקורת הספרות) והשקפות החברה והעולם (מי שמך?). במערכות יחסים בינאנושיים אלה וכיוצאים באלה אין לו די ב"סמכות" על פי התקנות. האחריות כאן רחבה יותר ועמוקה יותר; שרשיה במעמקים, הרחק מעבר לשטח של זכויות וחובות פורמאליות.

בסוף ימיו, כבן שמונים, כתב גיתה ב"וילהלם מייסטר" על "החוש הרם" (hoher Sinn) הנטוע באדם, הוא יראת הכבוד או יראת הרוממות. הוא דיבר על שלשה ממדים של יראת הכבוד: מפני מה שלמעלה ממך, מפני כל הנעלה והנשגב (מפני האבהות במשמעה הכללית ביותר); מפני מה שלמטה ממך הטבע ויצוריו, האם-האדמה, החמרים, המאטריניטאס בכללה; ומפני חבריך, השווים לך. המידה הגדולה ביותר של יראת הכבוד, הזנה והמפרנסת את שלשת הממדים האחרים היא יראת-הכבוד של האדם מפני הווית עצמו. אין ספק שבדורותינו הטכנולוגיים והפונקציונאליים נתמעטה מאד יראת הכבוד בכל מדינה ומדינה. מפליאה ביותר המהירות, שבה נשתקע או כלה "חוש רם" זה באומה, שגדלה דורות רבים על מורא שמים וכל הכרוך בו והמסתעף ממנו ביראת הכבוד מפני הבריות ומפני הווית עצמו של אדם, עד שלא נשתייר בה אלא מיעוט של מידת "דרך ארץ".

היוסף לנו, בדור זה ובבאים אחריו, מקור חדש של מרות — מרותם של מיסדי המדינה?

ב.

הסופרים הקלאסיים, היווניים והרומיים, משבחים ומהללים את מיסדי המדינות. להם ייחסו מידות אלים. מיתוס הייסוד נעשה עיקרה של הדת והשקפת החברה והמדינה שברומא. לגבהי על-זמן העלו הרומאים את מיסדי עירם: „כמה קשה היה ליסד את העם הרומאי עד שלא ייסדו את העיר“ — אומר וירגיליוס. בנין העיר-המדינה היה תכליתם וטעמם של כל הסבל, התלאה ונדודים, שסבלו איניאס וחבריו וכל מיסדי רומא, בוני המדינה ומפאריה הראשונים. הדגשת הסמכות של האבות המיסדים הוא המוטיב החוזר בספרות הרומאית. האבות, הראשונים, נקראו בפשטות maiores, הגדולים יותר, יותר ממנו, (מעין „אם הראשונים כמלאכים“ וכו'). מזמן לזמן פרצו במדינה תנועות, שביקשו להחזיר את המדינה אל שרשיה, אל תורת החיים של מיסדיה. רעיון זה של גודל סמכותם של הראשונים, מיתוס הייסוד, נתקבל לימים בכנסיה הקתולית בדמות האמונה במיסדי כנסת המאמינים. בשינוי התוכן לפי צרכי הקתוליים ועל פי השפעת מסורת ישראל בעניני סמכות דתית. אחד הרעיונות המרכזיים של תקופת הרנסנס הוא זה של מאקיאבלי: „אין לכיתה או למדינה אריכות ימים אלא אם כן מחזירים אותן אל שרשן לעתים קרובות“. רעיון זה נראה לי עיקר חידושו של מקיאבלי בהלכות המדינה. באמת הוא רעיון המהפכה באירופה. על המהפכה הצרפתית אמר מרכס בצדק, שהיא מופיעה על במת ההיסטוריה לבושה תלבושת רומאית. רובספייר דיבר בלשון מקיאבלי על הצורך לשוב וליסד קיבוץ מדיני ומוסדות מדינה אפילו בכוח האלימות; כדי להציל מדינה משחיתות מידות ומירידת עוצמתה יש לשוב ולנהוג כמיסדיה הראשונים, בעיקר כמיסדים הראשונים של רומא. מסורת פוליטית היא בעיקר מסורת של סמכות זו, כלומר — שמירה על מעשה המיסדים, על המוסדות שהקימו ועל רוח מידותיהם.

מיסדי מדינת ארצות הברית הטביעו את חותמם על מיליוני המגרים לאחר מכן, מיתוס הייסוד הזה הוא מעיקרי השקפת החברה והמדינה באמריקה, וחוקת המיסדים נתקדשה קדושת דורות. כשאתה מתבונן במיסדים אלה מקרוב, בדעותיהם ובהליכותיהם, בתכסיסיהם וחולשותיהם, אתה מתקשה להעריך אותם הערצה שלימה, כדרכה של ההיסטוריוגרפיה האמריקנית כמעט עד סוף המאה הקודמת ותחילת המאה הזאת. אדאמס ומאדיסון שקדו ביותר על הגנת זכויותיהם של העשירים מפני תביעותיהם של החקלאים הבינונים והעניים ושל בעלי המלאכה והפֵּעלים, ובקשו להרחיק את האחרונים לא בלבד מן השלטון אלא גם מזכויות פוליטיות שוות. משנגמרה המלחמה עם האנגלים פרצו במדינה החדשה מלחמות-בית. אחרי הייסוד באה „תקופת המשבר“; אכזבת המונים, מרידות, אינפלציה. בחוקה לא היה רמז כל שהוא לחירות הדיבור, העתונות והאסיפות. רק לאחר מאבק קשה הוכנסה לחוקה עשרה נספחות הקרויים „הצעת חוק הזכויות“. אבל בין שחוקת

היסוד והמוסדות הראשונים היו "טובים" ובין שהיו "רעים", ניכר חותמם בתולדות ארצות הברית עד היום הזה. הם אב־בנין למדינה זו, אבות הבנין הם גבוריה־אליה של המדינה, אמנם גם לאולימפוס כמו מבקרים.

עם הדמוקרטיזציה של חיי הציבור בדורותינו לא קל היום ליצור מיתוס של יסוד. אף על פי כן מתחזקת גם במדינתנו הסכמות — מכוח הראשונות שבייסוד: העלייה השנייה וגם העלייה השלישית, ההגנה, המחתרת של הפורשים, חותמי מגילת העצמאות ויש להנחית, שברבות הימים ילך ויתעלה ה"סטאטוס" הכללי של המיסדים עוד יותר כל אחד ואחד מבני הישוב העברי כולו לפני קום המדינה יהיה בחינת מיסד.

ג.

אבל דוקא משום כך תתעורר השאלה ביתר שאת: מי מן המיסדים, יחידים וארגוני ציבור, נעשה גם אב־בנין מכוחו של הייסוד? נחית, שאבותינו גנוזו במסדה של המדינה דברים שעושים פירות, מי יוציא גנוזים אלה אל חללו של עולמנו להנות בהם את בני המדינה? מסורת ישראל האמינה בזכות אבות, שהיא מסייעת לבנים ומגינה עליהם בשעת צרה. כאן מדובר לא בזכות מטפיסית, קיימת ועומדת לפני הקב"ה, אלא במעשי אבות, המסמנים דרכים לבנים לתקנת הציבור בעשיתו וביצירתו. גם הו"ל ידעו, שאין לסמוך יותר מדי על זכות אבות, שתכסה על כל פשע, ועתים אפילו לא נרתעו מלהכריז ולומר, שזכות אבות תמה ואין לנו על מי להשען. לעתים קרובות הזהירו ואמרו: "בני, אם ראיתם זכות אבות שמטה וזכות אמהות שנתמוטטה, לכו והדבקו בחסד!" (ירושלמי סנהדרין פ"י, ה"א). מי ימשיך עלינו חסד זה על ידי מעשיו? אשרי המיסדים שנעשו גם אבות־בנין. מרותם תהא ניכרת בכל סמכות שימשו בה.

בְּשֵׁם אַחֲדוֹת עֶרֶב

מאת יצחק עברי

עוד לא היו ימים כימים שלאחר העצרת המיוחדת של או"ם, שבהם ניתן לתעמלני הלאומנות הערבית ולראשי מדבריה להשתמש בצורה כה נוחה וקלה בסיסמת „אחדות עמי ערב“ ובאגדה על האחדות הערבית למען מטרות הפוכות — מטרות חתירה והשתלטות מבפנים. הרבה הצלחה עושה, והרבה החלטות גאות עיושות, ובמקרה מושכי החוטים בקאהיר היתה גם הצלחה רבתי — בעיראק ובעוד מקומות — וגם החלטה נאה ומאחדת כלפי חוץ: החלטה שהוגשה פה אחד על ידי עשר מדינות ערב ואושרה פה אחד על ידי 80 אומות שבעצרת. אחרי כל אלה, יכול היה המזכיר הכללי של או"ם לצאת למסעותיו. נאצר ידע כי בסופו של דבר — החוטים נתונים בידו, ומתוך ההנחה שהזמן פועל לטובתו — הרשה לעצמו הפוגה. בשבילו היה חשוב לעורר את הרושם הברור, כי לא חיל המשלוח האמריקני ללבנון והבריטי לממלכת חוסיין הם שהרתיעו אותו ואת עושי דברו בשתי המדינות הקטנות והחלשות האלה, וכי כל מה שהוא עושה אינו עושה אלא למען אחדות עמי ערב, שלומם והדרם. ואכן, את הרושם הזה עורר בהחלטה הערבית המוסכמת הנ"ל. בלבו גמר אומר, כי הפוגה קצרה במזימות החדירה וההתפשטות לא תזיק וגם תועיל לגיבוש ההישגים. לפיכך העמיד פני מדינאי וותרן המוכן משום דרכי שלום להתפייס אפילו עם צר ואויב כמלך חוסיין, ומשנתן יפוי־כוח למחמוד פאוזי, שר החוץ שלו, לפעול בניו יורק ברוח זו, יכול היה לצאת לחופשת הקיץ, כמי שסידר את ענייני המדינה הדחופים ביותר ויצא לפוש.

גדולה מזו, כתבו של „ניו יורק טיימס“ אף ביקש לתלות בראשו של פאוזי כתר של מצרף ישראל למגנין, וב־30 באוגוסט פירסם כתבה האומרת, כי שר החוץ המצרי הציע, לפני היות הצעת ההחלטה הערבית המאוחדת, כי „המעצמות הגדולות יצטרפו למדינות ערב ולישראל בהצהרה משותפת המחייבת את כולן לשמור על עקרונות אי־התקפה ואי התערבות באיזור המזרח התיכון כולו“. לכאורה, התקדמות עצומה: מצרים מסכימה למתן ערובה לישראל ולקבלת ערובה דומה מישראל. ובכלל, עצם הנכונות לשתף את ישראל בהסכם כזה, למרות אי ההכרה והמצביה־מלחמה אתה, וכו' — כלום אינה אומרת: דרשני! ? ואמנם, לאחר עיון כלשהו במקורה של ידיעה זו ובחקר אבהותה האמיתית, לא יקשה למצוא, כי כתב „טיימס“ לא דק פורתא. אך אין לתלות את האשם בעתון המכובד

הנ"ל. זרירי עט מצריים הכשילוהו, במהרם להפיץ את "הבשורה" הנ"ל בשם חוגי המשלחת המצרית וכאילו ניתנה מפי הגבורה, וזאת לדעת, כי הידיעה לא פורסמה אלא לאחר היותה בבחינת נפל, כלומר: כמה ימים לאחר נעילת עצרת החירום המיוחדת ולאחר קבלת ההחלטה הערבית הידועה ויציאתו של האמרשילד למסעותיו. ולמה פורסמה? במטרה האחת והיחידה: להראות קבל עם ועדה כמה רודף שלום הוא נאצר, ואיזה מדינאי מתון הוא, ואם הדבר לא יצא אל הפועל (בלחישה אפשר תמיד להוסיף: מחמת התנגדותן של מדינות ערב האחרות) מה הוא כי ילינו עליו?

מלאכתו של נאצר נעשית ע"י ראשי הגוש הנייטרלי

והנה, על צד האמת, דובר במסדרוני או"ם על הצעת החלטה ממין זה, אך אבותיה היו בעיקר ההודים והיוגוסלאווים. המצרים היטו און והעמידו פנים כמסכימים מבחינה עקרונית, אך לא ראו שום שיקול רציני, שיחייבם לסטות מעמדתם הידועה כלפי ישראל, הן לגבי מו"מ עם ישראל והן לגבי עשיית שלום אתה או מתן ערובה לגבולות שביתת הנשק הקיימים. שר-החוץ המצרי מחמוד פאוזי לא אמר "לא" לידידיו מ"הגוש הנייטרלי", ואולי אף הישלה אותם בתקוות טובות למען יוכל לזקוף אחר כך לזכותו את המידות הטובות של השכנת-שלום שידידים אלה הצטיינו בהם. ואמנם לאחר מעשה לא היססו אנשיו להפריח את הברווז כי הוא-הוא אבי הרעיון הנאה, וכל זה כדי להשיג בארצות-הברית "עתונות טובה" (חזקה על משגרי ידיעותיו למצרים שלא יפרסמו כזאת בעתוני קאהיר, ואם יפרסמו — ודאי יחסירו את ישראל מן החבורה).

התקרית הדיפלומאטית כולה לא היתה ראוייה לניתוח מפורט ולמאמץ להגיע עד שורשה, אלמלא היה בה כדי לאלף הרבה על דרכי הפעולה הדיפלומאטית הערבית בכלל, והמצרית בפרט. ומכאן ניתן להקיש גם על ערכן של התחייבויות ערביות נפרדות ומקובצות כדוגמת אלה הכלולות בהחלטה הערבית המאוחדת, שזכתה לאישור כולל ומקיף בעצרת החירום האחרונה של האו"ם. לכאורה, עדין חילות ארה"ב ובריטניה חונים במזרח הקרוב, ועדיין לא נעשו הסידורים הדרושים, אשר לדעת המזכיר הכללי של או"ם, יאפשרו את פינויים; עדיין חוסיין חוכך לסמוך על "נוכחות" משקיף או שגריר של או"ם בלבד, ויש אומרים כי גם שיכנע את המזכיר הכללי, שבמקרה זה אין לסמוך על הנס; ועדיין אין הסכם בלבנון על הממשלה העתידה לבוא, ויש אומרים, כי הנשיא החדש שיהאב מפציר באמריקנים, לבל ימהרו אף הם לפרוש. אבל העובדה במקומה עומדת, כי בסוף ספטמבר חייב המזכיר הכללי להגיש את הדו"ח שלו לעצרת הכללית הרגילה, ועל יסוד ההחלטה הערבית המקובצת שנתאשרה, תצטרך העצרת לדון בדו"ח זה ולברר אם אמנם לא הגיעה שעתם של חילות המשלוח לצאת מהלבנון ומממלכת הירדן. אמנם, אפשר למצוא מוצא ממבוך זה על ידי הוצאת חלק מחיל-המשלוח והשארת רובו במקום. אך חזקה על המשלחת הסובייטית באו"ם, שתתריע

על כך בקול-יקולות ותגייס לשם כך עזרתן של כל המדינות הקטנות והבינוניות באסיה ובאפריקה ובאמריקה הלאטינית, החוששות מפני כל תקדים של התערבות צבאית לפי הזמנת ממשלה. ואין צריך לומר, כי הודו של נהרו תתמוך בכל עוז במבקשים לשים קץ למצב זה.

יתכן, שראש ממשלת הודו לא היה זו מעמדתו זו אפילו ידע ברורות שלולא ההתערבות הצבאית היו ממשלות הירדן והלבנון יורדות לטמיון. וניתנה האמת להיאמר, כי זוהי דעתם השקולה של רוב משקיפים, הבטוחים שאלמלא החליט איזונהאואר מה שהחליט לא היו חוסיין ושמעון מוציאים את יומם אחרי פרוץ ההפיכה בעיראק. אלא שקל למצוא באו"ם רוב תומכים להחלטה סתמית וכוללת, נוספת מור ושמן זית, כהחלטה הערבית המאוחדת, שנתנה לראש מבעירי הבעירה, לגמאל עבדול נאצר, לצאת מהמערכה בהילה של דורש שלום לעמו ומבטיח שלום לעמי האיזור כולו.

כל הערבים — במחנה העוין את הדימוקראטיות

ההפיכה בעיראק סימנה מיפנה מכמה בחינות ביחסי המערב ועמי ערב. הפיכה זו ערערה אשיותיה של ברית בגדד, שנקראה על שם הבירה העיראקית לא כל כך בזכות גבורתו ועוצם ידו של הצבא העיראקי, אלא ובעיקר בשל היותה ציר ובריח לליכוד עמי ערב סביב סיסמאות ומטרות, שהיו יקרות ללב המערב. אפשר שצדקה נעשתה למערב שאותם קצינים עיראקיים שהשתלטו על המדינה לא בגדו בברית בגדד ובנושאייה לעת מלחמה ולעת חירום, כי אם בשעת שלום ושלווה יחסית. זה מיעט את עוצם המהלומה אך הפחית ממגינת הלב של אדריכלי הברית הזאת. יתר על כן, העובדה שסילוקם של המלך הצעיר ודודו ושל נורי סעיד, ראש הממשלה לשעבר, היה די בו כדי לשבור את ההתנגדות של כל שכבות העם לקו החדש, עובדה זו אומרת דרשני! שהרי בעיראק, שלא כבארצות ערב אחרות, לא היה שלטון פיאודלי משחת לחלוטין. היתה מגמה של תיקונים, של השקעת כספי הנפט בפיתוח החקלאות ואוצרות המים של המדינה על ידי רשות הפיתוח העיראקית, והיו כמה וכמה סימנים של התקדמות כלכלית בריאה ומבורכת. ואם בעיראק זו נסתיימו הדברים כך — משמע אין תקנה לשותפות שבין הדימוקראטיות ובין ארצות ערב. יתר על כן, בעיראק לא היו פליטים ערבים מארץ ישראל (אף כי ארץ זו מעוטת אוכלוסים היא ואדמתה הפוריה מתאימה מאין כמוה לקליטת מאות אלפים מפליטי ערב) ולא היתה בה אחיזה לנימוק, שהסכסוך הישראלי-ערבי ובעיית הפליטים „הם שגרמו לכל הצרות“.

זו אף זו, נורי סעיד, או בית המלך, לא גילו מעולם יחס של אהדה או של ותרנות לגבי ישראל ולא עוד אלא שעמדו תמיד ב„מבחן הפטריוטי“ של נאומי איבה והסתה נגד ישראל. בהתחרות הבלתי פוסקת בין מדינאי ערב בשטח זה, ואף על פי כן, או, טלו, למשל, את מי שהיה שר החוץ העיראקי, פאדיל ג'מאלי, מי אינו זוכר את נאומי הארס והשטנה שלו נגד ישראל, שהיה משמיע על במת

אור"ם בכל חודמנות כשרה ושאונה כשרה? שנים על שנים היה "פטריוט" ערבי זה קיצוני שבקיצוניים לגבי ישראל והציונות. ו"זכות" זו לא עמדה לו ביום המר והנמהר של ההפיכה, שכן גידף האיש את מערכות נאצר שבועות ספורים קודם והאשימו בקשר עם מוסקבה ועם הקומוניזם הבינלאומי להשתלט על המזרח התיכון ועל אפריקה. בשל נאום זה בלבד הפסיד עולמו וכל זכויותיו האנטי-ציוניות לא עמדו לו. אסור באזיקים הוא מחכה בכלא בגדד למשפטו כי יבוא, היש צורך בהוכחות נוספות לסתור את האגדה המופצת על ידי סוכני ערב, כי "הסכסוך הישראלי ערבי הוא שגרם לכל הצרות והוא שהרחיק את לב ערב מהמערב, וכי אלמלא הציונות היו כל עמי ערב יוצאים חוצץ להילחם בקומוניזם ובהשפעה הסובייטית"? הדברים ברורים. עיראק, עשירת הנפט וברוכת האדמה החקלאית; עיראק אשר עוד לפני שנתיים היה צבאה החזק ביותר והמצוייד במיטב הציוד שבצבאות ערב, עיראק זו שהיתה קשורה בברית ידידות עם בריטניה ובשנים האחרונות דובר על עמה כעל המתקדם ביותר בין עמי ערב, בין מבחינה השכלתית ובין מבחינה המרית — גם עיראק זו הוכיחה עכשיו את איבתה הגלויה למערב ולאורינטציה כלשהי על עמי המערב. מעכשיו יש לראות את כל עמי ערב כנתונים ועומדים במחנה העוין את הדימוקרטיות. התהליך עדיין לא נסתיים. בממלכת הירדן ובלבנון עדיין ההתגוששות נטושה. אך הכיוון ברור, וכן ברורות התוצאות שלא תאחרנה לבוא. יקצר המצע לדון בכל הסיבות שגרמו להתפתחות של תהליך זה בדרך שבה נתפתח. אך עצם מהירותו של התהליך וגם האופן שבו נתפתח מעיד כמאה עדים, כי שקר ענו שונאי ציון במחנה המערבי, בתלותם את קולר הכשלונות בצוארה של ישראל. ודאי, השנאה לישראל מוסיפה לשמש כמלט המלכד את עמי ערב באחדותם המדומה. אך מלט חשוב מזה הוא מלאי הנשק והציוד הסובייטי הזורם לארצות ערב מברית המועצות, שגמרה אומר לא רק לחדור לאיזור זה אלא גם להשתלט עליו במידת האפשר, ובלי מלחמה.

הדוגמה האחרונה להשתלטות סובייטית נמרצת ומהירה באיזור זה היא מדינת תימן. שם מרשה לעצמו האימם השליט לא רק להכניס נשק סובייטי אלא גם "מומחים ומתנדבים" סובייטיים, עד כדי שליטתה של ארטילריה סובייטית במצרי באב אל מנדב. סכנה זו, נטילת מפתח הכניסה לתעלת סואץ מרשותו של גמאל עבדול נאצר — אפילו ידו הגדול של כרושצ'וב בקאהיר אינו יכול לשאתה בשלוות רוח. נאצר מוחה בצנעא ומתערב, משדל ומבקש להשפיע, לא כדי להציל את הבריטים בעדן מחמתו של האימם אלא כדי להציל את נשק הסחיטה שלו בעצמו, את תעלת סואץ, משליטה סובייטית גמורה.

הכוחות השקולים בעיראק

בעיראק עדיין הכוחות שקולים. הממשלה החדשה יודעת, כי הלקוח הטוב ביותר, אם לא הלקוח היחיד לנפט העיראקי הוא המערב, כלומר: בריטניה

ואירופה המערבית. ידיעה זו ברורה ומחוזרת לעיראקים עד כדי כך, שלא חזבלבד שאינם מפחיתים מיצוא הנפט שלהם למערב אלא שהם אף מוכנים להגבירו. הלי"ש והדולאר דרושים להם מאוד ואף על משלוחי הנשק המערבי עדיין אינם רוצים לוותר. אמנם, מהצד השני, הם מוכנים לקנות נשק גם מהמזרח הסובייטי, כדי להוכיח את "נייטרליותם". כבר עשו עיסקות עם סוריה לרכישת נשק קל מתוצרת צ'כית, ובעיסקות אלה שימשה דמשק סוכן-מישנה. אך רווחת הדעה, כי מגישושים ראשונים אין ללמוד לקח ולהסיק מסקנה. כי בתוך הממשלה העיראקית גופא עדיין ישנה התרוצצות ניכרת. כי ראש הממשלה הנוכחי, קול. קאסם מתנגד פחות למערב ואילו סגנו, קול. עראף, הוא בהחלט פרו-סובייטי. יש משוויים את השותפות של נאגיב עם נאצר בתקופה הראשונה של ההפיכה במצרים, עם השותפות של קאסם עם עראף, ומנבאים, כי סופו של קאסם יהיה כסופו של נאגיב, ואילו עראף יעלה לשלטון מוחלט ולמדיניות נאצרית מובהקת.

בין כך ובין כך, דבר אחד ברור: ה"מצודה" הפרו-מערבית המדומה אשר בעיראק נתמוטטה ביום אחד. והיא נתמוטטה במהירות כזאת ובאופן כה מוחלט שלא היתה אפילו שהות ואפשרות להצילה. מדוע? — ודאי לא משום אהבה לציונות. שלא לקו בה לא המלך פייסאל ולא ראש ממשלתו נורי סעיד מעודו! התשובה היא, על כרחך, כי את הפתרון צריך המערב לחפש במקום אחר, ואת הסכנה עליו לבלוס ממקום שהיא באה ממנו — מברית המועצות.

לאן פני הסוכן הראשי מועדות

ברשימת-מזימותיה של ברית המועצות במזרח התיכון משמש עדיין השליט המצרי בתפקיד הסוכן הראשי, אף כי גדול שירותו בעבר (משנת 1955 ואילך) משירותו בהווה. אך גם בהווה אין לה למוסקבה סוכן טוב ויעיל מזה. אמנם, הצלחותיו המרובות של נאצר גרמו לו שישכח את כללי הזהירות, ואף ינסה לחזור אל המשחק הכפול. אך עין הרוסים פקוחה עליו וקשה להניח שיתחמק מהשגחתם. הצעד האחרון בעיראק עדיין היה לפי רוחם, שכן נתקררה אגב-כך חומת הברית הצבאית המזרח-התיכונית, שהיתה לצנינים גם להם גם לנאצר. אבל חיל המשלוח האמריקני ללבנון, עוד יותר מחיל המשלוח הבריטי לירדן, הוכיח לכרושצ'וב, כי יש לרסן קצת את רוחו הסוערת של נאצר. בשעת הביקור הדחוף של נאצר במוסקבה, בדרך מבלגארד, לא מיהר כרושצ'וב להציע לו "מתנדבים" כאשר הציע, בנדיבות לבו, ב-1956 — בימי משבר סואץ וסיני, שעה שאמריקה עמדה מנגד ואף התנכרה בפועל לבעלי בריתה צרפת ובריטניה. נאצר חזר לקאהיר מתוך ההכרה הברורה שעליו להאיט מהלכיו בעתיד הקרוב, ומכאן התנהגותו ה"מתונה" בעצרת החירום האחרונה של או"ם, ומאמציה היתרים של משלחת "הרפובליקה הערבית המאוחדת" לאו"ם בניו-יורק לשאת חן וחסד בעיני כל הצדדים.

אלא שאין ללמוד על אופיו של הנמר לפי התנהגותו בשעת תנומה שלאחר סעודה דשנה. ייתכן כי ההפוגה הנוכחית בפעולות ההתפשטות של נאצר תאריך חדשים אחדים. עם זאת, אין להתעלם ממטרותיו לעתיד וממזימותיו בהווה. ברור, כי לשם הגשמת מטרותיו של האימפריאליזם המצרי, המכונה על ידי נאצר לשם נוחות תעלומתית „אחדות עמי ערב“, נחוצים לו לדיקטטור המצרי שני אלה, נפט ומים. מים אין להשיג בדרך קצרה אלא על ידי השתלטות על מקורות הנילוס הכחול שבידי הסודאנים, ונפט — על ידי השתלטות על מקורות הנפט של כוויית, סעודיה או עיראק. משלוש אלה — כוויית היא אולי הנסיכות הערבית הנתונה בסכנה הגדולה ביותר, הואיל והיא החלשה מכל מבחינה צבאית. מושלה של כוויית יודע זאת וכבר ביקר אצל נאצר לשלם לו מס שפתיים, כאשר עשה לפניו פייסאל, ראש ממשלת סעודיה ואחיו של המלך סעוד. גם פייסאל וגם קאסם, ראש ממשלת עיראק, לא גילו עד כה נכונות להתחלק עם נאצר חלק כחלק, או לנהוג לפי הכלל „כיס אחד לכולנו“. מבחינה זו לא חל כל שינוי בין „בעלי הרכוש“ ובין „נטולי-הרכוש“ שבעמי ערב. הדיבורים על אחדות ערב הופגנו איפוא שוב כמליצות נבובות, שאין אחריהן מעשים של ממש. היוכל נאצר להמתין עוד, ואם כן — עד מתי? מצבה הכלכלי של „הרפובליקה הערבית המאוחדת“ קשה מאוד. החיכוכים עם הסורים גוברים והולכים, ואי הרצון העולה בדמשק בשל ההשתלטות המצרית בצפון ובשל שיתוק המסחר הסורי וחיי המדיניות הסורית עלול להיות יותר חזק אף מכוחות לשכת הבולשת של גנראל סראג, הקצין הסורי שעזר יותר ממישהו אחר לנאצר לביצוע תכנית האיחוד.

הנסיון הסורי היה צריך לכאורה ללמד את נאצר לקח, כי אל לו להיחפז בעתיד בפעולות „איחוד“ נוספות העלולות לסכן את כל מה שהשיג בעבר. אך בדרך כלל אין דיקטטורים וקושרי קשרים מגיעים אל כללי הזהירות אלא לאחר שהפסידו שלטונם וקיפחו חייהם.

היחס לישראל, סכנות ואפשרויות

הוא הדין בנוגע ליחס של נאצר לישראל ואפשרויות ההבנה בין מצרים וישראל. לכאורה, יכול היה נאצר להרויח הרבה מהסכם עם ישראל, ובודאי שאין להניח כי ישיש תיכף ומיד אלי מבחן כוחות צבאי עם ישראל, גם אם חילותיו נתעצמו הרבה משנת 1956 ועד עתה והם עולים על 300.000 איש וצידו הצבאי מצוי בשפע. אך מן הצד השני אין לסמוך על שיקול דעתו וקור רוחו, שיימנע מהתמודדות כזאת גם בעתיד בכל התנאים. ההסתה נגד ישראל ברדיו קאהיר נמשכת. על הסכנה הגוברת של מעשה טירוף ערבי שיתקן את שלום העולם כולו מעידים השידולים הרבים שמשדלים את נאצר בזמן האחרון קברניטי „הנייטראליזם“ בעולם — נהרו וגם טיטו, ידוע כי בזמן ביקורו של נאצר

בבריאוני, אשר ביוגוסלאוויה, הרבה מארשל טיטו להשפיע עליו בכיוון עשיית שלום עם ישראל. הצהרתו של נהרו, כי "על הערבים להשלים עם קיומה של ישראל", באה אף היא לצנן התלהבותה של הלאומנות הערבית החוגגת נצחונותיה במזרח התיכון והמדברת על ההתמודדות הקרובה עם ישראל.

בתנאים הקיימים, התשובה היחידה לשחצנות הערבית היא הצטיידות צה"ל בנשק חדיש יותר ומשוכלל יותר, שימש ערובה נגד הסכנות החדשות הנובעות מן הציוד הסובייטי החדש — בפרט מטוסי הסילון, הקליעים והצוללות שסופקו למצרים ולסוריה. ממשלות אמריקה ובריטניה נוטות יותר מאשר בעבר לגלות יחס חיובי בשטח זה, מתוך ההכרה הברורה כי אכן הופר שיווי המשקל במזרח הקרוב לרעת ישראל, והוא הופר במידה ניכרת. אין צריך לומר, כי ממשלת צרפת של דה-גול מגלה יחס חיובי בהחלט לצרכי ההגנה של ישראל לעת כזאת. מירון זיון נוסף לא יפתור שום שאלה ולא עוד אלא שיכביד הכבדה נוספת על תקציבה של מדינת ישראל ויחיש את התהליכים האינפלציוניים בתוך משק המדינה. אבל במסיבות הקיימות אין מוצא מזה, ואין קברניטי המדינה בני חורין לנהוג אחרת, כל עוד לא יוכיחו מנהיגי ארצות ערב יתר בגרות מדינית ויתר נבונות דיפלומאטית ויסכימו לישוב אתם ליד שולחן אחד, ולדון על הסדר שלום סופי בין ישראל לערב. להערכתו של מזכיר האו"ם, כי "עדיין לא הוכשרה השעה", אין אלא להשיב: אם לא עכשיו אימתי?

ה"דבוק" ב"הבימה"

מאת צבי וויסלבסקי

(ליובל הארבעים של התיאטרון העברי "הבימה")

א.

מהי יצירה עממית? — שירים עממיים בלשון המדוברת (רובם ככולם מתורגמים מלשונות אחרות ומבטאים רגשות אחרים בצורה מתורגמת גרועה) והמתעמקים מביניהם באו והוסיפו: ניגון של חסידים, בכי של אשה יהודית מתהפכת בחבליה, בית-עלמין יהודי על מצבותיו העקומות, שופר ישן שנפסל לשמוש, פרוכת של ארון קודש, מרוקמת רקמת זהב, כוס של הבדלה — עזבון סבא—סוחר—למדן, וכיוצא באלה הדברים. צירפו לזה מעט חסידות עממית וקבלה — והרי חומר נאה לפניך לעשות ממנו מטעמים לגויים מישראל, שלבם כלה לקצת יהדות, ולגויים בני גויים להציץ בעולם מלא סוד ומסתורין, טעם כתה דתית-מסתורית עם גוונים סוציאליים שונים לכנסת ישראל אשר ברוסיה, וכנסת ישראל זו עמדה לפני המחבר, יהודי שנתלבט בין תכנים עממיים רוסים שונים במשך שנים מרובות ונתפס לראיה זו בלבד, לא בין ערכי כסף, זכויות והשכלה, מלחמת מעמדות ורוב מפלגות בלבד תתלבט הנפש היהודית, ולא תורה עתיקה בלבד, שכבר פרחו כל אותיותיה ותבותיה ממנה ותמצאנה להן משכן במקדשים אחרים, שמורה אצלה, אלא כמהה היא עוד היום לפלא, לנס הגדול, השטן עדיין מרקד בתוכה ואלהים חיים ומשרתיו עושי רצונו נלחמים בו מלחמה נועזת. עדיין נלחמים בכנסת ישראל זו הבשר ברוח, הטומאה בטהרה, הקדושה בשיפלות, ההשגה האלהית בהשגה האנושית. היתה יד ההצלחה הספרותית על המחבר ושרה של הלשון העברית בימנו נאות לפצח את האגוז הנוקשה הזה בפטישו החזק, בא חיוק ראשון לבית רעוע זה — מוטות חזקים של הלשון העברית בת הדורות סמכוהו. הרי קסם היה ביד האיש הזה להפוך רגבי עפר לפנינו ללשון יקרות! והנה באו חברי "הבימה" ויסעדהו שוב במוטות איתנים: בחבה ללא גבול, במסירת נפש, בטעם אמנותי משופר (יזכר שמו של וואכטנגוב לטובה!), בהתלהבות יהודית אמיתית, ודאי יארכו ימי עשותה בעולם, שכן איתנים הם היסודות, עליהם השעינוה, וגדולה היא התשוקה בימינו להציץ ולא בעין אחת בלבד, מעבר לקלעים בעולם הרזון והמסתורין, ואף הנשמה היהודית המודרנית, שנתרוקנה בדורות האחרונים מכל יסודות דתיים-מסתוריים, אחוזה צמאון ודבקות למעניות הסוד, ולו בתיאטרון שכולו חולין דחולין, לראות, האיך נלחם האדם עם אלהיו יוצרו ובוראו ומפיח בו נשמה, האיך נלחם ונופל האדם במלחמה זו. הנה יושב על ידי חוקר עברי צעיר, היודע את היהדות הדתית לכל

צורותיה וגלגוליה ולכל קמטי קמטיה וטוען בשעת הפסק: כמה גדולה היא הטעות. שנתפס לה המחבר! השמעת מימך — יהודי מוכר את עצמו לשטן? הנה טוען אלחנן, זה בחור הישיבה, הלמדן והמקובל, שנשמתו מדבקת בנשמת הכלה, הוא הדבוק: "רצונו לעבוד את האלהים על ידי החטא"! ההיו מעולם קוסמים בישראל, אלה שעובדים את הכחות העליונים לפי דרכם, דרך החושך והטומאה! אין כמה וכמה דרכים לעליה אלא דרך אחת בלבד, והיא — דרך הקדושה, דרך עבודת אלהים הישרה ולא דרך הסלוף, העקלקלות. ואל תביא ראייה מן הזוהר ומשאר ספרי הקבלה על דבר העלאת הניצוצות מן החטא ומן הטומאה. פאוסט מוכר את עצמו לשטן, ואילו בחור ישיבה מישראל, יהודי שביהודים, לא ימכור את עצמו לעולם לשטן, ואף אם ישקיע את עצמו בראשו וברובו בקבלה ובמסתורין ובקבלה מעשית. כן, יש בידה של הקבלה המעשית להוציא יין מן הכותל ולשדד את מערכות הטבע, אולם נעלמה ממנה הפיכה זו של נשמת היהודי הדתי הדבוק לאלהיו בצורה זו או אחרת, כל הקונצפציה הזאת של הדרמה, שחייבה גם את האמנים המורים וגם את התלמידים בעלי "הבימה" לכמה וכמה דברים ותנועות, צבעים וסממנים — בדויה היא מתחילתה ועד סופה. דומה — רוח של קתוליות נושבת עליך בכמה וכמה סצינות, ואין ההרגשה היהודית, העברית העמוקה של המשחקים יכולה להעלים את זה מאתנו. טול מן הדרמה הזאת את הרעיון המרכזי, את רעיון עבודת האלהים מתוך חטא, ותתפורר לפניך הדרמה כבית-שעשועים זה לילדים ולא ישארו הימנה אלא שיחות בטלנים בבית המדרש, בכי אשה, המבקשת רחמים מלפני אלהים על ילדה הגוסס, שיחות תיקון ומנהגי התונה, הטלת חרם וגרוש "דבוק", דברים שיש בהם כדי להטיל אימה תיאטרלית על הבאים לראות במחזה, אולם האמת נעדרת מהם. וזה "המשולח" הפותח במחזה מתוך ישיבה מאורגנת, שלא מעלמא הדין, עם מבטו הנושא מעבר לכל עניני הבטלנים ושיחות-חולין וקדושה שלהם, זה ה"פלאי" המכריז קצרות על האסון שיבוא ועל הפורענות שבאה — למה הוא בא? הרי הוא הוא "מי שהוא-אפור" של אנדרייב! לא, לא יהדות תמצא כאן — יהדות עילאה לא כל שכן, שאיננה בנמצא במחזה הזה, אולם לא בהערכה ספרותית אנו עומדים כאן — זו אפשר ותבוא שעתה. כעת עומדים אנו ב"הבימה", ביוצרה ובמשחקה, והללו השקיעו ביצירה זו אמנות נפלאה ועשוה משבצת זהב טהור.

ב.

אומרי תהלים. אלמלי אפשר היה לכנס את כל אזני כני ישראל לתפוצותיהם מסביב לאפרכסת אחת ענקית, שתהא קולטת אמירת תהלים בבית התפלה על ידי הבטלנים ב"בימה"! הרי הן לפניך כל עירות ישראל ומשכנות בני יעקב ברחבי העולם הגדול; הרי לפניך לילות סתיו העגומים ובקרי הקיץ הנפלאים, חריקת הקרח הנוקשה בלילי חורף עזים, פרידת הנשמה היתרה בבין השמשות של יום השבת! כדאי היה, שהיהדות המודרנית, המתלבטת בעולם ללא אחיזה

בקרקע, ללא אל בלב, ללא מחשבה על מקור חיותה ועתידותיה, ללא קנינים, שתנחיל לבניה, שתשכור את החבריה הנפלאה הזאת ממוסקבה, שתאמר תהלים בעדה: בעד גשמה מתלבטת בעולם התוהו! שמא יענה אלהי התפארת, שאליו הם עובדים בדחילו ורחימו, וישכין בלבה שוב את התהלים. דומה היה עליך אותה שעה: הנה תקום בכח ממקומך הרפוד קטיפה תיאטרונית, תשליך מעליך את הבגדים האפורים המודרניים על צוארם הנוקשה ועל העניבה החגיגית, את געליך תשל מעל רגליך, תתעטף בקפוטה ארוכה ותצטרף אליהם, אל אומרי התהלים, וקולך ישתפך ברנון ובסלסול ותבקש שוב רחמים על עצמך ועל חייך, על דורך ועל אומתך, על הגאולה המאחרת לבוא ועל החטאים הקלים עם התמורים, הרובצים לרגליך ובנשמתך.

משתה החתונה של הקבצנים. ראית מימך כיעור נולד, צומח וגדל, בוסס ומת? היופי נתון לחוקי החיים, לחוקי הלידה והמיתה. לא כן הכיעור, הלה קופץ ממאורתו מתהום עכורה והרי הוא עומד לפניך בכל שיעור קומתו: מאין הוא בא ואיך נזדקר ועמד לפניך? — לא תדע לעולם, לא תדע, והנה עומדת מפלצת זו ומרקדת לפניך, שמחה היא בשמחות אחרים, והשמחה — היגון נאה הימנה, עלובים אלה, שלא נולדו לעולם, שלא ידעו את צער הגדול ושמחת הפריחה, שאם רחמניה לא עמדה על ערשם ועין אב לא גערה, לא לטפה ולא הוכיחה. קול מורים ומחנכים לא הדריכום והבטחות עלמות וצעירים לא רישרשו באזנם. ואם תצעק אחת מן העלובות האלה: ארבעים שנה חכיתי לשמחה זו — אל נא תאמין לה. היודעת היא מה טעם השמחה ומה דמות לצער שלנו, האנושי, הנורמלי? — זההם קופא בעורקים בשעת ריקודם. הכלה רוקדת עמהם מתוך מצוה, שכן ציוו לנו לרחם על בריות עלובות אלה. ומיד מתנקמים הם בה וביפיה: תמות נפשי עם פלשתים עם אלה שנידונו לכליה תמידית כל ימיהם.

מי שלא שמע את ה"בה" שלהם בשעת האסוף, עת הדבוק נכנס בכלה לא שמע צעקת נחמה בחרון, בועם מימיו. מחא הקהל כך לריקוד זה, ואני אמרתי בלבי אותה שעה: כמה גדולים הם אלהי החיים! אך זה נתנו לבני אדם להציץ בעולם הזוועה והנה לא נודעזעו הזדעזעות פנימית, אלא עמדו ושמחו למחזה אמנות! כמה גדול כח האמנות! ודאי וודאי שיש להרהר אחרי כמה וכמה מידות האמנות, שתפסו בעלי "הבימה", הנוטים אחרי המהלכים הישנים באמנות התיאטרלית. ודאי שיש להם מה לטעון כנגד אותו הדיוק הפרטי הפרטים, שנעשה להם לצו עליון, כנגד הקיבוציות של המשחקים, הנוטלת את האפשרות, למשחק לגלות את נטיות נפשו וכשרונותיו הוא כנגד אותו השיעבוד הגמור של כל יחיד ויחיד אל הכלל, עד שאתה עומד לפעמים ותוהה: מי כאן עיקר ומי כאן טפל. אולם כל ההרהורים והספיקות בטלים לגבי העיקר והוא — יצירה עברית מצוינת, שהדור שלנו ודאי לא זכה בכח עצמו אלא בכח כמה וכמה דורות של מחפשים תיקון לנשמה, הצמאה לגאולה, לגאולת היופי, מה צר, שראשנו מגולה ואין אנו רשאים לברך עליהם "שהחינו" בשם ומלכות.

הָאָדָם בְּדַת יִשְׂרָאֵל

מאת ד"ר אברהם שלזינגר

א.

רעיון אלהים קובע בדת ישראל גם את רעיון האדם. ורעיון זה חשוב, בכל אופן מבחינה מעשית, אולי לא פחות מאשר רעיון אלהים עצמו. «בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ». העולם או הטבע אינו עומד ברשות עצמו, אלא הוא מותנה בכליותו על-ידי כוח מצוי למעלה ממנו: על-ידי האלהים הטרונסצנדנטי. ובתוך העולם או הטבע נמצא האדם, אולם לא רק בתוך הטבע וכחלק ממנו, אלא הוא עומד גם מול הטבע ומעל לטבע, באשר הוא, והוא בלבד, בעל רוח, דעת, תבונה. ואותו אופי מיוחד של האדם המבדיל בינו לשאר הנמצאים הבדל מהותי מבליטה ומסבירה תורת ישראל בזה הלשון: «ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ. ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו וזכר ונקבה ברא אותם» (בראשית א', כ"ו—כ"ז). האדם נברא «בצלם אלהים», זאת אומרת, שיש לו דמיון מסוים לאלהים. ומהו אותו דמיון? התורה מגלה לנו בפרק הראשון, בסיפורה על בריאת העולם, טפח של מהות אלהים ועל ידי כך את מהות הדמיון של האדם לאלהים. אלהים ברא את העולם, את הטבע כחינת כוליות המציאות הנסיונית, לפי תכנית מסוימת, במחשבה תחילה, בכונה לתכלית, למטרה מסוימת, ולפי סדר מחושב, הוא ברא, איפוא, את העולם בדעת, בתבונה וגמר את בריאתו בשבת: «וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה». כלומר, היצירה האלהית לא באה מתוך אונס חיצוני ולא מתוך הכרח פנימי, אלא מתוך חרות: אלהים ברא את העולם לפי התכנית שעלתה במחשבתו ושתיכן לפי רצונו וגמר את «מלאכתו» אחרי שהוציא את כונתו, את תכניתו לפועל לפי רצונו. בקיצור: הוא גמר את יצירתו כמו שהתחיל אותה, לפי רצונו ומחשבתו, וזאת אומרת מתוך חרות רוחו. התורה מתארת, איפוא, את מהות אלהים כהרחוניות המוחלטת היוצרת בדעת ובכונה מתוך חרות. אמור מעתה, שהאדם הוא «צלם אלהים» באשר גם לו כוח רוחני, התכונה לפעול וליצור בעדת ובכונה מתוך רוחניותו זו, כלומר מתוך חרות הרצון, כך דומה

האדם, אמנם בתחום הסופי והמוגבל והמוכרע, למה שאלהים הוא במובן המוחלט והאי־סופי והבלתי־מוכרע.¹)

ברעיון האדם זה נמצאים, איפוא, שני יסודות: יסוד הפעולות היצירתית בדעת ובכונה ויסוד חרות הרוח או הרצון החפשי. וכדאי לעמוד על שני יסודות אלו ולנתח אותם קצת.

ב.

הכוח הרוחני היוצר בדעת ובכונה הוא, כפי שראינו, הסגולה הראשונה, שבה דומה האדם לאלהים, וכוח או כשרון רוחני זה דורש ממהותו שנוגע לאדם הוצאתו לפועל, כלומר נכלל בו התפקיד של האדם להשתמש בו למעשה, לפעול וליצור. בכל זאת אינה מובנת אותה דרישה מעצמה. היא נתקבלת דוקא מבחינה דתית ברעיון הנראה כאילו מתנגד לה. הנה, אלהים הוא הסיבה האחרונה, התנאי המתנה העליון לכל הנעשה, ומעשי בני אדם בכלל; בלשון הרמב"ם: "... הוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים". ואם הדבר כך, מה נשאר עוד לאדם לעשות? ביתר דיוק: האם מותר לו לעשות, לפעול שום פעולה עצמית במקום ש"ישב בדד וידום"? ידוע, שבכמה דתות נמצאים דעות וארחות חיים ממין זה, בריחה מן העולם, פרישות, פאטאליסם, הם מסקנות אותה ההדגשה היתירה של שלטון אלהים המוחלט המדכאת כל פעולת האדם. לא כן תורת ישראל המקורית. האדם, באשר הוא צלם אלהים, מחויב, כאמור, לפעול וליצור גם הוא בדעת ובכונה להשתמש בכוחו הרוחני למעשה. תורת ישראל מכריזה בודאי גם היא על השלטון העליון וההנהגה האחרונה של אלהים בכלל, אבל בנוגע לאדם היא מדגישה בראש וראשונה, שנברא בצלם אלהים, כלומר היא מדגישה את סגולתו המיוחדת, את רוחניותו, את כוחו לפעול וליצור בדעת ובכונה, ורק אם ישתמש האדם בכוחו זה לפי מיטב יכולתו, רשאי הוא לקוות, שאלהים ישלח לו את ברכתו, ישכין עליו חסדו, יעזור לו במאמצו.

ולפעילות האדם המדוברת שתי פנים לה. ראשית, יש לפתח את רוחניות האדם עצמה, להוציא את כוחו הרוחני עצמו לפועל, זאת אומרת: לפתח את הצד השכלי, המחשבתי של הרוחניות מבחינה צורנית ותוכנית, ולא פחות את הצד המוסרי, תיקון וזיכוך המידות, בקיצור: לפתח את האישיות. ושנית, יש להשתמש ברוחניות בעולם העשייה, כלומר ליצור תרבות, רוחנית וחמרית. "... וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ". .. מנסחת התורה דרישה זו, בריאת העולם, בדעת ובכונה, היא "פעילות" אלהים המופתית ל"צלמו". לכן על האדם לא להסתגר בד' אמות רוחניותו הפנימית, אלא גם להשתמש ברוחו, בדעתו,

(1) בספרו, "דורנו מול הנצח", ע' 39.

בתבונתו ליצירה חיצונית, לפעולות היוצרות גם הן מעין עולם שני, עולם התרבות המקיף כל חיי המין האנושי וכל השפעתו הפעילה, עד כמה שאפשר, על הטבע הבלתי-אנושי וכל פעילות זו תהא "יצירה", כלומר פעילות חיובית, יוצרת ובונה דוגמת היצירה האלהית, שהיתה חיובית ובונה בהחלט: "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד". האדם יכול, אמנם, להשתמש ברוחו גם לקלוקל ולהשחתה, אולם פעילות שלילית כזו בגידה היא בצלם אלהים שבו, בתפקידו האלהי. תמונה של התרבות הכל-אנושית האידיאלית תיאגו הנביאים בקווים כלליים ורחבים, והיא כלולה ברעיון המשיחי: חז"ל קראו לתפקיד האימנטי המעשי הנידון של האדם או האנושות בשם "תיקון עולם במלכות שדי".

ותביעה זו הנכללת ברעיון האדם כצלם אלהים, התביעה להוציא אותו כוח רוחני של האדם לפועל על-ידי פעילות תרבותית יוצרת באופן קולקטיבי, כל-אנושי, היא היסוד הרעיוני לפילוסופיית-ההיסטוריה המיוחדת של דת ישראל. אין לראות בתולדות האומות השונות ובהיסטוריה האנושית הכללית תהליך מיכאני-סיבתי בלי מובן וערך, שבו שולט חוק הסבתיות בחינת חוק ולא יעבור, שבו שולטים "חוקים נצחיים, נחושתיים, גדולים", אלא ההיסטוריה היא מעשה ידי אדם, עשייה, יצירה אנושית, ואם כל עשייה ויצירה אנושית צריכה להיעשות בדעת, במחשבה, בכוונה כפי שראוי לנברא בצלם — עשיות ההיסטוריה על אחת כמה וכמה. האומות והאנושות בכללותה מחויבות לעצב את כוליות חייהן, את תרבותן, וזאת אימרת את תוידותיהן להלכה ולמעשה בכיוון למטרה אחרונה מסוימת, ומטרה זו, האידיאל הקיצוני של כל ההיסטוריה האנושית, היא התגשמות הרעיון המשיחי: תרבות אוניברסלית מוסרית שלמה, במלים אחרות: מטרת ההיסטוריה האנושית אינה אלא ההוצאה-לפועל הקולקטיבית, הכל-אנושית של הצלם אלהים שבאדם.

מן האמור בולט האופי הפעיל-היצירתי של דת ישראל, מלכותה בעיקר מעולם הזה, אמנם "באור ה'", "השמים — שמים לה", והארץ נתן לבני אדם" — כתפקיד לתקן העולם הזה במלכות ולמלכות שדי.

ג.

היסוד השני ברעיון האדם של דת ישראל הוא, כאמור, סגולת חרות הרוח או הרצון החפשי. אלהים ברא את העולם לפי רצונו ומחשבתו, כלומר מתוך חרות רוחו, ועל כן גם האדם בצלם אלהים הריהו בעל אותה סגולה, אף כי, כמובן, בזעיר אנפין ובגבולות סופיותו. ידוע, שהפילוסופים והפסיכולוגים מתוכחים על הבעיה, אם לאדם באמת חופש הרצון או אם גם בתחום הפסיכי כמו בתחום הפיסי שולט חוק הסבתיות הקשה המוציא בהחלט כל חרות במובן המדויק. אולם אין לנו כאן הצורך להתערב באותו ויכוח. יכולים להסתפק

בקביעה פשוטה וניצחית. חויה בלתי אמצעית היא, עובדת נסיונו הפנימי, שיש לנו הכשרון, היכולת לתלות החלטותינו ופעולותינו במחשבות וכונות שכליות. לעשות את החשיבה ההגיונית והמוסרית, את הדעת והתבונה, לסיבות ומניעים של החלטותינו ומעשינו, אפילו בניגוד ליצרנו ולרגשות ונטיות לבנו. וכשרון זה אני מכנה בשם חרות הרוח או רצון חפשי וזהו שאני מוצא בו את היסוד השני שברצון האדם כצלם אלהים.

הדעת, התכונה לחשוב ולכוון ולהעריך, במלה אחת הרוחניות, ניתנה לאדם כסגולתו המיוחדת, כדי שיפתחה ושישתמש בה למעשה שימוש חיובי, לעשות את כל חייו הפרטיים והצבוריים מעין אוביקטיבציה של אותה רוחניות יוצרת. כל החיים האנושיים הם רשות האדם, תחום עבודתו ויצירתו הוא. אלהים סמך את יד האדם כביכול למלא מקומו בארץ, זאת אומרת: הוא שם עליו כל האחריות בתחום עולמו של האדם, והוא לבדו אחראי בעד כל הנעשה, ביתר דיוק: בעד כל מה שהוא עושה מתוך חרות רוחו ברשותו, בכל תחום החיים האנושיים ובהיסטוריה האנושית — בעד כל מעשיו וכל תוצאות מעשיו. אחריות גדולה זו נכללת ברצון האדם כצלם אלהים. חז"ל ביטאו אותו רצון בצורה שירות-מוחשית נהדרה: "בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם תקלקל אין מי שיתקן אחריך" (מדרש קהלת רבתי, פרשה ז', כ"ח).

מן הצורך להדגיש את אחריות האדם כלפי כמה צדדים. ראשית כל כלפי היצרים והאינסטינקטים למיניהם כפי שנמצאים בנפשנו, בתודעתנו, ואולי עוד יותר בתת-הכרתנו, בישותם הגולמית, אם אפשר לומר כך, והשייכים בחלקם הגדול לתכונה הבהמית של האדם. מחויב האדם באשר הוא צלם אלהים להשליט את הדעת, התבונה על היצרים והאינסטינקטים שלו, אחראי הוא, שהצד הרוחני שבו ישלוט על הצד האנימלי שלו. ו"שליטה" זו אינה ביטול או "הדחה" של אותו צד, אלא העלאתו לתחום האנושי-הרוחני ושימושו המתאים בתחום זה. "סובלימציה" בלשון הפסיכולוגים. "לפתח חטאת רבץ ואלך תשוקתו ואתה תמשל בו" אומרת התורה. אתה אחראי, שהצלם אלהים שבך לא יטושטש על-ידי שלטון הצד הבהמי שגם הוא, אמנם, נמצא בך.

שנית, אחריות היחיד צריכה לעמוד בנסיון כלפי כל מיני פיתוי מבחוץ. אל לזלזל בכוח הפיתוי והסתה כלל וכלל. רוב בני אדם חיים בעיקר מפי איזו צורה או כמה צורות של פיתוי. "רוח הזמן", דעת הציבור, התעמולה הפוליטית, האופנה וכו', כל זה קובע ומעצב במידה יתרה את מעשיהם והתנהגותם. אולם, כל הנברא בצלם מחויב לבחון ולבדוק היטב כל השפעות חיצוניות, הבלתי אמצעיות והאמצעיות, בדעתו שהוא מחונן בה, בשכלו ובשיפוטו המוסרי, כי אחראי הוא בעד כל מעשיו אחריות מלאה. התורה מדגימה אחריות האדם המוחלטת

כלפי כל מיני הסתה ופיתוי בסיפור על החטא הראשון (בראשית, ג') - וחו"ל העמידו את הכלל בהלכה: "אין שליח לדבר עברה" (בבא קמא, נ"א). אי אפשר לאדם להטיל את אחריותו בעד מעשיו על מי שהוא אחר: עם בריאתו כבעל רוחניות, כבר ידעת, כצלם אלהים, ניתנה לו החרות החובה לקבוע ולסבב הוא בעצמו את עלילותיו, וזאת אומרת הוטלה עליו האחריות המלאה בעד כל פעולותיו. עוד כלפי צד שלישי יש להדגיש אחריות האדם: אחריותו כלפי אלהים, האדם אחראי בעד מעשיו לפני אלהים, בחינת "כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע" (קוהלת, י"ב, י"ד), מתוך מושג ומהות שאחריות מוחלטת זו של האדם יוצא, שאסור ואי אפשר להטיל את האחריות שלו בעד מעשיו על אלהים. האדם אחראי בעד כל פעולותיו ותוצאותיהן, הוא ולא אחר - אפילו לא אלהים, ואחריות האדם בעד מעשיו אינה מצטמצמת, כמובן, ביחיד בלבד, אלא היא לא פחות בתוקף גם בנוגע לחברה, לאומות, למדינות, לכוליות האנושות. על כן לא מחכמה שואלים רבים: אם יש אלהים, ש"צדיק וישר הוא" ו"רחום וחנון" - איך אפשרי שיתן רשות לרשעים גמורים לבצע את פשעיהם כרצונם? כי, כאמור, בעד כל מה שנעשה בתחום האנושי, זאת אומרת - בעד כל מה שעושים בני האדם בעולמם, הם ורק הם אחראים. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם תקלקל אין מי שיתקן אחריו", כפי שהאגדה מנסחת את הרעיון. אלהים צמצם, כביכול, את עצמו, את ריבונותו והנהגתו בשעה ש"הארץ נתן לבני אדם": כשיצר את האדם בצלמו, חלק לו הכשרון לפעול וליצור מתוך חרות רוחו, והטיל עליו בזה את האחריות המלאה בעד כל מעשיו ותוצאותיהם הטבעיות. כמובן, ב"צמצום" ולא ב"יתור" אלהי הכתוב מדבר. התודעה הדתית אינה שוללת, חלילה, את יכתי של אלהים להתערב במעשי בני אדם ובתוצאותיהם אם רצונו בכך, אלא הכוונה היא שבדרך זו לאיננו משתמש ביכולתו להתערב בחוץ יד מלמעלה בחינת Deus ex Machina ושבדרך כלל אינו בא לתקן חיש מה שקלקל האדם. בכל תוקף עומד, כידוע, הרמב"ם על אותו "עיקר גדול", שהוא "עמוד התורה והמצוה... שאין הבורא כופה בני אדם ולא גוזר עליהם לעשות טובה או רעה, אלא הכל מסור להם... כשם שהיוצר חפץ להיות האש והרוח עולים למעלה... ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורים לו, ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך, אלא הוא מעצמו ובעצמו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות. לפיכך דנין אותו לפי מעשיו...". (משנה תורה, הלכות תשובה, פרק ה', ג' ואילך).

ד.

"ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו... כאן לפנינו היסוד של מוסר דת ישראל, העיקר המיסד של תורת מוסר היהדות. בצדק התפלא

ד"ר אהרן ברט, ²) "שהפילוסופיה הדתית היהודית עסקה כל כך מעט בהבהרת מושג מרכזי זה". כי באמת, כל אתיקה שיטתית של דת ישראל צריכה להתבסס על אותו רעיון, ממנו נובעות כל התביעות העיקריות של מוסר דת ישראל: שיון בני אדם, כבוד האדם המיוחד וכו', התביעות "בין אדם לחברו" והתביעות המתיחסות ל"תיקון העולם", כגון הערכת החיים שימוש בדעת וכו'.³)

אם יסוד המוסר הוא באדם, ברוח האדם, אם האדם הוא יוצר המוסר כמו שהוא, למשל, יוצר האמנות, המוסר תלוי על בלימה, ואין לו אופי מוחלט אמתי, ותביעותיו אינן "ציווים קטגוריים", במלא מובן המונח, כי החלטיות אמיתית בודאי שלא תמצא בכך תמותה, לא באדם יחיד ולא באנושות בכללותה. אולם, אם יסוד המוסר ומקורו האחרון מעל לאדם, בטרנסצנדנטי, באלהים, אם המוסר אינו יצירת האדם, אלא באיזה אופן שהוא התגלות אלהים בתוך האדם, יש למוסר ערך מוחלט ולתביעותיו תוקף אמיתי, אופי קטגורי. המוסר הוא עכשיו הציווי המוחלט, האלהי להגשים את "צלם אלהים" שבאדם.

(2) ראה ספרי "כונולוגים על תביעות מוסר היחדות".
 (3) השוה ספרי "תרבות ישראל בארץ ישראל" ע' 28 ואילך.

הַמְשׁוֹרֵר קְאָרְל שְׁפִירָא

כדבר נאמן של דורו — דור זה של מלחמת העולם השנייה ולאחריה — מגלה ק. שפירא, יחס נפשי עמוק למתרחש ודאגה נאמנה לתהפוכות הזמן. את אמת החיים הגסה הסיק עוד בימי „פריחת הרובים“, וממנה ארג את אריג מחשבתו השירית. שירתו אינה דיאקטית, אף לא הציב לה מטרות. המשורר, אומר שפירא, יאכל פרחים ילעס דבש ויירק מרה. את האימרה הדיקרטית הידועה הפך ל- *Sentio Ergo Sum* אכן הרגישות בשירתו של שפירא תופסת מקום חשוב בצד האירוניה. אולם אין לערבב רגישות זו בסנטימנטליות. תוצאה היא מהגייה בענין המטרידו או מתופעה מגרה. הוא עומד עמוק עד למתניו „ביוון המחשבה והוגה ברטיבות שלו“. חווית המשורר עשויה משברים; הוא חי בהם, נושם את נשימתם ואילו את סופו של משבר לא יראה. שפירא רואה את עצמו כאדם בלי ארץ „הנושא דגל בכיס לבבו“. אין הוא מעונין בישוב הניגודים — לא באדם ולא בחברה — הואיל והשירה לגבי דידו לא באה להורות, אף לא להדריך. השירה היא אמונה עצמאית: המשורר בזמננו הוא חצי-ברברי בחברה מתורבתת.

קארל שפירא מחונן בחוש מיוחד המבדילו מיתר המשוררים בני דורו. תגובתו לאירועים היא ישירה ומידית וניבו „שלם, נקי וכספי כדג“. אין הוא נתפס לרומנטיקה המסורתית, אף לא לקלציסיזם הקפוי. אם כי מן האחת ירש את הגמישות השירית, ומן השני את חושו החרیف לצורה. האימונים שלו עצמאיים הם ומיוחדים לו כאותה חימיה ממנה קורצה אישיותו; והאני שלו מתגלה מתוך שירתו, מבלי שיהפך לפולחן, כמערומי אשה מבעד לזילאות החלון. יהדותו של שפירא מהווה פרשה בפני עצמה. לעתים היא נגלית מתוך פריזמה של מצבי-רוח תובעניים, ולעתים היא נדחית בקרן זווית של המצפון, על כל פנים; היא איננה מהווה בעיה למשורר, ואין השאלה היהודית מענינו, יותר משתעסקתו שאלה זו, נטרד הוא הרבה יותר על-ידי הנקודה היהודית. „זו המלה הגסה הקופצת בכלוב הנפש כעיט זה הבוטש בצפרנו השמאלית והכבדה את התרגימא של המוח וטורפה במקורו האכזרי“, אף לאחר מות העוף הטורף לא בא המשורר אל מנוחתו ואל נחלתו. הלא מנוצותיו השחורות של הכנף עיצב לו את קולמוסו בהם יכתוב את שיריו! מתוך סמליות זו מבצבצת ועולה אישיות קרועה בין יהדות ונצרות, ניגודים אלה שרשיהם נעוצים אי-שם בילדות מרדנית; ואילו תודעתו, שכולה יהודית היא, תלווהו באשר ילך. שפירא מגיב כיהודי על תופעות לא-יהודיות, ומאידך, על חוויות שאולות מן ההווי היהודי, יגיב כנוצרי. בכל זאת אמיתית היא שירתו, תובעת וקולעת כאחת. השד הרובץ לפתחה מגן על אלימותה,

ישני שירים

כאת קארל שפירא

האלפבית

א.

אותיות היהודים חמורות באשים
 או פרחים קטנים גוראים מטים
 על תוף עקשנות בעד הדורות התמים,
 שרים דרך אבן מוצקת השמות הקדושים.
 נקזות ושחורות הן אותיות היהודים
 ושכובות בטור-שרשה על פני העמים.
 האותיות הנבחרות סומרות כתיל יוקד
 הגודרות בעד בשרו של אדם,
 פותלות ומתדקות הספר המתרה.
 מלים אלו, סנה זה בוער, זה הבהוב המוקד
 שולל קרבנות בן האדם מקו הדם
 ברם קולע ור-קוציו המלאה.

באשר הולכים שחויים אלילי הרומאי
 על פני כתי כנסיות של הזמן המתון,
 באשר הולכות האחיות של מסדר. שושן הזת;
 באשר הולכות עיני התכל של גשי הפולני
 על פני הרצח כמעט הטבעי הנכון,
 על פני רמצי גיטאות לוחשים עוד נוגות,
 שם עולים פרחי הדלק של העברים.
 אותיות היהודים הן סבינים מחוללות
 החוקקות לב החשף שבע פנים.
 לאלו האותיות כל בני אדם מסרבים
 ויסרבו עד יבוא המרף לשלט
 ויסרבו עד יבוא לזמן פליון
 ויגלל הפל אחור בספר הימים.

יִשְׂרָאֵל

ב.

עת אֶהְיֶה בְּשִׁחְרוּרָהּ שֶׁל פְּלִשְׁתִּינָה,
 עת עֵינַי תִּשְׁיֹג אֶת הַטּוֹר. הָאֲנָלִי הַשְּׁחוֹר, הַגָּדוֹל
 גּוֹשֵׁר חֲדָשׁוֹת עוֹלָם שֶׁל אֲלֵפִים שְׁנֵה,
 אֲזוּ לְבִי יִזְנֹק כְּכָדָב רַעֲב,
 לְבִי יִזְרַק אַחֲוֹר עַל סְבוּף שֶׁלְשֵׁלְתוֹ,
 נִפְשִׁי כְּלָב בֶּן-הַכּוֹת בְּכֶסֶף מַעְרָבִי.

עת אֶהְיֶה בְּמִלְחָמָה לְמַעַן צִיּוֹן אֲשַׁמֵּעַ
 נְטִילַת שֶׁלְשֵׁלְאוֹת, נְשִׂאֲתָן שֶׁל רְגָלִים,
 נְאֻנִי וְנִשְׂאָר כְּבוֹל בְּכֶסֶף מַעְרָבִי.
 דְּמִי דוֹפֵק כְּצַפּוֹר הַמְטַפַּחַת עַל קִיר,
 אֲנִי חֵשׁ כְּבָדָם שֶׁל מַאֲסָרִים בְּקִדְקִדֵי
 הוֹלֵף וְכִדְּהָ ; אֲבוֹתַי הַקְּדוּמִים לוֹטְשִׁים עֵין בְּעַד אָבִן.

בְּרֵאוֹתַי הַשָּׁם יִשְׂרָאֵל בְּכוֹתְרוֹת הַדְּפוּס
 מִתְפוֹרְרִים הַסִּיגִים בְּבִשְׂרִי ; אֲנִי שׁוֹקֵעַ
 עֵמֶק בְּכֶסֶף מַעְרָבִי וּמְרִינֵעַ נִפְשִׁי.
 אֲנִי מְבִיט בְּפָנַי הַזֶּה יִשְׂרָאֵל עַד לְמַעְמְקֵי הַתְּכַל
 שֶׁל עֵינוֹ הַלֵּא-מַעֲנֵנָת. אֲנִי אוֹמֵר אֶת שְׁמִי בְּקוֹל
 בְּפִעַם הַרְאִשׁוֹנָה בְּלֵא-יִוֹדְעִים.

לֹא עוֹד בְּנִיר מְלִיּוֹן רֵאשִׁים דְּבַר.
 לֹא עוֹד בְּמִיתוּס זֶה הִרְעַ דְּבַר
 עַל מִי שְׁאֵת יִשׁוּ בְּדַרְכּוֹ קִנְטֵר
 לְאֹמֵר, לֵךְ מֵהַר יוֹתֵר, לֹא עוֹד
 דְּבַר עַל טְלֵאֵי צְהַב, כֵּת וְנִתְעַבָּה.
 דְּבַר אֶךְ שֵׁם הָאֲרֶץ הַחַיָּה.

תְּרַגְמָה מֵאֲנִגְלִית : אֲלִיעֶזֶר ד. פְּרִידְלַאֲנֵר.

שְׁנֵי שִׁירִים

בְּקֶר בְּכַפֵּר

מאת נבריא אל פרייל

אָני עוֹמֵד בְּפִתְחֵי שְׁנָרְדֵם
 וּפְנֵי פּוֹנִים לְמִזְרַח,
 הַחֲלוּנוֹת מְוִרִידִים בֵּין הָאֵילָנוֹת,
 בְּדָשָׁא קוֹלֶחַ הַזֶּהָב.
 כֶּף זָרְמוּ שְׁחָרִים אֵין מְנַן לָהֶם מְרַאשׁוֹן-יּוֹם
 עַד הַיְעֲנֵי הָאוֹר בְּתַחִים קִיִּצֵי זֶה ;
 עַד קוֹלוֹת הַצִּפְרִים עַל אֶתְבֶּתֶן וְרִיבֵן
 וְהַפְּלֵג הַמַּפְלִיג סוּדוֹתָיו בְּתַשְׂאֵי וּבְבִשְׁחוֹן
 הַחֲדִירוֹ תוֹף שְׁנֵתִי מִשְׁהוֹ מִן הַחֲלוּם הַשְּׁבִיר
 וְאֵינוֹ נִשְׁבֵּר, אֵינוֹ תָם.

שְׁלָם אָני עִם עוֹלָמִי, לֹא הַתְעוֹרֵר עוֹד.
 צָבָא הַסּוּסִיו עוֹד רוֹגֵעַ, טְמוּנִים דְּגִלֵי הַיְאוּשׁ,
 כִּי רְחוּקִים הַצְּהָרִים נְגוּעֵי הָעָנָן, וּכְאֵלוֹ
 תְּמוּרַת-חַיִּי כְּבָר שְׁלָם הַחֲשָׁבוֹן.

הַחֲלוּנוֹת מְוִרִידִים בֵּין הָאֵילָנוֹת,
 בְּדָשָׁא קוֹלֶחַ הַזֶּהָב,
 בְּפִתְחֵי שְׁנָרְדֵם אֶעֱמֵד
 וּפְנֵי לְמִזְרַח.

בֵּין הַנְּשָׁמִים

בְּלִילָה, כְּשִׁמְנוּיֵינִת גֶּשֶׁם מְעִירָה אוֹתָךְ
 בֵּין שְׁנֵה לְשֵׁנָה,
 וּכְפָר חֲלוּמָךְ עֲבָרוּ מְלִמּוֹל כְּנַחַד,
 אַתָּה מְהַרְהֵר בְּגִשְׁמֵי יְלִדוֹת שְׁיָרְדוּ מְחוּמִים
 וְלִבְךָ נִעְנָה לְהַד בְּסַפֵּם הַצִּעִיר
 אוֹ בְּמַתְכַת הַכְּבֶדָה יוֹתֵר שֶׁל גִּשְׁמֵי עֲתִיד
 וְלֵאִים יִתְדַפְּקוּ בְּדִלַת סְגוּרָה.

אך הנה אמה רואה, לאור בְּרַק פְּתֹאֲמֵי
 שְׁשׁוֹתֶיהָ עֲשׂוֹ הֵן שְׁסֻקָּפוֹת
 עִם זָרִם אֵין מְפֹלֵט מִמֶּנּוּ.
 וְהֵן טוֹבוֹת וְרִיחֵנִיּוֹת מְאֹד
 כְּנֹשֶׁם הַזֶּה.

יוסף ואכלים

מאת יצחק זילברשלאג

יוסף ואָחֵיו, אֲכָלִים ואוֹיְבָיו -
 לֵיד הָאֵחַ וּלְיַד הַחוּף
 חָרוּוּ שָׂרֵי מְבַע
 מַחְרָוֹת סְפוּרִים זֹו
 עַל שֶׁר דְּמִיּוֹן אֲשֶׁר הַדְּבִיר
 הַמּוֹן נָסִי קִנְיָה
 וְעַל שֶׁר זְבוּרָה אֲשֶׁר עֶכֶר
 צָבֵא נָסִי וְקָמָה.

דוֹר מְסֵר לְדוֹר
 מַחְרָוֹת סְפוּרִים זֹו,
 שְׁנֹצְפָנָה בְּסִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ לְעַמִּים מְקַדְּשִׁים
 מְעַמֵּי קֶדֶם -
 לְעַמִּים נֹצִים וּמְתַנַּחֲחִים וּמְתַפְּסִים
 אַחֲרֵי הַרְפַּתְקָאוֹת מְשֻׁכְרוֹת
 מְלֻשֵׁד חַיִּים טְבָעֵי
 וְעַל־טְבָעֵי.

פְּלִחָן אֱהָל מוֹעֵד לְפִי שִׁמְתוֹ שֶׁל יְחֻזְקָאֵל קוּיפְמָן

מאת צבי קארל

א.

בקורת רבן של שימת יחזקאל קויפמן

מבקרי המקרא מבית מדרשם של גרץ-וולהיון מחלקים את התורה לפי חלקים: לחלק, שבו בולט השימוש בשם הויה ולחלק שבו בולט השימוש בשם אלהים ולספר כהנים (בקיזור ס"כ), הכולל חלק מספר בראשית שמות והספר ויקרא ובמדבר בחלקו הגדול וספר דברים (בקיזור ס"ד). בנוגע לשני החלקים הראשונים רגילים המבקרים לצרפם וקוראים להם ספר יהוה אלהים (בקיזור ס"א). אשר לסדר זמן כתיבת ג' הספרים האלה אומרים אותם המבקרים, שהקדמון שביניהם הוא ס"א, אחרון בא ס"ד, שנכתב בימי המלך יאשיהו ואחריו בא ס"כ, שנכתב אחרי חורבן הבית הראשון. בס"ד בולטת הדרישה לאחדות הפולחן, במקום אשר יבחר ה', ובס"כ אחדות הפולחן היא הנחה קודמת והמחבר מייחס את מציאותה עוד לימי משה. ותכלית היחוס הזה היא לקדש את המרכז הירושלמי בסאנקציה קדומה המגיעה עד לימי משה. נגד השקפה זו יצא יחזקאל קויפמן בספרו "תולדות האמונה הישראלית".

קויפמן שולל את הקשר האידיאולוגי בין רעיון אהל מועד ובין תביעת הריכוז הפולחני שבספר דברים.

הרעיון המיוחד שאנו מוצאים בספר דברים הוא לא רעיון אחדות הפולחן בכלל, אלא רעיון אחדות הפולחן במקום נבחר. לא זו בלבד שצריך לעבוד לה' רק במקדש אחד, אלא שמקדש זה צריך להיות במקום מיוחד, שנבחר לעולם. מושג המקום הנבחר של ס"ד כולל שני ענינים, ענין בית הבחירה וענין עיר הבחירה, אך מושג "המקום אשר יבחר" אינו קיים בס"כ, האוהל מועד של ס' כהנים הוא מקדש נודד ללא מקום קבוע, אבל ס"כ אינו רומז בשום מקום, מה צריך לעשות בארץ, כמו שעושה זאת ס"ד. ס"ד שקבע את מושג בית הבחירה ויחד את הקדושה למקדש אחד, קבע ממילא גם מושג חדש של עיר קדושה בתור תחום קודש מסויים. לעומת זאת אין שום רמז בס"כ למושג עיר הבחירה במונחו של ס"ד. אמנם גם מחנה של אוהל מועד הוא תחום של מקדש, אלא שתחום זה אין שום חובה משנה-תורתית קשורה בו, ולפיכך הוא מסמל כל עיר בישראל שיש בה מקדש, היינו במת,

כלומר אוהל מועד הוא סמל הבמות, שהיו קיימות בארץ כנען בקרב עם ישראל. ומכיון שס"כ אינו מדבר על מקום נבחר כלל, ברור, שהוא מדמה לו את תקופת הבמות כמתמדת ואת האחדות היא רואה, כתופעה שהיתה בעבר. מסקנת קויפמן היא, שס"כ אינו באמת אלא שריד מחוקת עבודת הבמות.

נגד השקפה זו יצא נ. רבן במאמרו בספר בירם בשם "חוקת הבמות". הוא טוען, שמן העובדה, שהמשכן היה נודד במדבר ממקום למקום ושבנוגע לו לא נזכר הצורך למציאתו במקום נבחר, אי אפשר להסיק, שעתידי להתבטל ובמקומו יבואו במות או מקדשים אחרים. קויפמן מכחיש, שהפסוק בויקרא י"ז, האוסר כל שחיטה שלא בפני אוהל מועד ואוסר גם כן הקרבת עולה או זבח שלא בפני אוהל מועד, נכללת תביעה לאחדות הפולחן. הוא שואל היכן נזכר כאן ניגוד בין במות ובין מקדש, בין מקדשים ובין בית הבחירה? היכן יש כאן רמז למקום נבחר? שהפרשה אינה באה לאסור במות, אנו למדים קודם כל מפסוק ג'. החוק דן גם בשחיטה במחנה, ז"א במקום, שיש רק מקדש אחד ובכל זאת נאסרה, אם לא הובאה הבהמה אל פתח אוהל מועד להקריבה לה'. נגד זה טוען רבן, הרי הפרשה אוסרת את השחיטה גם מחוץ למחנה, ובכך לכאורה היא אוסרת את השחיטה בבמות או במקדשים אחרים. אך עיקר הטענה נגד קויפמן נובעת לפי רבן מפסוק ה' שבפרשה הנידונה, שם נאסרה ההקרבה של עולה או זבח שלא בפני אוהל מועד ושם אינו מדובר על המחנה או על חוץ למחנה, ואם כן על כרחך אתה אומר, שהחוק בא לאסור הקרבת קרבנות בכל מקום חוץ מלפני אוהל מועד והיינו בבמות ובמקדשים אחרים. קויפמן טוען, ששני האיסורים זה של שחיטה וזה של הקרבת קרבנות אינם רומזים על הניגוד שבין אוהל מועד ובין מקדשים אחרים; הם אוהרה ליחיד, ואילו חטא הבמות הרי קודם כל חטא הציבור. נגד זה טוען רבן, אם חטא הציבור פירושו, חטא שבא לרגל הקרבת קרבנות ציבור בבמות, הרי זה אינו מתאים לתלונה הנשמעת: "עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות", כי מושג "העם" מורה תמיד על כל היחידים, שמהם מורכב הציבור. ואם כן חטא הבמות הוא חטא של יחידים העם ולא חטא הציבור. גם רוב הקרבנות הנידונים בויקרא ובמדבר והכרוכים באהל מועד, שהוא סמל הבמות לדעת קויפמן, הם קרבנות יחיד, ובאמת קשה לדעת על מה סמך קויפמן את רעיונו הנזכר.

נהגה בנוגע לטענת רבן מאיסור הקרבת עולה או זבח, שלא לפני אוהל מועד יש להעיר, שהמלה "זבח" בס"כ כמו בכל התורה, פירושה שלמים (נדר או נדבה או תודה; השווה במדבר ט"ו), ואינה כוללת את החטאת או האשם; ואם כן אפשר לכאורה לומר, שקרבנות הללו מותר להקריב שלא לפני אוהל מועד, היינו בבמה או מקדש אחר. אך לאמיתו של דבר אין הענין כך. עולה ושלמים הם קרבנות, שכל העמים היו רגילים להקריבם וגם בני ישראל לפני מתן תורה היו מקריבים אותם. ומשום כך אנו קוראים בויקרא א' ב': "אדם כי יקריב מכס" ז"א שהתורה אינה מצווה על הבאת עולה ושלמים, כי בהבאתם

היו נוהגים גם לפני מתן תורה, היא רק קובעת את הטכס של הקרבה המיוחדת לישראל. לעומת זה אנו קוראים בויקרא ד', שהתורה מצווה להביא במקרים מסוימים כשבן ישראל חוטא קרבן חטאת. כי קרבן זה לא היו רגילים עמים אחרים להביא וגם לא בני ישראל לפני מתן תורה. ואם כן ההנחה היא, שמי שיחשוב שחייב להביא חטאת, יעשה זאת על יסוד משפט התורה ויעשה כפי מצוותה, כגון הכהנים יזרקו את הדם על ארבע קרנות המזבח שלפני אוהל מועד והכהנים יאכלו את הבשר בחצר אוהל מועד ויעשו גם יתר הפרטים, שהתורה הזכירה, והוא הדין לקרבן אשם, הבא על חטא. ואם כן לא היה צורך לקבוע במיוחד בנוגע לחטאות ואשמות את חובת הבאתן לאוהל מועד. זהו כנראה גם הטעם, שגם ס' דברים הדורש אחדות הפולחן אינו מחייב בפירוש להביא חטאות ואשמות לבית הבחירה ומדבר רק על עולות וזבחים (דברים י"ב, כ"ז; הוא כולל לפעמים כנראה במלת "זבחים" גם מעשרות ובכורות וכל אלה, שאופן הקרבתם דומה להקרבת שלמים).

שהקריבו בימי בית ראשון חטאות, — יוצא מהושע ד', ח', ששם נאמר: "חטאת עמי יאכלו ואל עונם ישאו נפשו". גם אם נאמר, שהמלה "חטאת" כאן אין פירושה "קרבן חטאת" אלא עוון, יוצא מכאן, שעל העוון הביאו קרבן, היינו חטאת. גם מל"ב י"ב, י"ז מדבר על חטאות ואשמות באמרו: "כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית ה' לכהנים יהיו", כנראה היו הכהנים רגילים למכור בהמות לחייבי חטאות ולחייבי אשמות והיו משתכרים בזה, והיה צו המלך, שהעסק הזה ישאר לכהנים ולא ישתמשו בו. כדי להשיג ריווח בשביל בדק הבית, ובכך, למרות שקיים המנהג להקריב חטאות ואשמות אחרי שנכנסו ישראל לארץ, כשמדבר ס"ד על קרבנות אותו זמן אינו מזכיר חטאות ואשמות, וזה בודאי מטעם שאמרת. אך יש לשאול לכאורה למה ויקרא י"ז אינו אוסר הקרבת מנחות שלא בפני אוהל מועד? התשובה על זה נמצא, אם נשים לב לעובדה, שהמחוקק בפרשה הנידונת מניח, שהקרבן, שהוא אוסר להקריבו שלא בפני אוהל מועד נעשה כמצוותו, כפי שנדרש בויקרא א' ושם ג' וז', והליקוי שיש בהקרבה זו הוא אך ורק, שהיא נעשית שלא בפני אוהל מועד. ברם מי שבא להקריב מנחה, אי אפשר לו לקיים כל דיני הקרבה, אם יקריבנה שלא בפני אוהל מועד, כי הנותרת מן המנחה, אחרי שמקטירים את קומצה, היא לאהרן ולבניו והם חייבים לאכלה אך ורק בחצר אוהל מועד ומצווה זו לא תוכל להתקיים, אם המנחה תוקרב שלא בפני אוהל מועד, או במלים אחרות: מי שרוצה להקריב מנחה, מוכרח הוא להקריבה בפני אוהל מועד, ולא היה צורך לאסור הקרבתה שלא בפני אוהל מועד.

והנה חוץ מן האיסורים שהזכרנו, אוסר ויקרא י"ז עוד אכילת דם תוך איום בעונש כרת והוא מנמק איסור זה בדברים אלו: "כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתי לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם, כי הדם הוא בנפש יכפר". דומה, שבדברים אלה באה לידי ביטוי הדרישה להביא את כל דם, שנקבל לאחר שחיטה,

— גם אם נשחט חיה או עוף, שאי אפשר להקריבם, אבל מותר לנו לאכלם — אל המזבח. לפי זה נבין את הצו הבא: «ואיש איש מבני ישראל ומן הגר המגור בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסוהו בעפר (שם). כלומר, אם יצוד ציד חיה או עוף ויירה בהם ויהרגם ודמם יישפך על הארץ ואי אפשר יהיה לקבל אותו ולהביאו אל המזבח, יכסוהו בעפר. היוצא מזה, שכיסוי הדם בעפר היא מצווה, שחלה במקרה של צידה ושפיכת דם בעל חי בעקבה, היינו כשאין אפשרות להעלות את הדם על המזבח. אבל אם יש אפשרות כזאת, חייבים להעלות את הדם על המזבח. וכך עשה שאול, כשראה שהעם שוחט ארצה (וזה נקרא «אוכל על הדם»), ציווה: «גלו אלי היום אבן גדולה, ויאמר: פצו בעם ואמרתם להם הגישו אלי איש שורו ואיש שיהו ושחטתם בזה ואכלתם» (ש"א י"ד), כלומר שישחטו על האבן, שישמש מזבח והדם יועלה על המזבח. ועל האבן הזאת נאמר להלן: «ויבן שאול מזבח לה' אותו החל לבנות מזבח לה'». וכך הבין בצדק קויפמן את המאורע הנידון, ולא צדק רבן, שחשב, שחטא העם היווה אז ההימנעות מלכסות הדם ושאלו רצה לפקח על פעולה זו, והבאת אבן גדולה אליו היתה מכוונת לסמן את המקום, שהוא נמצא שם. כי כמו שאמרנו: חובת כיסוי הדם לפי פשוטם של דברי התורה חלה רק בשעה צידת חיה ועוף הגוררת אחריה שפיכת דם ארצה ולא בשחיטת שור ושה, אף על פי שלפי ההלכה כיסוי הדם נהוג בשחיטת חיה ועוף. דרישת אבן גדולה מצד שאול התחשבה בודאי בצורך העלאת הרבה דם על האבן הזאת. על טענות רבן, שאין בונים מזבח מאבן אחת ושלא מצינו במקרא, שאבן אחת תשמש מזבח, יש להשיב, שאפשר, ששאלו הוסיף אחר כך אי-אלו אביונים לאותה האבן, כגון קרנות והיא הבנייה. מצד אחר אי אפשר להסיק מן העובדה, שבמקרא מוזכרים מזבחות אבנים, שאין מזבח מאבן אחת, גם הטענה שבניית המזבח מופיעה בפרשה כענין חדש, אין לה יסוד, כי המלה «אותו» רומזת, כנראה, לאבן, שהוכנה כבר.

ברם דעת קויפמן, שביקרא י"ז בא החוק לאסור פעולה כעין זו של שאול ומאחר לפי זה ס"כ למעשה שאול, אינה מופרכת כלל. ויקרא י"ז אוסר שחיטת בהמה מבלי לעשותה קרבן שלמים ולשפוך את הדם על המזבח ולהקטיר עליו את החלב, ואם כן אי אפשר היה לאכול בשר בהמה בשדה המערכה. ויתכן, שהרבה אנשים היו באמת מזירים את עצמם מאכול בשר בהמה בהיותם בשדה המערכה. ברם ההמון לא יכול היה לשלוט ברוחו ושחט בהמות ושפך את הדם ארצה ואכל את הבשר ואז גדר שאול בעד הבגידה בהעלותו את הדם על האבן בתור מזבח. הקטרת החלב על המזבח לא הוזכרה כאן, אך יתכן שבכל זאת הוקטר החלב ולא הוזכר הדבר, לפי שעיקר הסיפור בא להודיע, ששאלו גדר בעד עוון העם, ומצינו כיוצא בזה בס' דברים י"ב: «ועשית עולותיך הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך ודם זבחיך ישפך על מזבח ה' אלהיך והבשר תאכל» ולא הוזכר שם ענין הקטרת החלב, אף על פי שידוע, שהיו מקטירים לאחר הכניסה לארץ את החלב בהבאת קרבנות.

והטעם הוא שהפרשה עוסקת בדם ולא היה צורך לדבר בחלב. זה שפעולת שאול נעשה שלא במקדש, בניגוד לויקרא י"ז, סיבתה היתה, שבאותו זמן הותרו הבמות (השווה מאמרי "הכהנים והלויים בתקופת המקרא" ב"כנסת" לזכר ביאליק, שנה ז'). גם לא הקפידו באותה התקופה שהקרבת קרבנות תבוצע על ידי איש מבית לוי (השווה שופטים י"ז, י"ג), לפיכך מבצע הדיוט העלאת הדם על המזבח במקרה הנידון.

קויפמן אומר, שהניגוד המבוטא בוויקרא י"ז אינו הניגוד בין המשכן ובין מקדשים אחרים, אלא הניגוד בין משכן ובין מזבחות השדה, בין ה' ובין השעירים. מי שאינו זוכה לפני משכן ה' כדין ועל ידי כהן, עלול לטעות אחרי השעירים. רבן מכחיש, שבויקרא י"ז מדובר על מזבחות שדה. הוא מעיר, שמדובר כאן בשחיטה, שאסור, שתתקיים בין במחנה ובין מחוץ למחנה, אם לא הביא את הבהמה פני אוהל מועד להקריבה לה', והנימוק "למען אשר יביאו בני ישראל את זבחים, אשר הם זבחים על פני השדה והביאם לה' אל פתח אוהל מועד" בא להטעים בין את איסור השחיטה במחנה ובין את איסורה מחוץ למחנה ואם "על פני השדה" פירושו על מזבחות השדה, הרי נימוק זה לא מתאים לשחיטה במחנה לומר, שהיא אסורה, כדי שלא תתקיים על מזבחות שדה, שהרי במחנה אין מזבחות שדה ואין חשש, ששחיטה במחנה תתקיים על מזבחות שדה. והנה סובר רבן, ש"על פני השדה" פירושו על האדמה והכתוב בא לגדור, שלא יזבחו על הקרקע, מה שאפשר היה לעשות גם במחנה. רבן קובע גם כן, שהמושג "מחוץ למחנה" תופס אך ורק את השטח, שהוא קרוב למחנה, והראיה, שלפי המסופר בשמות ל"ג נטה משה את אהלו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה, ובכל זאת "בצאת משה אל האהל יקומו כל העם ונצב איש פתח אהלו והביטו אחרי משה עד באו האהלה". על כן עלינו לראות את המלים "מחוץ למחנה" גם בוויקרא י"ז כציון מקומות הגובלים במחנה או קרובים לו, עד כדי אפשרות של קיום קשרים בין המחנה למחוץ למחנה. ואם נקבל דעת קויפמן, שבפרשה הנידונת מבוטא ההבדל בין המשכן ובין מזבחות שדה, יצא לנו, שההבדל הוא רק בין המשכן ובין מזבחות שדה שמחוץ למחנה, כלומר הקרובים למחנה, להוציא את אלה שרחוקים מן המחנה, דברים שאינם מתקבלים על הדעת. רבן מצדו מרחיק לכת ואומר: "איסור השחיטה במחנה או מחוץ למחנה מונע את הזנות אחרי השעירים בקרבת המחנה בלבד, אבל נראה, שהכתוב משלים עם הכרחותה של זנות זו בשאר מקומות, הואיל ואין בה, משום חטא ע"ז ממש" (ראה ההערה 2 במאמר הנידון בע' 234).

אנחנו לא נוכל לקבל את הפירוש החדש ל"על פני השדה" למרות היראותו כפשוטו מאד. "ושלח את הצפר החיה על פני השדה" (ויקרא י"ד, ז', השווה שם נ"ג) — אי אפשר לפרש שישלחנה על הקרקע, אלא על חלל השדה. מלבד זה מה הוא הרעיון המבוטא לפי פירוש רבן באיסור השחיטה בשני המקומות הנזכרים? הבהמה צריך שתוכא אל פתח אוהל מועד למען יובאו לשם הזבחים, שהם זבחים

על הקרקע ולא יזבחו לשעירים. כלום מפני שהם זובחים על הקרקע, זובחים לשעירים, ואפילו אם השחיטה על הקרקע היא במחנה? כמדומני, שזהו רעיון, שאין הדעת סובלתו. גם הפירוש המיוחד ל"מחוץ למחנה" אין לו יסוד. וכי משום שבכמה מקומות במקרא "מחוץ למחנה" ענינו קרוב למחנה, יש לנו רשות להסיק, שמקום רחוק מן המחנה לא נקרא "חוץ למחנה"? ואם כן נאסרה בויקרא י"ז השחיטה במחנה ובכל מקום מחוץ למחנה בין שהוא קרוב למחנה או שהוא רחוק ממנו אם לא תובא הבהמה לפני אוהל מועד. והטעם, שלא יזנו אחרי השעירים ע"י הזביחה להם בשדה במקום הימצאם בין בקרקע ובין על מזבח (הכתוב אינו נכנס בשאלה זו). גם אם תותר השחיטה במחנה שלא לפני אוהל מועד תגרום לתעות אחרי השעירים הנמצאים בשדה מחוץ למחנה.

ב. סתירת קויפמן את הדעה על אחדות הפולחן

מצד אחר יש לקבוע, שאם אמנם בא אוהל מועד במדבר לרכז את הפולחן בו ולאסור הקרבת קרבנות במקדשים אחרים, מכיר ס"כ מציאות מקדשים אחרים בארץ כנען, אחרי כניסתם של בני ישראל לשם, כחוקיים. זה יוצא מויקרא כ"ו, ל"א: "ונתתי את עריכם חרבה והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחחכם" איום זה מעיד על הידיעה, שבארץ נמצאים מקדשים יותר מאחד. ואין כאן ביטוי של נבואה, אלא רמז, שאנשי המדבר ידעו, שבזמנם נמצאים בארץ מקדש שילה ומקדש שכם, שאותם כנראה בנו העברים, שבני יעקב השאירו בארץ כנען כשירדו מצרימה. ההכרה בחוקיות המקדשים האלה מצד ס"כ אפשר לקבוע אם נשווה את הכתוב הנזכר עם הכתוב, שקדמו. שם נאמר: "והשמדתי את מתיכם והכרתי את חמניכם ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם". מדובר כאן בע"ז ועל כן אמר הכתוב "והשמדתי". לעומת זה אומר הכתוב המדבר במקדשים "והשמותי", זאת אומרת, אחרי שיחריב את הערים ממילא המקדשים יהיו שוממים ולא יקריבו קרבנות וה' לא יריח בריח גיחות. כיוצא בזה נאמר בהושע ט': "לא ישבו בארץ ה'... לא יסכו לה' יין ולא יערבו לו זבחים". אין ס"כ סובר, שאוהל מועד ייבטל, כשישראל יכנסו לארץ, כדעת קויפמן. לפי ס"כ יתקיים על יד המקדשים האחרים הקיימים, כמו שהיה למעשה בתחילת כניסת העם לארץ, טרם שבאו לשילה והשכינו שם את אוהל מועד. טענת רבן ש"מקדשיכם" בנוכח ולא "מקדשי" בגוף ראשון בכתוב הנזכר מראה, שמקדשים אלה בלתי חוקיים, אין לה שום משקל. גם אין לומר, שהרבים ב"מקדשיכם" רומז על כלי קודש כפי שניסה רבן לפרש, כי יש קשר רעיוני בין "והשמותי את מקדשיכם" ובין "ולא אריח בריח ניחחכם" ולא כרבן. כנראה היתה ההנחה במדבר, שאוהל מועד יתקיים בארץ אמנם בין יתר המקדשים, אבל בסדרים המיוחדים שלו, מבלי לכפותם על יתר המקדשים, ובתקוה, שהם יהיו השולטים בארץ. ובמובן זה קובע ס"כ, שהרוצח

האלהות לארון כמקום גילוי שכינה נקרא על הארון „שם ה' צבאות רוכב הכרובים” (שמ"ב ו', ב'). מתוך כך הפך הארון סמל השכינה ונקרא בעצמו „ה'” „אלהים”. הביטוי „לפני ה'” בבחינת מונח פולחני, פירושו „לפני הארון”. אין ספק, שהביטוי „שם ה'” הוא סמל מופשט לציון האלהות (יש' ל' כ"ו). אולם סמל זה בהזדהותו עם הארון, לובש צורה קונקרטי של אובייקט מוחשי ובצורה זו כרוך הפועל הקונקרטי והמוחשי „שכן”. הביטוי „לשכן את שם ה'” מורה, שה„שם” כאן איננו אידיאה מופשטת ורוחפת, אלא אובייקט חמרי — הארון. סיוע לכך אנו מוצאים בדברי ירמיהו על שילה „אשר שכנתי שמי שם בראשונה” (ז' י"ח); מקום השיכון השני הוא כמובן ירושלים. בשני המקומות האלה כרוך השיכון במציאות הארון, (מציאות הארון כסימן ה„בחירה” יש בה כדי לאשר את אחדותו של המקום הנבחר מבחינה לשונית, הואיל והארון אחד הוא והוא עשוי להיות שרוי במקום אחד בלבד).

רבן מוסיף ואומר, שכשם שמושגים „בחירה” ו„שיכון שם ה'” שבס"ד כרוכים זה בזה ומזדהים זה עם זה, כך כרוכים זה בזה ומזדהים זה עם זה המושגים „פתח אהל מועד” „ולפני ה'” (אם כי יתכן, שהביטוי „לפני ה'”, שמסמן מקום לפני הארון בתוך האוהל, לא יזדהה עם „פתח אוהל מועד”, העולה תמיד „לפני ה'” — לפני הארון) וכאלה כן אלה ענינם מציאות הארון. וכשם שמושג ה„בחירה” הוא במהותו מושג חיובי, היינו מורה הוא על איסור של ריבוי מקומות פולחן מתוך קביעת המקום האחד, כך המושג „פתח אוהל מועד” — לפני ה'”, אף הוא דן לחובה את שאר מקומות הפולחן בדרך ייחודו של המקדש החוקי היחידי.

הבאתי כאן את דברי רבן ככתבם. ברם למרות ההוכחה, שהמקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם הוא רמז למקום מציאות הארון, הרעיון הזה אינו נכון. בראש וראשונה יש להעיר, שהפירוש הזה אינו מבאר את הביטוי „אשר יבחר ה'” לא מקום מקדש שלמה ולא של יתר המקדשים, ששימשו לישראל בארץ כנען ושבחם שכן הארון בהר ה' במובן הממשי. נתן הנביא לא אמר לדוד לפי ההנחה, שהסכים לבנין המקדש על ידי בנו, באיזה מקום ייבנה הבית וכמובן לא קיבל ממנו הוראה כמו שלמה. גם לא הועלה הארון מקרית יערים לעיר דוד על פי ה' או על פי מצות הנביא. הביטוי „אשר יבחר ה'” מתפרש בהודמנות מרדו של קורח. שם נאמר „אשר יבחר ה' הוא הקדוש” (במדבר י"ד, ז') והבחירה התקיימה על ידי שריפת חמשים ומאתים מורדים. נמצא, ש„אשר יבחר ה' לשכן שמו שם” פירושו יגלה הסכמתו למציאות אותו מקדש, שייעשה ע"י איזה נס. גם בחירת אוהל מועד כמשכן ה' התקיימה על ידי נס, היינו על ידי שריפת הקרבנות באש. שיצאה מלפני ה', וגם מקדש שלמה נבחר מאת ה' בצורת הענן, שמילא את בית ה' ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן (מל"א ח', י"א—י"א). מצד אחר אין „הוא יבנה בית לשמי” (שמ"ב ז', י"ג) פירושו הוא יבנה בית לארון, אלא הוא יבנה

משפחה לשם ה' שתלך בדרכיו.³) אך גם אם נאמר, שזה מוסב על המקדש, שבנה שלמה, אין פירושו, שיבנה בית לארון, והראיה היא מהכתוב במל"א ג', ב': «רק העם מזבחים ומקטרים בכמות, כי לא נבנה בית לשם ה' עד הימים ההם». אי אפשר לומר, שהנימוק הוא, שלא נבנה בית לארון, שהרי הארון היה לפני שלמה בעיר דוד ואפשר היה להקריב לפניו כמו שעשה דוד. אבל הכוונה, שלא נבנה בית לשם ה', כדי שרק בו ולא במקום אחר יעלה העם את קרבנותיו. גם «בית לשבת» (שמ"ב ז', ה') אין להבין באופן גשמי «בית לארון», אלא מאחר שה' הוא יושב הכרובים שעל הארון, נאמר «בית לשבת». ובכן «לשכן את שם ה'» אין פירושו לשכן שם את הארון. הראיה מדברי ירמיה על שילה: «אשר שכנתי שמי שם בראשונה» היא בטלה, כי אמנם מדבריו יוצא, שגם בירושלים שיכן ה' את שמו. ברם הוא לא יכול היה להבין את שיכון השם כשיכון הארון, כי דבריו (ירמיה ג', ט"ז): «לא יאמרו עוד ארון ברית ה'... ולא יעשה עוד» באים ללמד, שבימי לא היה הארון במציאות. גם ידענו, שבשילו לא היה שם זמן מסוים הארון (השווה שופטים כ', כ"ז).

גם הזיהוי של «לפני ה'» עם «לפני הארון» אינו נכון, אנו קוראים בויקרא ד': «והביא את הפר אל פתח אהל מועד לפני ה'», ואחר כך: «ולקח הכהן המשיח מדם הפר והביא אתו אהל מועד... והזה מן הדם שבע פעמים לפני ה' את פני פרכת הקדש», ואחר כך: «ונתן הכהן מן הדם על קרנות מזבח קטרת הסמים לפני ה' אשר באהל מועד». ואם כן «לפני ה'» הוא בשלשה מקומות, כי מדומה כאן, שהשכינה נמצאת בכל שטח המשכן ואין כאן זיהוי של «לפני ה'» עם «לפני הארון» במובן הגשמי. לעומת זה נכון, שדרישת הקרבה לפני אוהל מועד באה להוציא הקרבה בכל המקומות שאפשר. ברם אם רבן רצה לראות בדרישת אחדות הפולחן של ס"כ אותה דרישה, שבאה לידי ביטוי בס"ד, טעה. כי כאמור ס"כ מתייחס לקיום כמה מקדשים בארץ בסובלנות⁴ מה שאין כן ס"ד. ברם ס"ד אינו בא לחלוק על ס"כ, אלא הוא קובע בשביל מילוי דרישתו לאחדות המקדש — התקופה, שתבוא לאחר הגיע העם למנוחה ולנחלה כאמור.

ד. הבמות ומקדש בירושלים

כלפי דברי קויפמן «שבחוק המזבח של ספר הברית (שמות כ', כ"ד—כ"ז) מדובר על ריבוי של מזבחות ועל ריבוי של מקומות פולחן» אומר רבן, שמן

(3) השוה מאמרו ב, על חוג המקרא, חוברת א'.

(4) רבן רצה ללמוד ממעשה בני ראובן ובני גד ביהושע כ"ב, שהספור נחשב לשיוך לס"כ, שלפי ס"כ אחדות הפולחן נדרשת גם בארץ כנען. אך לפי באורו של הספור לעיל רעיון זה בטל.

הכתובים "מזבח אדמה תעשה לי... ואם מזבח אבנים תעשה לי" אפשר ללמוד אך ורק שיש רשות לבנות מזבחות כאלה ולא חובה. ואשר למקומם של מזבחות אלה מוצאים אנו רמז ברור במאמר "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך". רבן מרחיק לכת ואומר: "ראינו, כי 'שם ה'" או "שמי" מפי הגבורה משמש כינוי לארון. ואם "שיכון השם" מסמן את השכנת הארון במקום קבוע — באוהל מועד או בבית המקדש — הרינו רשאים לומר, שהזכרת השם" מסמנת את שהיית הארון במקום ארעי". ובכן הוא אומר, שכשהיו מביאים את הארון לשדה המערכה היו מקריבים קרבנות לפני הארון ובשביל הזדמנויות כאלה נאמר, שהמזבח ייעשה מאדמה או מאבנים. אבל אין למזבחות הללו כל קשר למזבחות המשכן. המסקנה נכונה. אבל לא הדרך, שבה הגיע אליה. כי אין הפרשה מדברת על הארון כל עיקר. מדובר בה בזמן, שלא עלה עוד על הדעת לבנות משכן, שהוכנס בו הארון. והעיקר קשה להבין, כיצד אפשר לפרש, שהזכרת השם מסמנת שהיית הארון באיזה מקום שהוא. ולאמיתו של דבר הפסוק "בכל המקום אשר אזכיר" וכו' בצורה, שהוא לפנינו, אינו מובן. הזכרת השם בפי ה' הוא ענין בלתי מובן. כתוב "ושם אלהים אחרים לא תזכירו" (שמות כ"ג), כלומר יש אפשרות שבן אדם יזכיר שם אלהים, אבל לא הזכרה על ידי אלהים. (הזכרת השם כנראה ענינה תפילה). דומה, שיש לגרוס "בכל המקום אשר תזכיר את שמי". והנה כל הפרשה נאמרה סמוך להשמעת עשרת הדברים. ואומר הכתוב: ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם ואיני נמצא בארץ. לכן לא תעשון אתי אלהי כסף או זהב, שהם יצירי הארץ (אולי יש לגרוס "אותי" וכן גרסו כנראה בתלמוד. ותהיה הכוונה, שלא תעשו "פסלי", שהוא דבר ארצי ולא שמימי)⁵. להלן נאמר: "מזבח אדמה תעשה לי", הקשר בין זה למה שקדם לו הוא כנראה בזה, שבא ללמד, שלא תקים לי מצבה ותיצוק שמן על ראשה, אלא תעשה לי מזבח אדמה ותזבח עליו עולות ושלמים. על המצבה כתוב בס"ד ט"ז: "לא תקים לך מצבה אשר שנת ה' אליהך", כי הקדמונים היו מתארים להם, כי אבנים כאלה הן בית אלהים. ויש בזה סתירה לעובדה "כי מן השמים דברתי עמכם". והכתוב ממשיך, אף על פי שאמרתי לך, שתקריב לי קרבנות, בכל מקום שרק תזכיר את שמי ותתפלל אלי, אבוא אליך וברכתיך (גם תפילת שלמה בשעת חנוכת הבית מדברת רק בתפילה שיתפלל לה' ולא בקרבנות). ואם תעשה לי מזבח אבנים, לא תבנה אתהן גוית. דומה, שגם בזה יש רמז לצורת מצבה, שלא תיעשה, כי היו נוהגים לעשות את המצבה גוית. לבסוף אמר הכתוב: "ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו". בזה הוא רוצה להרחיק כל שמץ אירוטי מעבודת ה', בניגוד לעבודת אלילים, שבה היה קשור הצד האירוטי. יש עוד להעיר, ששתיים עשרה מצבה, שהוקמו בשעת כריתת הברית תחת ההר, לא היו בגדר עבודה פולחנית, אלא

(5) אפשר גם לומר, שהכוונה היא: דברתי מן השמים ולא ראיתם כל תמונה, על כן לא תוכלו לעשות פסלי.

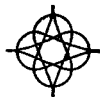
שימשו עדים לכריזת ברית, כמו האבן, שהוקמה במקדש שכם בימי יהושע. רבן מתפלמס עם קויפמן בנוגע להשקפתו של זה, שאוהל מועד מהווה סמל לבמות, או מקדשים אחרים, שהיו קיימים בארץ כנען, והוא שואל בין היתר, הרי לפי זה יש להניח, שבאותם המקדשים היה בכל אחד גם ארון? ומצד אחר למה לא מצינו אצל אהל מועד את העצים הרעננים וההרים הגבוהים, שהם מסימניהן העקריים של הבמות? ובכל אופן אי אפשר לומר, שכוונת התורה היתה, שאוהל מועד ייבטל עם כניסת העם לארץ, שבמקרה כזה היתה מודיעה על זה, כמו שהיא רגילה להודיע על חוקים, שהם מיוחדים לארץ ואין להם מקום במדבר. באמת הביאה את קויפמן השקפתו, שאוהל מועד שבמדבר אינו ענין ריאלי לירי דוחקים שונים. נכון הוא אמנם, שלפי ס"כ מתאימה העיר בארץ כנען למחנה שבמדבר וחוף לעיר מתאים לחוף למחנה שבמדבר, (השוה לזה ויקרא י"ד בבית המנוגע), אבל אין לנו יסוד להניח, שדעת ס"כ היא, שבכל עיר יש מקדש או במה.

קויפמן מצד אחר מניח⁶, שס' דברים נתחבר בימי יאשיהו. אני הוכחתי במאמר ב"תרביץ" שנה כ"ב, שתוכן ס' דברים אי אפשר היה להתפרסם רק בימי משה. במאמרו של קויפמן "ס' דברים והספור על מעשי יאשיהו", שהופיע בס' בירם הוא כבר קובע, שיש בס' דברים שכבות עתיקות ביותר, אבל שכבת יחוד הפולחן היא מאוחרת ובכלל ס' דברים נוצר בתקופת חזקיהו - יאשיהו, לדעתי, תוכן הספר כאמור מוצאו מימי משה.

ברם יש להזכיר, שאסטרייכר ואחרים לא ראו בכתב בדברים י"ב, י"ד: "כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך שם תעלה עלתיך ושם תעשה כל אשר אצוך" דרישת אחדות מוחלטת של הפולחן והביאו ראיה מן העבד שברח, שדינו "עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שטריך" (שם כ"ג ט"ז—י"ז). הביטוי "באחד שעריך" אינו בא ללמד, שרק באחד שעריך מותר לו לשבת והוא הדין לאחד שבטיך. קויפמן בספרו "תולדות האמונה הישראלית" מתפלמס עם תפיסת אסטרייכר. חושבני, שבהבנה הנידונה היו חילוקי דעות בין ישראל ויהודה. ביהודה חשבו, שס' דברים דורש אחדות מוחלטת של הפולחן ובישראל אמרו, שמותר לעבוד את ה' בהרבה מקדשים, אשר יבחר ה'. בימי אליהו הנביא נחשבו הרבה מזבחות במקדשים שונים כמותרים, אך בזמן יהושע נחשב כבר לאיסור ריבוי מזבחות באפרים. ואמנם ביהודה היו מזבחים ומקטרים בבמות למרות קיום המקדש, שהיה מיועד להיות יחידי. אך זה רק מראה, שקשה היה לעקור מנהג זה, שנשתרש בעם עד ימי חזקיהו. אבל בחוגים הרשמיים ביהודה

6) קויפמן גם כהליט שבס' מלכים אין זכר להשפעת ס"כ (במאמרו בס' בירם). ברם ביעור האובות והידעונים על ידי יאשיהו אינו מתבאר מתוך ס"ד, שם נאמר: "לא ימצא שאל אוב וירעוני", אבל אין שם תובת ביעור אוב וירעוני, אבל ביעורם נדרש בס"כ (ויקרא כ' כ"ז), וס"כ השביע גם על שאל בכיוון האמור.

שלטה ההשקפה, שרק במקדש שלמה מותר להקריב קרבנות. זה גם מבאר את העובדה, שבתחילת ייסוד ממלכת אפרים היו אנשי אפרים עולים לירושלים לזבוח בבית ה' ככתוב בנימוקו של ירבעם בן נבט לעשייתו שני עגלי זהב בארצו: «אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים ושב לב העם הזה אל אדניהם אל רחבעם מלך יהודה... ויאמר אליהם: רב לכם מעלות ירושלים» (מלכים א' י"ב, כ"ז—כ"ח). וכן מספר בעל דברי הימים ב' י"א, ט"ז: «ואחריהם (אחרי הכהנים חלולים) מכל שבטי ישראל הנתנים את לבבם לבקש את ה' אלהי ישראל באו ירושלים לזבוח לה' אהי אבותיהם», כי אנשים אלה חשבו, שרק בבית ה' בירושלים מותר לזבוח לה'.

הפְּלִיטָה בְּהַאֲרִיטוֹרָה

סיפור

מאת בנימין רפול

— משמע, שוב את מתפשרת עם יושב מרום, עם רבוננו של עולם... אוֹ-קִי. יפה. רצונך לפייסו, לא כי? זה הרב, מה שמו? כן, רבי שיף, הוא שהחזירך למוטב והעלה אותך על דרך הישר. אין לי שום טענות. הרי פתגם בפני חבריות: בדרך שאדם רוצה לילך, מוליכין אותו. איני מערער על כך. למה? מאידך, ייתכן שזכות אבות עמדה לך והם הם שהתערבו בענין. מי יידע? אם כן, מה בקשתך? דיבר ודיבר מר. גיינסבורו והירבה להג שנון ונוקב. קימט את פרצופו החרוש בחיך לגלגני־חשדני, כשהנה הוא מגרד את שערות־השיבה שלו הדלילות, ממשמש את פדחתו המוקרחה למחצה, והנה הוא מעביר ומדביב אצבע צרדה על השולחן המבריק־הממורט:

— אם כן, מה את תובעת ממני, יקירתי? מה עלי לעשות? שמא אניש לו לרבי שיף, חוזה אישי, כתוב וחתום כדת וכדין, אקשור אותו בעבותות, כלומר בסעיפיה־החוק, שיישאר כאן אצלנו לצמיתות? אף זה, שמא עלי לטרוח וגם להמציא לו כלה נאה? הא? הגידי, הגידי, יקירתי...

”יקירתי” — היא הגברת גיינסבורו, החרישה כל אותו זמן, לא פצתה פה ולא השמיעה דבר ולא חצי דבר. על פניה המארכות, שחרחרות־מוריקות חלף צל קליל. אך עיניה החומות הגדולות מתרשפות ומתעפפות כפעם בפעם ואצבעותיה העדינות, המחוטבות מסלקות תלתל מתמרד, שגלש והתעכן עד לרקה. דמומת־צפיה היא מחשה ופיה קמוץ, בעקשנות וביהרה לא־מוסווה.

מזוויות עיניו הירקרות הועירות מפזיל מר. גיינסבורו מבט חטוף על זוגתו, כשהוא מנסה לשער ולנחש את הרהורי לבה. מאד מאד יקשה להבין לה, להשיג זו המיוחסת, שהביא עמו מאירופה לפני חמש שנים והושיבה בארמונו על תל נשפה. מי יודע? ייתכן שאסור היה לה, לאלמן, להסתבך עם גבירה מסוגה — נצר מגזע אצילים, משושלת רבנים — שהיתה מתגוללת בפאריס גלמודה, עזובה לנפשה, בעוני ובדחקות. אי פעם בגליציה היתה לה משפחה מסונפת, בעל, גם ילד, — אך כולם כאחד ניספו, הושמדו ורק היא לבדה, בגפה, שרדה כבדרך נס. התציק לה הבדידות? אכן, דבר זה הריהו, מר גיינסבורו, מסוגל לתפוס — כי צריך אדם להיות מטומטם, אוויל וקשוח, כדי להתעלם

מכך. אמנם זה ברי לו. אך מה לענין זה ולרב הצעיר, שנקלע לכאן לעיר האריסביל, ביום לא עבות אחד ומיד עורר התרגשות וגם הטיל מבוכה רבה, הפיכה ממש?

— ובכן, מה את רוצה יקירתי? — שאל הוא שנית — רצונך שאשים כיפה לראשי, שאפסיק מעישון בשבת, שלא אווז ואהיה תקוע כבול עץ? אה, ביקשתי לי צרות... צרות ומצוקות, כפולות ומכופלות. צרות ותו לא. הן... הן...

הוא, דזשייק גיינסבורו, לא זו בלבד שנתפתה והעלה לעצמו יפהפיה מ"יורופ", אלא שאף השיאו השד לצלול לעסקי הקהילה ובמעשה ברב... — וכל כך באשמתו של הזד, זה מאם גארליק, שותפי לשעבר, תיפח רוחו ויחרב ביתו! — הרעים מר. גיינסבורו — לולא המנוגע הלז, לא הייתי מתעסק בענינים כגון אלה. ניביר! לעולם לא. אבל עכשיו שהגיע לי כך, אלמדהו לקח והוא ייוכח מי ומה אני, מי ומי ההולכים. ייס, מרים.

—אתה תקים בית כנסת חדש למען הרב שיף? — פלטה מרת גיינסבורו ניב והברה ראשונים — האומנם, יעקב?

— הא? אני אבנה בית כנסת חדש? הרי יש ל... אני צריך לתת דעתי על... הניחי לשקול — התריס כלפה — תני ו... לחשוב על כך... — תשקול ותחשוב, יעקב...

"יעקב" — פרט למרים אין איש קורא לו בשמו העברי. בכל העיר כולה ובכל הגליל ידוע ומפורסם הוא כ"דזשייק" — דזשייק גיינסבורו — כמעט מאותו יום ראשון, לפני כארבעים שנה, כשהגיע הלום במקלו ובתרמילו ורק אסימון בכיסו. פה התחיל כרוכל בבגדים משומשים, ביתור, בשברי כלים ובכל מה שניתן ונודמן לידו. ועתה הרי כבר קשה לדעת מה שאינו ניתן — בנינים, מגרשים, חנויות וגרוטאות. הרבה הרבה גרוטאות, הזרועים על פני קרפיים ושטחים נרחבים. ים שלם — לא תשיגהו ולא תקיפהו העין הערטילאית. כאן, בהאריסביל, גידל בת, את פלורנס, השרויה כעת בעושר בקליפורניה; בן, זה מורטון, קצין גבוה בצבא. וכאן קבר, בראשית מלחמת העולם השנייה, את פאני אשתו. ואילו הוא עצמו נשאר "דזשייק" כמקודם, כתמיד. אמנם שינה את השם גינצבורג לגיינסבורו. אלא שלכך אילצו הבנים והעסקים העצומים; ביזנס, להווי ידוע לכם. אבל "דזשייק", בכך איש לא נגע ולא פגע, פרט לזוגתו השנייה, זו המיוחסת, פליטת-החרם, שאתה נפגש במקרה בפאריס. מילא, אינה הגורל. אבל... כיצד? נו, ייתכן שמוזוג-זיווגין-שבמרום הכריו, כי פליטה זו הולמתו ושומה עליו, על דזשייק, להתפשר ויהא מה, אם כי משא לא קל היא, המפונקת הזאת, ולגב חסון צריכה. מן הסתם כך נגזר, ודא עקא...

— מאידך... וויל... כלום אדע? — שינה פתאום מנעימתו, נשף נשיפה בין שיניו ונמתק במקצת — ייתכן שיהיה לאל ידי לעשות משהו... אפשר

יסתייע לי... נו, ווילל... הגיחי לי עד שעת כושר מסוימת. ובנוגע לאותו רב שלך, למה הוא בהול ומבוהל כל כך? מה החיפזון? כלום אין ביכלתו לחכות קצת? והוא הדין המתווכים שלו. ואת בעצמך כה להוטה. נו, נראה איך יפול דבר...

— תודה, יעקב — קמה מרת גיינסבורו על רגליה, הזדקפה, ניצנעה בראשה ובצעדים מדודים, גאים, אציליים יצאה את חדר עבודתו של בעלה. — הא לך! ווילל — קפץ הוא ממושב, כמטיח אחריה — הא לך בלבול המוח! רב, בית-כנסת, סכסוך, טרדות וגרוטאות... תסבוכת!...

בסך הכל נתגלעה "תסבוכת" זו עקב ריב ומדון בקהילתו. בשל דבר קלוקל, בשל זוטות. משך שנים רבות היה מר. גיינסבורו חבר מכובד במרכז השמרני, ממש עמוד התווך בו. אך בהנהלת הענינים, בפיקוח על המשק" לא התערב ביותר. שכן אין הוא ידען בעסקי-היהדות ובכלי הקודש: אין לו הבנה בחזנים, רבנים, מלמדים, דרשות ומקהלות ושאר האביונים. מעדיף הוא להתנמנם בשעת הדיונים והכינוסים, המסיבות והמשתאות, שאליהם מושכים אותו תדיר, עם שחם לו להתפתות לעסקים הללו. אולם כסף — הא לכם, פליו. כמוכן, אם ניתן לו לקמץ ולהמעיט — אדרבה ואדרבה. כל המקמץ הרי זה משובח. בוודאי שכן. אלא מאי, לא? אם אפשר להתמקח קצת ולזכות "במצואה", שוב לא יחמיצנה כל עיקר. והנה קם שותפו לשעבר, זה סאמקי הפוחז, וכאילו שלא במתכוון, ללא-צדיות, מחק את שמו מרשימת הנאמנים-האפוטורופסים ומחה את פיו. לא בכדי אמרו הבריות שאין שמחה בלא שותפים...

— אותי?! סאמקי הנוכל-המועל יהין לסלק אותי, להדוף אותי? לדחוק את רגלי ולבוז בי? את עלבוני אני תובע? אעשה את אשר עשה אבי, עליו השלום, הפחה היאנובקאי — הכריז מר. גיינסבורו בזעם וחרון אף — אקום ואעתיק את מקומי בלא אמירת גוד-באי. אמוש!

ואמנם "מש" מר. גיינסבורו ומצא את דרכו חזרה לבית המדרש הישן של עדת החרדים, ואתו יחד עברו כמה וכמה ממקורביו; אנשי שלומו ארחו עמו לחברה, משל חוזרים לאפיקם ולאפקם...

— מתפרדים... מתפלגים! — הצהיר מי שהצהיר — פילוג! ייס, סיר! מתפללי בית המדרש הישן, קומץ יהודים מפגרים ונחשלים, כביכול — השוחט, המלמד, שניים קצבים, בעלי איטלזים כשרים, כמה חנוונים, רוכלים, בעלי מלאכה וכיוצא באלה — שמחו שמחה רבה בעשירים הללו, אילי-הכסף הכבירים, הנוטים לגבולם. בנין מפואר אמנם אין להם, ולא מצוי להם חזן הראוי לשמו, ורב לא כל שכן. אלא כיוון שסרו המיליונרים למחיצתם, הרי אפשר יהיה להתחמם כנגדם ולצפות לתרומתם ההגונה.

— ירווח לנו, שור... וייקל לילך בתלם ולישא בעול — חיך ר' אשר זליג שו"ב חיוך מלוכסן, מריר, ועינו המעוננת, דומה, דומעת, יגון חרישי מצטלל

בה והוא נאנח — נחיה ונראה. יש לי רעיון. ממש חריפות. אמצאה מאין כמוה... בלית ברירה. אולי תישא פירות, אם ירצה השם. אל דאגה רחמימים. יהודים בלא הון-תועפות אף להם שכל טוב ולב פועם... לב טוב... מכל מקום, אל דאגה, גלבים...

וכך היה מוסיף ומגבב וחזקה שמאזיניו סבורים כמותו. וכאשר סיברו וסיכו כן קם ונהיה.

בפרוס הימים הנוראים החל השוחט לבצע את השלב הראשון של תכניתו; ראשית מגמתו: הזמין להאריסביל אחד רב צעיר, אברך — אתרוג, פרי הדר, למהדרין מן המהדרין, גבה קומה, שחרחר, נעים הליכות והדור בלבושו. נוסף על כך — נואם מפיך מרגליות, בעל מנגן ואספורטאי.

— כלי מפואר, למקום ולבריות — פסק השוחט את פסוקו — ומובטחני שהוא יצליח, בעזרת השם. יהיה לו צוקצס ויקנה שם לעצמו...

גיבא השוחט וידע מה שגיבא. דרשותיו של אותו רב צעיר עוררו התרגשות רבה בעיר וכבשו לבבות. ובית המדרש הישן נתמלא. נשים עדויות פאר ומשולהבות, נערות ועלמות מקושטות ומלוהבות-דמיון. מהיות המקום צר מהכיל את כל הקהל, הסתופפו והצטופפו גם במסדרון ועל המדרגות.

— הנשים שלנו... עומדות צפופות ומשתחוות רווחות — הצטחק השויב צחוק נוקב ושיפסף את ידיו המגוידות מצער מוסתר — להן הבנה ברורה בפרי הדר שכוה, ואילו הגברים, הבחורים, הרובים הזריזים, היכן הם? טרודים ומטרודים, שטופים במסחר ובמשחק, בשעשועים ובהבלים. בפינוקל מתפנקים... או מתנגחים ומתכתשים בכדורים. זהו... זה כל ענינם בעולמם. רודפים אחר כדור מתגלגל, רצים אחריו עד בוש. זהו זה... צפון משכלי. הוי, העזובה, ורב כזה כדאי והגון הוא שיימצא לו ציבור נאה. סולת. ובית כנסת מפואר, בנין כהלכה. שאם לא כן, לא ישתקע; לא יאבה, לא יתמיד ולא יישב כאן. שהרי מוכנות ומוזמנות לו כהונות למכביר. ולא עוד, אלא יזכה בכלה נאה ובנדוגיה הראויה להתכבד. שהרי, רחמימים, באמריקה עסקינן. כיוון שאחד נעשה צוקצס, הוא עולה מעלה מעלה...

— דהיינו? מה משמע? — ביקש אחד קצב לדעת — הנשים תחינה, להן מלובן ומחזור מי יפסוק להן הלכה למעשה? וכשהוא פוסק שוב אין אחריו ולא כלום, ז'דהאט סו? — כלומר קובע מסמרים, הא?

— מן הסתם כך. שור — הוסיף הנגר — הראיתם כיצד הצדקניות נוהרות וצובאות, פוערות פה ובולעות כל מלה היוצאת מפיו, כדבש ונופת צופים, הא? שיקוי בעצמותיהן.

— בל בשטויות, רחמימים. בל בלזות-שפתיים ובקלות-ראש. הס. גם זו לטובה. אולי ירווח לנו ונראה בנחמה, בקצת אידישקייט ונחת... הוי, הבדידות, העזובה. ייתכן שבזכותו של...

— בזכות נשים צדקניות — לא הניח הקצב ונכנס לדבריו — אפילו על

הגברת גיינסבורו התחבב הרב והיא דבקה בו. מקרבת ומוקירה אותו. לשון מהלכת, כי שואפת צילו ממש... להוטה אחריו ובהולה לשרתו.

— האומנם? ז'דהאט סו? איני מבין — הרים הנגר את קולו המנסר —
למה דווקא היא? מה פירוש הדבר, סתם ככה? או שמא דברים בגו...
— למען אידישקייט, רחימאים. היא בוערת באש דת. חזקה שהיא כבר
לא תנוח ולא תשקוט — ענה הש״ב — למען הרב ולמעננו לא תחשה. הרי
בת טובים הנה זכות אבות לה.

ור' אשר זליג השוחט — הנוהג לחייך מוקנקנו הערמוני הגזום ולפלבל
עין אחת — הצדק היה אתו: נטפלה מרת גיינסבורו לבעלה שיסייע בהקמת
בית כנסת חדש ונאה ולבל יניח לרב שיף לעקור את רגליו מן העיר. בזו אחר זו
הזכירה את הדבר, חוזר והזכר והסבר, בחום ובהתרגשות:
— תמנוהו מיד... תגישו לו כתב רבנות...

ואילו היום לא הרפתה ממנו וכמעט ולחצה את "יעקב" שלה אל הקיר.
והפעם לא השכיל להשתמט. הבטיח לה לשקול בדבר, להימלך ולהשיב לה גלויות
וברורות ככל המוקדם. אלא שמשך שעות היום לא נתן דעתו על כך. שעות אלה
מופנות לביונס, לגרוטאות, פרקמטיה, חולי-חולין, את עסקי-הרוח-קדושה-ונועם
דרכו לדחות ולצפון לשעות ערב, כשערגה חרישית אופפת אותו ומסביבו ומעליו
חופפים כמיהה ושלווה.

*

כבר התקרבה שעת חצות לילה, כאשר מר. גיינסבורו הרתיק קלות על
דלת חדר השינה של זוגתו. לחץ על גולת מגעול-הכסף וסיבבו בזהירות יתירה.
רק בפג'מה לגופו ודרדסי-קטיפה פחוסים לרגליו המיוחפות, ניצב הוא על
אסקופת-השיש, כעני בפתח, הממתין להזמנה. בשל האור התכול והעמוס שבקישון
המרווח והמקושט נתפלבלו עיניו וביקש להתעטש מריח-מי-בושם וחלחים חריפים
שאפפוהו, ודגדגו בנחיריו.

גברת גיינסבורו הרימה את ראשה מעל הכר והתחייכה לעומתו:

— אתה?

— כמבן... שור...

דומה עליו: שאלה זו מצידה נטולת טעם ומיותרת לגמרי. מה השאלה
כן, אף התשובה כך. שטות. שכן מי מלבדו עשוי ליכנס הנה, לקיטונה המופרש.
מי? מפליג הוא בהרהורים חטופים ומקוטעים. ומאחר שהנו הבעל והאדון —
כל גינוני החן וההקפדה למה הם באים?

ובעודו ממשך ועומד על המפתח ומנסה ליישב את ספקותיו, הוא מקרצף
ברגלו הימנית — בחרטום הדרדס — קרסול ועקב של השמאלית. ביד אחת
מתיר וקושר ומושך את קישורי-הפג'מה הסגונית-המפוספסה, המסרבת להירגע
על כרסו המתנפחת והשוקעת, וידו השניה ניתלית לו ברישול ושריריה מרופים.

הנורות העמומות מעל לארון-לילה ולמראשותיה זרעו פסי-נוגה צבעונין על דפנות מיטת-הקינופין. הרצועות הצבעוניות האלה הפציעו, חברו ושמו את גברת גיינסבורו כבמסגרת של אור וצל — מסגרת עדינה, מרטיטה ושקופה. שערותיה הבהירות, הסתורות שופעות על כתפיה המעורטלות; זוהרות, כבות ושוב ניצתות. הריח הנודף, התוסס — מזיגה של בסמים מיתמרים ורשפים ניתזים — מגרה, מפתה, ומבהיל. האפלולית — אדים כחלחלים — תפסה אותו בגרונו ולבו ניצבט ועטף. אחזתהו חלישות.

מר. גיינסבורו, דומה עליו אזניו קולטות עתה לחש רחש, איוושה מופלאה, סתומה, העולים מקרן זוית לוטה; רחשו של אחד עלום ונסתר, כאילו נשמה ערטילאית השתכנה שם והיא משרה כרגע אימים. אין אלא בעלה הקודם של מרים — הלה שסומם וניספה בכבשן — פירש מחיק מעוטה, ירד הלום לפקוד אותה ולהתייחד עמה. בתמיהה, כלום הללו דבוקים במנהגים והרגלים כגון אלה, משל אין להם גמול אחר? הה, נשגב מבינתו. ומה מראה ותואר היו לו, לקודמו? שלשום הבחין, במקרה, כיצד זו, מרים שלו, מסתכלת ארוכות בצילום דהוה, צהוב — דיוקנו של אחד אברך ממושקף ומעודן, ששרטוטי פניו מטושטשים — ופרצופה היא מתבהקת, כאילו כל מעיניה צרורים בו והיא מייחדת לו את לבה. ברי, משוטט הלז בחלומותיה, ומה ומי הוא, דזשייק גיינסבורי, שיבוא ביניהם ושיתחייב בנפשו?

בכל זאת נע וזע על עקביו, כמו נדחף ונסחף, בצעדים הססניים, רופסים הגריר עצמו ורגליו ניטעו ליד מטתה. בעינים תוהות ובוהות הסתכל ארוכות: זרועותיה, הפרושות על שמיכת-המשי, נראות לו כרגע כירקרקות; כפות ידיה המסתמנות — כעלים תלושים; ואצבעותיה — פיתוחי-גבעולים דקיקים, המתמשכים מצטמקים ומתכווצים. אף פעם משך חמש השנים, מאז נשאה ועד עתה, לא נודמן לו לראותה שכזאת: כה קרובה, מוחשה, ועם זאת כה מרוחקת, כאילו ממנו והלאה היא — מפסיק ביניהם שטח, המרחיב והולך כנגדו. אמנם, רוח חיים בה, נושמת, נושפת, ואף על פי כן קוואה, כחצובה מחלמיש. "חצובה" — מניין, מאלה נבכים, צף ועלה ביטוי זה והוא צורב כדקירת פגיון שחוז? — מה לך, יקירתי? מה קרה? — רכן מר. גיינסבורו בזהירות והשתען בשפת המיטה וקולו נתמעך — משהו לא... לא בסדר? את ככה... איני יודע... מוזרה....

דומה עליו, כי בעיניה החומות מצטללת ומרצדת בת צחוק מסתורית, אלא שמבעדה נוצצת דמעה שנקרשה, ואגלי-אלגביש מתברקות על ריסיה המרפרפים....

— וויל... נו, יקירתי — דובבות שפתיו — אין את האפפי... לא מאושרה? את כועסת עלי... —
— למה?

— כלום אדע? מבקשת פורקן ללב? הן? רוצה להפיג את מרירותך?
 ייתכן מערגה: — נכון? — הרחיש בשפתיו והד דבריו מתקלש והולך — חשקה
 נפשך בבית כנסת חדש. כרב... רב צעיר לימים. יפה תואר. טוב מראה. אפשר...
 חומדת לך... ייתכן שזהו דבר טבעי. נייטשור... בחירה טבעית...
 שיניו — שתי שורות שיניים תותבות — נוקשין, ניתרות, כאילו לא
 הותאמו כל צרכן לחניכיו ומבעדן מסתננים ומתגלגלים דבורים מקוטעים, חסרי-
 טעם, אוויליים. ברי לו: להגו מגוחך ונפסד.

— אלי... אלי... עד כדי כך לא פיללתי... אשר יגורתי...

דבר מוזר ומשונה: הנה הלחית, רובץ על ירך מיטת-רעיתך, משיח
 עמה, מגמגם בפשיקת-שפתיים בעיניים שבקדושה, מילי-דשמיא, כביכול, כאילו
 הללו עולים בקנה אחד עם עירום גופה, המסתמן מתחת לשמיכה הרקומה, השקופה,
 פעם, בקולנוע, חזה בסרט, אשר גיבורו אף הוא זקן בלה, שוטף שנס ליחו, המשנה
 טעמו, מכרכר ומפוזז מול עלמה משובבת ובעת מעשה פניו מתכרכמים; הוא
 מפטם מלים ואינו אלא מפטפט ביצרו...

תמיהה גדולה: משום מה מניחה לו שיהא מידלדל על קצה מיטתה, משל
 תלוי ועומה, ולא תרים יד, לא תנקוף אצבע ולא כלום? עתה עיניה עצומות
 למחצה; ושדיה כיונים כפותות, דוממים כמאובנים מתחת יריעה מצופה ודקה...
 פעם ראה פסל של אשה, דיוקן-שיש ורוד, ונדמה היה לו שמאכריה ניתזים
 זיקוקין-דנור. לא יכול להתאפק, לכבוש את יצרו, ובחשאי נגע בטבורה החלק
 ואף בשוק וירך של אותה יפהפיה נוקשה, סלעית — ולא ניכווה, ואילו כרגע
 ידו משותקה וכל עצמותיו צוננות. רק מתחת לפג'מה הולם הלב, לכל הרוחות...

מה הגיע לו ומה היה לו? למה זה נפלו והתערבו ביניהם מילי-דשמיא —
 רב ודרשות, תפילות ומנורות, נשמות שלא מעלמא הדין ורפאים מאימים —
 והקערה נהפכה על פיה? וזה לא כבר היתה מרים זו בסדר גמור, חסידות לחוד
 ודברים שבינו ולבינה לחוד; אשר למקום — למקום, ואשר מגיע לו — היה לו.
 היתה נוהגת כמשפט כל פלונית הגונה, מעניקה לו מחסדיה, ואף מסיבה לו כל
 מיני תענוגי-חיים שונים והנאות לא-צפויות, שעד אז נעלמו ממנו והוא לא ידעם
 ולא טעמם בשנות האיצה-והריצה ומהומה. לאחרונה כמעט ודימה את עצמו
 עדיין צעיר, שכוחו במתניו, כאילו נעשה לו נס, ושפר חלקו. רק לעתים רחוקות
 היתה מעלה נשכחות, מזכירה את "המולדת הישנה" מעבר לים, שאיננה עוד.
 לא ביקשה להוריד את שמי השמיים ממעל לארץ מתחת ולערב את התחומים...

ועכשיו חש הוא צינה דוקרת בכל גופו, לאורך חוט השדרה, וגם מתחת
 לצפרני בהונות רגליו, זעקה עולה מקרב כליותיו ונחנקת לאלתר. ידי נמשכות
 אליה — ואינן מגיעות. עדיין מיושב הוא על שפת מיטתה ומתנועע כמבוסס.
 מראהו, כל חזותו מצחיקים, מן הסתם, כשל סכל, עובר-בטל משתטה. מבקש הפה
 לומר דבר, אולם מה מהגה הוא ומה הוא אומר?

— נו, יקירתי... אינני יודע... למה לך להיות פרושה. בדולה? ככה? וויל, אם נראה לך הרב... כלומר, אם רבי זה מצא חן בעיניך... אם את רוצה בו, יו נאו... הרי אני כבר זקן, אני... אבד עלי כלח... גרוטאות ותו לא. הרי, כידוע, נשתנו הזמנים ונשתנו גם הנשים. מודרן... אף אני כך. כסבורה את שאתרעם? בשום פנים לא... לכי לך אליו... אפשר להתגרש... יש גט בעולם... ייס...

— שתוק! שתשתוק! — זינקה מרת גיינסבורו, ראשה משוך למעלה, ופרשה את ידיה, כמאימת עליו, על בעלה — בושה וכלימה!
זעקה נוקבת ומחרידה פלחה את הדממה המרטיטה. תשעה קבים של צער, יגון ויאוש האצורים בה, בקעו והתפרצו ממעמקי נפשה. אף חלקי בשרה הערומים, שנשתקפו מבעל לכתונת לילה שלה, מתוך המשי המסולסל והממולמל, פירכסו והתיפחו כנשוכי עקרב.
חיצוניותה החמורה, המשועתת מגלה פגעי ונגעי לבבה, ושוב לא ניתן לפייסה.

ככלי חרס רצוף נעשה מר. גיינסבורו, ראשו שפף והסתפרר עליו, כל כולו תדהמה ומבוכה, ניסוט הוא מן המיטה, מט ונשאר רובץ על עור הדוב הלבן והרך:

— מדוע... אני... נו — גמגם בלחש — רק אמרתי... כיי... זולתי... כיי... צ'ולרייט, יקירתי...

לא ידע הוא עצמו כיצד התחמק מן הקיטון שלה, כשהוא רופס ובוסס ברגליו המיוחפות, בהשאירו את דרדסיו ליד מטתה. שעה קלה לאחר מכן ניצב היה מאחורי הדלת במסדרון האפלולי. היה נדמה לו, שאזניו המקוטפות קולטות מבפנים בכי חרישי ואנחות. פניו נתעותו וגבו נתעגל ונתגבע, משל שח מתחת משוי כבד. עד שהחל מדמה, שבכי זה החותר מן הקיטון, נהפך פתאום לצחוק מר ולחלחול המתנחשל ושוצף... מתפרכס הצחוק, מתיבבת הקינה ורודפים אחריה. בקושי רב, ממש בוחילה על ארבע, מצא דרכו לחדרו, צנח על המיטה, השתטח פרקדן ונעץ מבטיו המעורפלים בסיפון המקומר — כולו נבון ומפוחד.
— אלי שבשמים. מה אעשה? הו הו. יורופ. חורבן... רב... זוג... בר-מן... פליטה... אהבה... אלי שבשמים, מאי גוד...

*

היה מופלג אחרי חצות לילה, כשמר. גיינסבורו עצם את עיניו הנסוכות-הצורבות. אותו לילה ישן כבסיוט איום. משירד למחרת לחדר האוכל המרווח, היה השולחן ערוך כרגיל, אלא שמסביב ציפצה הריקנות, בוקה ומבוקה, מאין נפש חיה. מרים אשתו לא נמצאה שם. בצעדים כושלים הצטדד אל המטבח והשתעל שעול צרחני:

— מרים... יקירתי... דירי...

מתחת לארגו צחור ומצוחצח המכהיק בלובנו, הגיח פרצוף שחור,

שבישר :

— הגברת איננה, סיר... יצאה, סיר... הלכה... זה כבר...

— לאן? מה זאת אומרת... אנה?

שעה שמר. גיינסבורו חיפש את אשתו בבית, נמצאה היא, הגברת, דוקא בקצה השני של העיר. היתה יושבת בחדרון צדדי שעל יד בית המדרש הישן, בהגיעה שמה לערוך ביקור אצל הרב ד"ר שלום שיף.

הרב, שאך זה גמר את תפילת השחרית וטרם הספיק לסעוד את לבו, פניו נראו חיוורות וליאות. עיניו הגדולות, השחורות שהציצו מבעד למשקפיים מלוטשים, התרשמו מסקרנות ניכרת ונחירי חטמו הישר, המארך התרטטו: — גברתי החסודה... בקורך הבלתי-צפוי לכבוד רב לי... ומהו המקרה הטוב שאני חייב בתודתו?

הישיר את הכיפה הזעירה שעל בלוריתו העבה המטופחה, העביר פיסת יד על מצחו הרחב, שצל קלוש חלף עליו, צל צילו של רעיון: — בין כך ובין כך, גברתי החסודה, נעים לי מאד. יהיה אשר יהיה, הנני מוכן ומזומן להקשיב. והריני לשרותך.

שעה שהשמיע את דבריו המקובלים, היה בוחן את פניה ומנחש ניהושים על ביקורה הפתאומי, אכן, ארשת של פיזור-נפש, סבר של מצוקה ללא-נוחם מצטללים בהן, ועיניה אחוות חלום רע. כרגיל, בעת פגישותיהם בביתה, או בבית הכנסת, דרכה לשוחח אתו בנחת, מעדנות, כשהיא מגלה בקיאות לא-מבוטלת ומצפצפת פשטים. פעם רמזה לו על עברה, על בעלה הרב המושלם, ועל בנה שניספו; אך נמנעה מפרטים יתירים. כמבליגה כה על צערה, אף על רגעים של כפירה, יאוש והתלבטויות העירה דרך אגב והוא הבין לה כמו... אולם, כרגיל, מעדיפה להרחיב את הדיבור על עניני הקהילה, המחלוקת שהתלקחה בק"ק האריסביל ועל בית הכנסת החדש, העתיד לקום וליכון לתפארת, במהרה בקרוב.

אף זאת: יש והיא מתבדחת על חשבוננו — רב רווק, השרוי בלא זוגה ובלא ברכה, עלול להיכשל ולהתחמץ.

דומה, סודו הכמוס — שארוסתו נתפקרה, החזירה לו את "התנאים" ואין לבו לאחרת כיום הזה — גלוי וידוע לפניו, אך אין הדבר מפריע לה כל עיקר. אדרבה, בעקיפין מדברת בו נכבדות, שהרי עסקי-הלב שלו אינם טובלים אמתנה...

ברי לו: הוא נתחבב על אנשי-שלומו של מר. גיינסבורו, המבקשים לקרבו ולשדלו שישתקע בתוכם. במיוחד מתעסקת בכך הגברת גיינסבורו ואינה חוסכת טורח ומאמץ. והכל במידת ההגינות ובגדר הצניעות. ברם, מה טעמה ונימוקה? לשם עלית-נשמה, או לשם בידור?

בראותו עכשיו את הגברת גיינסבורו כה מפורה ונרגשה, נפחד הרב, נתקמט מצחו ושפתיו דובבו:

— גברתי, הריני מוכן לומר נמרצות: אני נשאר לא אעזוב... ו...
הוסיף והגיד עוד משהו, אלא שהיא לא קלטה את דבריו ומשמעותם, כי אם היתה מאזינה לצליל קולו, לנעימה שלו וגונו. והקול הזה — הוא כה מוכר לה כרגע, כה קרוב, נאמן ויקר, כאילו ממרחקים חזר אליה בדיאה, מעולם טמיר ונעלם. גלגולו של קול, וקלסתר פנים זה, המבטים, הצל שעל המצח והידיים הצחורות, הרגישות — ככה בדיוק היה מראהו של שלום יוסף בעלה, הקדוש, בזמן שנתמנה לכהונתו הראשונה, רב, רבינר, בקהילת-ברין שבמורביה. והיא, מרים — הרבנית שלו. הייתכן ששב אליה בגלגול חדש, פה בנכר, בארץ זרים? וכיצד קמים ושבים הטבוחים? מביטה היא ומביטה ואישוני עיניה מתרחכים מתוך בעתה.

— גברתי... בבקשה ממך — עשה הרב צעד לעומתה — תועילי להסביר לי... מה בעצם אירע?

האוכל לעזור לך, גברתי?

— צא את העיר, מיד! עזוב את מקומנו לאלתר, ורחם עלי! — טילטלה את ראשה לאחור וכל גופה רועד — וקח אתך את כל האתמולים והשלשומים... טול אף את המחר... חוסה... תקנה אין לי רק קלון וכאב.

— גברתי איני... פשר דבר — ביקש להשיב לה תשובה ופניו משתנות לסירוגין — גברתי — מי יתן וידעתי... אבוא עד תכונת...

— האתמולים שלי אין תקומה ואין תחיה להם. אין ביכלתו של בשר ודם להתחיותם ולהחזירם לי... ינחו באשר הם. אין לאל ידו של איש להשיבם, ואף המחר העלום. הה, רק קברים לי...

התנדדה, שחה והחלה לופתת את ברכיו, את רגליו ומתיבבת כמי שנחתך גזר דינו, נחרץ גורלו לניוון ואבדון.

מבית המדרש הישן נשמע ניגון צרוד, עמוק ומנחם. מתפלל אחרון, הזקן מאו הסגִי־נהור, רוכל לשעבר, הסתלסל באמירת "מעמדות" בעל־פה והוא מרים ומבסס קולו, הרם והולך:

— "הוי... הוי, ואיני יודע באיזה דרך מוליכין אותי... ולא אבכה...

הוי, הוי"...

אֲחֵי מִדְיָה

מאת ה. נעמן

בימי הקיץ הלוהטים באים קייטנים מכל קצוות הארץ להר הכרמל לשאוף רוח, ליהנות מהאוויר הממוזג, משמש וצל, ים והרים. אצל רבים הכרמל מעורר אסוציאציות של עצים ויערות, נופש וחופש. רק פה ושם בחגוי ההר מצאו להם משכן כיתות ועדות דתיות המזכירות את העבר הנבואי של הכרמל.

אחת הפינות הללו היא כבביר (השם ערבי, צורת רבים של המלה כובאר, וזהו הצלף, שיח מצוי בארץ שניצניו משמשים תבלין), ספק כפר ספק שיכון כיום, אולם לפני 90 שנה הוקם כאן כפר ערבי מוסלמי שבזמנו היה מרוחק מחיפה העיר, ונוסד ע"י פלחים שהיגרו הנה מעזה. בזמננו המקום משמש כנקודה ומרכז למיסיון העדה האחמדית. האיש "האחראי" במקום הוא מוחמד שריף אלאחמדי, מוסלם מהודו, שלמרות דיבורו הערבי הצח לא התאקלם כאן; לובש הוא מצנפת (טורבאן) הודית גבוהה-חומה לראשו ואגב שיחה משלב דברי געגועים למולדתו הגדולה — הודו. בינתיים הוא משמש כמיסיונר-מטיף לחידוש האיסלם בנוסח האחמדי. ראשית פעולתו של מיסיון זה בארץ היה בחיפה, ברחוב הבורג' בשנת 1928. פה ושם נמצאו אוהדים בודדים לאמונה זו בירושלים וטירת, נצרת ושכם. ב־1930 ריכזו את המאמינים לכבביר, והם מהווים עתה כ־300 נפש. עוד קרוב ל־100 נפש נמצאים כאן מוסלמים לא־אחמדיים, נוצרים ואי־אלה יהודים. מר מוחמד שריף הוא גם העורך והמוציא לאור של הירחון "אלבשרי" (המבשר), המופיע זה 17 שנה, ללא הפסקה. לפני מלחמת השחרור שימש ה"בסיס" של האחמדיה בארץ גם כמרכז מיסיונרי לכת האחמדית לא"י והארצות השכנות. היום רדיוס ההשפעה של כבביר צומצם, אם לא לקחת בחשבון הפצה "בלתי־ליגאלית". מבחינה חיצונית אין הבדל גדול בין האחמדים ושאר המוסלמים, והמסגד שבמקום שנוסד ב־1934 משמש את כל המתפללים הסוגדים לאלוהי מוחמד. איך נולדה כת זו?

האיסלאם, שעלה ופרץ גבולות ויבשות במאות הראשונות לקיומו והקים אסכולות דתיות ופילוסופיות שונות, התאבן אחר כך, התגבש והצטמק במסגרת של מערכת מנהגים, אמונות ומצוות אנשים מלומדה. חכמי הדת נעשו המפרשים היחידים של התורה והלכות החיים. במאה השמונה עשרה ובעיקר במאה התשע עשרה מופיעים ניצנים של התעוררות מחשבתית. שנים היו הגורמים שהביאו לתסיסה זו: האיסלאם מראשית הופעתו היה קשור עם שלטון וכוח. לרוב החליף

או השולטאן היה בעת ובעונה אחת ראש הממשלה וראש הדת. התמוטטות השלטון המוסלמי וויתוריו לממשלות האירופיות-נוצריות הביאו בתקופה הנזכרת לידי הרהורים על המצב הקיים. אפילו בפלג הסוני-אורטודוכסי הופיעה תסיסה בצורת "הוואהבים", שאם כי אין לחשוב אותם למחדשים ורפורמטורים, בעצם גישתם הבקורתית למסורת ולמנהגים המקובלים — שימשו דוגמה-גורם לשנוי ערכין.

אולם בחיק הפלג השיעי שבאיסלם קמו זרמים חדשים, שלא רק העריכו אחרת את העבר והמסורת, אלא גם פלסו דרך להתאמת היין הישן לקנקנים החדשים של זמנם. בין הכתות האלה יש לציין במיוחד את הבהאיים והאחמדיה. אחד הטעמים שבחלק השיעי צמחו ועלו כחות רפורמיים מונח בהבדל העיקרי שבינו ובין הסונים. לדעת השיעיה אין האימאם נבחר ע"י האומה, אלא מתמנה ע"י האלהים, שבחר לתכלית זו בצאצאי עלי ואל-פאטמה, ולו לאימאם סמכות האיג'תהאד, כלומר הזכות לקבוע על דעת עצמו חוקים חדשים, המחייבים את כל המוסלמים. לדעת השיעיים, לא ייתכן כי האלהים יפקיר את המאמינים ויטשם עד אחרית-הימים בלא לתת להם הדרכה מתמידה ומקיפה ע"י האימאם; שבכל דור ודור מאז בריאת העולם משרה האלהים אור מיוחד על אדם אחד המכשיר אותו להנהגת האנושות. המאור האלוהי הזה, שהושרה לראשונה על אדם הראשון, עבר לבסוף למוחמד, לעלי ולאיימאמים שלאחריהם. חוב המאמינים להישמע לאיימאם אינה תלויה כלל בכך, אם הוא בעל שלטון מדיני (אמיר המאמינים) או לא. האיש הנבחר ע"י אלהים להדריך את העולם מודיע למאמינים כבר בחייו, מי המדריך הבא אחריו כדי לשמור אותם מספיקות ומחלוקת.

מייסד האחמדיה מירזא גולאם אחמד הופיע בשנת 1889, בהיותו בן 54 שנה בפנג'ב שבצפון הודו. הראשון למשפחת אחמד היגר הנה מסמרקנד, לפי ספרו של סיר לפל גריפין, "ראשי פנג'ב" מונה לשופט (קאדי) על 70 כפרים בסביבת קאדיאן; אומרים גם שהוא שייסד את העיר ונקראה על שמו. המשפחה ירדה במשך הזמן מנכסיה. וכשמייסד הכת התחיל בהפצת דיעותיו קאדיאן היתה עיירה קטנה ובמרחק של 11 מיל מתחנת הרכבת של באטאלה.

ההתנגדות לתורה החדשה היתה חזקה מכל העדות והחוגים, אולם במות אחמד במאי 1900 מנו מאמיניו מאות אלפים בארצו, ערב, אפגניסטאן וכו'. אחרי מותו נבחר כיורשו וראש התנועה מאולוי נור אי-דין. ואחרי מות האחרון ב-1914 נבחר בנו של המייסד אחמד-מירזא בשירודין מחמוד אחמד. להצלחה מיוחדת זכתה תנועה זו בקרב המעמדות הנמוכות שבהודו. עיקרי האמונה: מירזא גולם אחמד טען שהוא "המהדי" (של האיסלאם השיעי), וכן המשיח (של הנוצרים והיהודים) ואף התגשמות של קרישנא (של ההינדוסים). חסידיו מסבירים — המשיח מחויב להיות אוניברסלי ומקובל על

המין האנושי כולו, מסיבה זו הוא אינו יכול להתייחס אך ורק לעם אחד או ארץ אחת, והנה גולאם אחמד הנהו פרסי לפי הגזע, הודי לפי מקום היוולדו, מוסלמי לפי הדת, והוא בא לפתור ולתקן את המעוות החברתיות שמקומן בארצות הנוצריות.

נקודת המוצא שלו הוא הקוראן, אבל לדעתו הפרשנים סילפוהו, והוא דומה למים שזוהמו ע"י חמרים מזיקים וטעון ניקוי יסודי. סיסמת התנועה הזו: „אחמדיה-האיסלאם האמיתי“. כלומר אין זה פלג או חלק שבאיסלאם, אלא המפרשים הנכונים שגילו את זהרו האמיתי של הקוראן כבעת הופעתו לפני 1330 שנה; ספר קדוש זה יכול לדעתם להיות החוק המודרני ומורה דרך לחינו הנפתולים. האחמדיה רואה כתפקידה הראשון הפצת הדת האחמדית-מוסלמי. בדרך כלל מקובל שמיסיון זהו מוסד נוצרי, והמוסלמים הפיצו את תורתם לא ע"י שיכנוע שבדברים אלא ע"י סייף, על זה אומר מחמוד אחמד, האפיפיור של זמננו להאחמדיה, בספרו: „אחמדיה או האיסלאם האמיתי“ — אין דבר יותר רחוק מהאמת מהנחה זו. האיסלאם מרשה מלחמה נגד התוקפים אותו ורק כל זמן שהם תוקפים, אלא שרצו להרוס את האיסלאם בחרב, נהרסו בעצמם בחרב. האשמה הנ"ל — שהתפשטות האיסלאם נעשתה ע"י מלחמת מצוה — היא עלילה אכזרית נגד דת שהיא הראשונה שלימדה סבלנות מושלמת. לכן אלוהים שלח את המשיח המובטח (של האחמדיה) בלי חרב, בכדי להפגין שהאיסלאם יכול לכבוש לבבות ביפו וחינו.

ואם ישאל השואל האם יהודי ערב תקפו בנשק את מוחמד וראשוני חסידיו, ובגלל זה גורשו והושמדו? ואיך להסביר את התפשטות האיסלאם במאה השביעית והשמינית, כלום כל העמים ממזרח וממערב התחילו פתאום לתקוף את בני מכה, והמסכנים התגוננו כל כך יפה עד שצבאותיהם הגיעו לאוקינוס ההודי והאטלנטי? אולם לא נרבה בשאלות של הגיון והיסטוריה. לפנינו אמונה שאבן היסוד שלה, עצם חידושה בהלכות המוסלמים, שכוכבם יעלה ויקרן לא ע"י מהדי-לוחם, אלא ע"י הטפה, הסברה ושיכנוע בדרכי שלום. גישה זו היתה כל כך לא רגילה בעיני המוסלמים בני דורו של גולאם אחמד עד שהכריזו עליו כעל כופר בעיקר.

הסיבה השנייה ליחס השלילי של המוסלמים ל„משיח“ החדש, לפי אמונת האיסלאם היא שמוחמד הוא „חאתם“ (חותם-סוגר את שורת הנביאים), אם כן המתנבא אחריו מעמיד את עצמו מחוץ למסגרת המאמינים.

התוצאות לא איחרו לבוא החלה פרשה של רדיפות ועוניים. סיד עבד אל-טיף, שהיתה לו עמדה מכובדת בחצר המלכות באפגניסטאן, נרגם ועונה עד מוות, והאחמדים מוסיפים, שכעונש על כך פרצה כעבור כמה ימים מגיפת חולירע ותקפה את עיר הבירה קבול ופגעה גם במשפחת המלך. קרבן שני היה עבדו-

רחמן, תלמידו של עבד א־לטיף שגם כן נהרג בגלל הצטרפותו לאמונה החדשה. מחוץ לשנים אלה שהוצאו להורג ע"י ממשלת אפגאן, נהרגו ועונו אחמדים ע"י המון פאנאטי. רבים נאסרו, הוכו, הוכרו נגדם בויקוט, שדדו את רכושם ונאלצו לרכב על המורים במצב מגוהך, וכן גם פוטרו ממשרות ממשלתיות. בתי העלמין המוסלמיים נסגרו לפני נפטרי האחמדים, וגופותיהם נזרקו כטרף לחיות שדה. בהרבה מקומות נשללה מהם האפשרות לשתות מים מהבאר, וע"י כך נאלצו בימי קיץ באקלים הטרופי לחפש במרחק של קילומטרים קצת מים לרוות את צמאונם.

לעומת היחס של בוז ושנאה אליהם מצד האוכלוסיה הכללית, גברת האמונה האדוקה-עיוורת של בני העדה. הם החלו להאמין ש"משיחם" עושה נסים ונפלאות, פוקד עקרות ומביא עונשים מן השמים נגד אלה הפועלים נגד הדת החדשה. הם גאים על אדיקותם ורואים בכל מצווה — חכמה אלוהית, מעשיות ועדיפות על הנוהגים אחרת.

האחמדים הם בעד השארת הזכות לפוליגמיה, אולם טוענים ש"מוסדי זה אינו תוצאה מתאוות המוסלמים, אלא זהו קרבן, היות והגבר מחויב לפי האיסלאם, להתנהג באותה מידת-ההגינות וללא כל הפליה כלפי כל נשיו, ואפילו אם הוא אוהב אחת פחות והשניה יותר. והרי זה קשור בסבל לבעל. במובן זה הביא נביא האיסלאם קרבן גדול מאד, שאפילו בהיותו חולה חילק את זמנו שווה בשווה בין נשיו. לשם הצדקת נישואין של יותר מאשה אחת מביא מחמוד אחמד את הדוגמאות הבאות: אשה נעשית חולת-רוח או עקרה. הבעל במקום לגרש את אשתו זו, בזמן שהיא זקוקה לו ביותר, משאירה כאשתו החוקית ולוקח עוד אשה עליה. מכאן שיכולים להיות מקרים שפוליגמיה לא רק מוצדקת, אלא מהווה גם מעשה הומאני ומצווה דתית.

הם מצדיקים את הסעיף שהאשה המוסלמית מצווה לכסות את פניה באמרם: הגבר תפקידו בעבודות חוץ, והאשה כבודה פנימה בבית וחינוך ילדים, לשניהם החופש במקומם. כשגבר רוצה להיכנס לבית מוסלמי עליו לדפוק בדלת בכדי לקבל רשות מהנשים. אולם נשים יכולות לצאת מהבית בלי קבלת רשות. הצעיף הוא "מכשיר זהב לשיפור המוסר".

ידוע שהאיסור על הרבית עצר והפריע לחיים הכלכליים של ארצות האיסלאם. בנק אינו יכול להתקיים בלי הפרינציפ של רבית, ובלי בנקים קשה לנהל כלכלה מודרנית. מה אומרים ע"ז אנשי האחמדיה? שיטת הריבית הנפוצה בארצות המערביות מזיקה לשלום העולם בשני כיוונים: מצד אחד היא מביאה לידי ריכוז ואגירת הון בידים מועטות. מאידך מקילה ומאפשרת מלחמות. אין לתאר ממשלה שניכנסת למלחמה, אלא אם היא מסתמכת על יכולתה להשיג כספים באמצעות הלואאות נושאות ריבית. לולא המלווים העצומים בריבית הרבה היו הרבה מדינות נמנעות ונרתעות מסיכסוך שמוכרח להביא לידי מלחמה, היות

ואוצרותיה היו מתרוקנים והעם היה מתמרד כתגובה ומחאה נגד הכובו הפלילי בהון ואנשים. אולם שיטת הריבית מאפשרת השגת סכומים ענקיים מבלי להטיל על הציבור מס ישיר ורק הדורות הבאים נושאים בעול חובות קודמיהם. במלים אחרות: אותם המוסדות שהמוסלמי המודרני התבייש בהם — כפוליגמיה, הצעיק, איסור הריבית — וראה בהם שריד מתקופה פרימיטיבית, מרומים על נס באמצעות הסברם והצדקות משלהם, בגלוי ובאומץ רוח של אמונה מחודשת, את המצוות המסורתיות ודרכי חיים העתיקים. לזכות האחמדיה יש לזקוף, שהם נוטים לעיון ולימוד. הם רואים בהשכלה, דעת ודת עיקרי הם חשובים. הם אוהבים ויכוח דתי, רוצים להסביר ולשמוע הסברה, ואינם רואים במדע והגיון סתירה לדת. מתוך כך הם גם סבלנים ומרשים ליריביהם לבוא למסגדיהם ולהשמיע מבימתם את נקודת השקפתם. סיר זפר אללה חאן, שר החוץ הפאקיסטאני, נמנה על ראשי הכת הזאת, המונה כיום קרוב ל-2 מיליון נפש. לדבריהם, ניבא גולאם אחמד קאדיאני בשנת 1905, כי אלוהים ישים קץ לסבלו של עם ישראל. אף יורשו של גולאם אחמד שלח בשנת 1924 מכתב למלך אפגניסטאן, בו הודיע כי היהודים שגלו ממולדתם יחזרו שנית לארץ ישראל, שבה יאספו מכל ארצות תבל ויבנו את הארץ. אין ספק שבתולדות האיסלאם להאחמדיה זכיות רבות, והעיקרית — שלא קפאה על שמרי השמרנות המסורתית והעיוה לחשוב במושגים חדשים על האלוהים והאדם.

באספקלריה זעירה

תשקיף הספרות העתית במדינת ישראל

לישם מטרה אחת והיא: הרמת קרנו של התורה והחינוך בעיני העם והמדינה".

ב"מולד" (חוב' תמוז) מעלה משה שמואלי זכרונות על מגדלי, בסיומם מסופר על מותו של "סבא" ועל הסיכסוך שפרץ בין ההסתדרות הציונית ובין ה"בונד" בנוגע לטיפול בלוויה ובקבורה. הסיכסוך הובא לפני השלטונות המהפכניים, והללו פסקו לטובת ה"בונד". הסופרים העברים, ממקורבי הנפטר הגדול, וכן העסקנים הציוניים הת-הלכו כורים, בעוד שאנשי ה"בונד" הסתובבו כמנצחים והטיחו "דברי-התגרות גסים כלפי הציונים שבקהל". אך לבסוף —

לפני הקבר הספידו נאמנים רבים את המנוח, ואחרון המספידים היה בנו יחידו של מגדלי, העו"ד מיכאל אברמוביץ, שדבריו הרעיפו תנחומים לציונים, ול"בונד" הסבו אכזבה ועוררו את חרונם. בנו של מגדלי, שהתנצר קודם שנים אחדות וגר בפטרוגראד, חזר ליהדות לאחר פרוץ המהפכה יחד עם מומרים רבים אחרים. את דבריו הנרגשים והחמים, שנשא על קבר אביו, סיים אברמור ביץ הבן בדברים אלה: "ריבוננו של עולם, מיום שהחרבת את ארצנו ובנינו יצאו בגולה נתת להם מפעם לפעם ערובות שתשיב להם את ארצם. הערובה האחרונה היה מגדלי מוכר ספרים; עתה אנו מחזירים לך את הערובה ואתה השב לנו את ארצנו".

בשעה ששורות אלו נכתבות מתקיים בירו-שלים הכינוס העולמי הראשון של הנוער היהודי. חליתו: "ליצור מסגרת-קבע לשי-תוף פעולה בין כל תאי הנוער היהודי המ-אורגן בתפוצות, בינם לבין עצמם ובינם לבין הנוער היהודי במולדתו". ערב הכינוס נאמר ב"דבר השבוע" (ו' אב):

לא, אין אנו חוששים להשפעתם הממשית של הלכיי-הרות, אשר למען קיצור הלשון יש שקוראים להם, כנענים. ודאי אין אנו צוה-לים לשמע דבריהם של נערי ישראל, כי

העתונות העברית מתעלמת כמעט מן הי-צירה העברית — כך טוען בן-ציון גרוס ב"מאזנים" (חוב' תמוז). "בפתחנו בוקר בוקר את העתון נמצא בו בשפע סקירות על סרטים, על עיני ספורט ועל הופעות אורחים-אמנים מחו"ל (בלי לזולל בחשיבות נושאים אלה כשלעצמם). לעומת זאת נצטרך לחפש בנרות כמה שורות על יצירה עברית, שזה עתה זכתה לראות אור. לא פעם מחכה היוצר, שטרם במשך זמן ארוך על פרי עטו, חדשים על חדשים להד ולהערכה כלשהי מעל דפי כתבי העת למיניהם. לא מאמר, לא רצוניה, לא הערה ואף לא רמז דרך אגב. מלבד האכזבה והעלבון לסופר נגרם נזק לא ישוער לספר וליצירה העברית בכלל".

בהעלותו על נס את הפובליציסטיקה העב-רית בעבר, שטובי מייצגיה תרמו תרומה נכבדה לחינוך הטעם הספרותי ולטפוח או-צ-רות הרוח שלנו, תובע הכותב:

"על הפובליציסטיקה שלנו להחזיר את העטרה ליושנה ולאמץ את קניני הספרות אל לב הקוראים על ידי אימוצם אל לבה היא תוך הפיכתם לנושאים קבועים, מחויבי המציאות היום יומית, בטורים הבולטים של דפיה ולא רק — מזמן לזמן — במוספים לספרות בלבד".

בפרוס ועידת המורים נתפרסם מאמר רא-שי ב"פרקים" (חוב' תמוז), שבו מוקעת "מארת המפלגתיות", שפשטה גם בשדה החי-נוך. שואל המחבר: "האם לא נפלגנו לכיתות שונות, האויבות אשה את רעותה לפי כל חומר הדין של הכיתות בישראל ובעמים?" ומסקנתו:

"תעודתנו הראשונה היא לשנות את דמותה ואת מהלך נפשה של הסתדרות המורים, לשחררה מאפיטרופוסות מפלגתיות. עלינו להוכיח לכל, ובעיקר לנו לעצמנו, כי המורה העברי יכול לדור בכפיפה אחת עם חברו, לשאת אתו בעול האחריות, ליישר את הני-גודים, שאין להימלט מפניהם בחיי יום יום

כנרת. מה היתה חוזה צנועה זו, המצומצמת בשטחה, להתיישבות העובדת, ויותר מכך — לעם השב לארצו? על כך משיב יצחק סננין («מרתב», ט"ו באב):

«כנרת זו שהתחלנו בה לפני חמישים שנה היתה שלב חדש בפעולת הציונות ובהתפתחות הארץ. עתה הגנו ממשיכים במה שהתחלנו או, מה למדנו מכנרת? — — — למדנו כאן להאמין באדם העובד ובעבודת האדם, כאן נחלצנו מהאמונה במשיחים שיבואו ויגאלונו; בכנרת חדלנו להאמין בדיפלומאטים, כי בה, בכנרת, היתה תשובת הציונות על הצעת אוגאנדה, ד"ר רופין בא או לארץ לשם עבודה מעשית, ממשית. בזה החילונו או ובוזו המשכנו ונמשיך — בכיבוש האדמה לעם ובהפרחתה».

✧

ל. קניג תובע מן המשוררים והמספרים לתת מחילם גם לביקורת. הכותב רואה טעם לפגם בזילזול שהללו נוהגים בענף הביקורת («דבר», ט"ו באב):

«כי יחס זה לביקורת אינו אלא קרתנות, רואים או מן — — — הביקורת שכתבו גדולי הספרות העולמית. כל אמן אמיתי יודע ומרגיש שכדאי להכניס מזמן לזמן שינוי בצורת הכתיבה, שכתובה חדונית של ספר אחרי ספר או שיר אחרי שיר, מסכנת לעתים את כוח האמנות שבהם. מלבד זה מרגישים הם לעתים דחיפה לומר מלה חיה על הסופרים בני זמנם, ועל הספרות בכלל (אפילו סופר סטיכי כדוסטיבסקי מצא זמן לכתוב כמה כרכים של 'רשימות סופרי')».

✧

ב. הארץ" (ט"ו באב) מספר א. מ. הברטן על השנים תרפ"ט—תר"ץ, כאשר ישב ש"י עגנון בלייפציג והגיה את ארבעת הכרכים הראשונים של סיפוריו. בין הגהה להגהה הראה לו הסופר שיר שחיבר בענין שגיאות דפוס. הברטן העתיק את השיר, ועתה, במלאות שבעים שנה לעגנון, הוא מפרסמו. וזו לשונו: «אני יושב בלייפציג | בלי שום הנאה, |

במגעם בארצות-חוץ עם בני עמים שונים, אין הם חשים בקירבה מיוחדת לבני גילם מבין בני העם היהודי; אין אנו צוהלים, אך גם אין אנו נוטים לייחס חשיבות מופרות ל,הגדרות עצמיות' מסוג זה. — — — אנו יודעים, כי בכל מצב שבו מופיעה מודגשת יהדותו של יהודי, ובכל מצב בדומה לו, אין אנו צריכים לדאוג כלל למה שמתקרא — — — 'תודעה יהודית', אבל, עם ישראל אי אפשר לו שיוכל להסתפק בתודעה שאינה עשויה להתעורר אלא ביום שנעשית מודגשת יהדותו של יהודי. לא, האשליה הכנענית אינה תחליף, ואפילו לא תחליף-שליעונה לתודעת-קבע של יהודי, בין שהוא רק יהודי, ובין שהוא גם ישראלי. גם אחרי קומה של מדינת ישראל היו לנו הוכחות רבות מגי-ספור, כי לא ככל העמים וכו', ואך מוכי סגורים אינם רואים אותן».

✧

יודע קיטרוגו של קריב על מגדלי מסופקני אם עוד ניתן לחדש בו משהו. אולם מאיר מוהר ממצה את הנושא הזה במשפטים מע-טים («הפועל הצעיר», י"ב אב):

«מגדלי ראה הרבה, קריב רואה יותר, כי-עליכן על כתפי מגדלי הוא עומה. כל העומד על כתפי אחרים רואה יותר. מגדלי גינה וקיטרג, קריב מהלל ומשבחה, אך כל גבון יבין שלולא גינויו וקיטרוגיו של מגדלי לא היה קריב מגיע לידי תהילות ותשבחות. 'שנאת ישראל' של מגדלי סללה נתיבות לאהבת-ישראל שלנו. יום-קטנות היה יומו של מגדלי, יום תיקון חיי הפרט היהודי, יום ביעור-נגעיו של היחיד על ידי תיאור-נגעיו של היחיד. מי שעסוק בביעור נגעים אינו פנוי לראות פלאים. מי שמיישר עקמומיות שבל-בבות, אינו רוכב בערבות. רעלו של 'סבא' ריפא פצעים נסתרים וטיהר את גוף האומה מחלאים רעים, הוא מילא את שליחותו הלא-מיתאגושת במלוא-כוחו הגאוני ובמיטב כ-ש-רונו השנון — כטובים שבנביאי ישראל».

✧

מלאו חמישים שנה להיווסדה של חוות

„בחוף לארץ נותנים הרבה עתונים לועזיים-יהודיים מדור עברי, בישראל לא. באמריקה נותן כל עתון בלשון לא-אנגלית מדור בשפת המדינה, בישראל לא. ולא עוד אלא שידישים-טים באמריקה פתחו בתעמולת זוועה, שבישראל רודפים יידיש, ומהי הרדיפה? גוזרים על העתון ביידיש, שגם הוא יתן מדור עברי. וזאת לדעת, שאותו העתון ביידיש טוען, ששפתו אינה לעז, שהרי היא שפה של יהודים. וכי משום כך פטור הוא מלתת מדור עברי? אגב, מעולם לא היתה 'גזירה', רק משא ומתן. הממשלה נותנת עד היום מודעות לעתונות הלא-עברית בלי לדרוש להדפיסן בצירוף תרגום לשפת המדינה כנהוג בעולם.“

לא מקרה נדיר הוא, ששונאי ציון לשעבר מתקבלים במדינת ישראל ברוב כבוד ויקר. יש רואים בכך טעם לשבח, שכן יש כוח למדינה והיא יכולה להתיר לעצמה לפתוח שעריה לחוזרים בתשובה ולקבלם בנורעות פתוחות, אך יש הרואים בסלחנות מופרות זו טעם לפגם, ואחד מהם — מ. אחי-שמחה („חירות“, כ"ט אב):

„... ומשום כך יעצתי לאחד גדול, אשר נתן כל ימיו את חילו לרעיון התחיה וב-יצירתו הגלהבת פירנס וכילכל דור שלם, והוא רוצה לבוא עתה לארץ, לאמור: רוצה אתה שימשרתים ויוצרי משרתים ירוצו כאן לפניך ויקראו: הבו כבוד לפלוני גדול? השתדל נא שלא ידעו כאן עליך אלא פרט קטן אחד: הי גם ידך שלחה פעם אבן קטנה עבר „הציונים המיסכנים“, וגם על שפתי פיך פרח חיוך אירוני קט לגורלה של יהלשון המתה? ואז ודאי, כי יצאו כאן לקראתך בתופים ובמחולות ומושכים בעט סופרים ירוצו אחריך וילקטו כל פנינה, אשר יפלוט פיך ורבים רבים ייקדו לפניך: מה יפית ומה גדלת אישנו הסופר!“

ב. י. מ.—י

כל היום הגני עסיק | אך ורק בהגנה, | ואם תקנתי חיבה אחת | כמו שהיא צריכה להיות, | מאותו תיקון עצמו | צצות שתי שגיאות, | ואני קורא למסדר | ואומר לו ככה: | גשתדל נא, אדוני, | שתהא התיבה כהלכה. | ואני יושב עמו ומויע | ומתקן ומוחק, | והשטן עומד כנגדי | ומגחך ושוחק. | עתה אבין, עתה אדע, | מה שלא הבנתי כל הימים: | למה שיבחו את נוח, | שהיה איש צדיק תמים, | שכדי לעשות חיבה אחת | צריכים הרבה כוח... | עתה אבין, עתה אדע | שבתו של נוח“ (כו תיבה תרתי משמע — המעתיק).

ב„הצופה“ (כ"ב אב) מיחד שמחה בונם אורבאן את דיבורו על קשרי הגומלין בין מדינת ישראל והתפוצות, הוא רואה את הבעיה בעיקר מבחינתה הדתית-לאומית: „עלינו להפנות את מאמצינו לקראת שמירת הצביון הלאומי-דתי של המוני ישראל בתפוצות. יש ריכוזים יהודיים היכולים לכלכל את מעשיהם בכוחות עצמם, ולא עוד אלא יש והם עולים עלינו לא רק ביכולת חמרית אלא אף בעושר רוחני, ועם זה אף להם יש להביא מזמרת הארץ, מתורת ארץ ישראל, את הבשורה של החיים הדתיים המתחדשים במדינה — עלינו גם להאיר את עיניהם על האפשרויות הגנוזות בהוייה הממלכתית המחודשת, אף לחידוש הערכים הדתיים, אם לא יבוננו מרץ האומה למלחמת סרק בקדשי האומה, ברם קיימים קיבוצים יהודיים מרו-בים, פזורים ומפוזורים, מחוסרי אונים מבחינה יהודית, שסכנת ההכחדה הלאומית אורבת להם מדי יום ביומו, להם עלינו להושיט יד תומכת ומסייעת, ובעוד מועד.“

„חרם על העברית בעתונות הישראלית“ — כך רואה ברון קרוא את יחסה של העתונות הלועזית בארץ לשונו הלאומית, לשון המדינה, והוא מפרש ומפרט („הבוקר“, כ"ב אב):

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בִקְרָת

בְּשַׁעֲרֵי הַחֲסִידוֹת

מאת א. שאולי

הספרות על החסידות בדור האחרון — בקעה רחבת ידים היא ומצוים בה סופרים וחוקרים ברוכי-כשרון ובעלי טעם, שהתאחדו עם יוצרי החסידות ויצירתם בנאמנות. אולם אין להתעלם בתופעה אחת והיא זיקתם של הסופרים למודרניות יתירה, להכנסת ערכים ומושגים מדעיים ואמנותיים הרחוקים מכוונתם של ספרות החסידות במקורה.

עם סיום תקופת ההשכלה, כשרוחות „רומנטיים“ התחילו לנשב בספרות העברית החדשה, נהפכה החסידות לדבר שב„אופנה“. עמלו סופרים ומשוררים לגלות בחסידות את היופי, החן העממי והפיוט. כתבו ועדיין כותבים על תולדות החסידות, על אגדות וספורי החסידים, טיפוסיה וגיבוריה והופכים אותה למיתוס עממי.

בשלשה דרכים אנו מוצאים את הספרות החסידות: סידור, חידוש וביאור. סופרים ראשונים (שבחי הבעל שם טוב, עשר אורות, סדר הדורות החדש וכו') לא חידשו שום דבר. הם השתמשו במה שמצאו מן המוכן והגישו לנו את הדברים בכלים של החסידות ולכן דומים היו למי שמושיט לך גחלי-אש בכף מלובנה והאוחז בכף זו ניכוה תיכף.

אחרים באו בכלים שאולים מספרות הבקורת המודרנית, המדעית והפסיכולוגית-אמנותית, ודומים היו לזה שבא להנאות עיננו בשלל גוניה של שלהבת כשציננו אותה תחלה, מובן מאליו שאין אור קר מחמם את הנפש כלל וכלל. ויש דרך שלישית דרך הביאור שהיא כעין מזיגה של המסדרים והמהדשים. הראשון שאחז בדרך זו — דרך הביאור — היה סופר החסידות ש. א. הורודצקי. סודו שלו היה „לחפון גחלים ולא להכוות“. בספריו על „החסידות והחסידים“ הגיע לשיא יכלתו זו¹ הוא הגיש לנו את החסידות בכף רגילה ומתוך כך ראינו את שלהבותיה הססגוניות של החסידות, הרגשנו בחומה ונשמרנו מאשה השורף.

אף הסופר המובהק העברי אליעזר שטיינמאן פתח לפנינו את שער החסידות² במפתח יחיד במינו. הוא הביא את דברי המקור ככתבם וכלשונם אלא שהכניס לתוך דברי המקור רוח חיים בדמות הסבר והבנה ונתינת טעם לשבח וזה סודו שלו. לתת לך מפתח פשוט רגיל, להכניס ראשך בשער האש של החסידות וגם לחסן נפשך בכבשונה של החסידות ותהומות המסתורין שלה.

1) ראה אדר היקר, מוקדש לש. א. הורודצקי, דביר, תש"ז.

2) שער החסידות, תורות, שיחות, סיפורים ופרקי-תולדות מוזן הכעש"ט ועד ימינו, מאת אליעזר שטיינמאן, הוצאת ניומן, תל אביב, תש"ז.

א. שטיינמאן הקדיש חלק עצום מיצירתו בשנים האחרונות לנושא החסידות. הוא פירסם שורה שלמה של מאמרים וספרים על החסידות. ביניהם תופסים מקום ראשון במעלה ספריו: "כתבי ר' נחמן מברסלוב"; "באר החסידות" "משנת חב"ד" ועוד, שהכילו מסות ומאמרים על דיוקנאות של חסידים ראשונים ואחרונים, דעות ומידות, הגיונות רעיונות, רחשי לב דתיים והסתכלויות בתורה ובחיים.

בספרו האחרון רב הכמות ורב האיכות "שער החסידות" נתן שטיינמאן כעין שיטה מקובצת של החסידות. בספר כולל זה גולל הסופר לפנינו במהדורה חדשה, לפעמים גם בטרמינולוגיה חדשה, את כל החומר של החסידות לאישיה ולזרמיה. את נכסי צאן-ברזל של החסידות כשהוא שומר על תוכה, פנימיותה ונשמתה. שטיינמאן מחדש גם את מטבע הלשון של רבי החסידות מהבעש"ט עד האחרון שבאחרונים (ר' אברהם מרדכי מגור).

אין אמן למסת-בקורת בימינו כשטיינמאן. יודע הוא לתפוס תמיד את הנקודה היסודית בכל סופר, אבל אין בין הבקורת המסאית של שטיינמאן לדבריו על החסידות ולא כלום. אין כאן משום ניתוח אידיא-אֶמְנותי אלא נסיון לתפוס את הגרעין הפנימי של נשמת אישי החסידות מעל כל המסגרת הזמנית החברתית, הכלכלית או הפסיכולוגית.

אין להבהיר "פנת יקרת זו האפופה מסתורין, — אומר שטיינמאן במבואו — על ידי זיקוקין שאולים ממנורת המאור של השכל החוקר, המדעני" והוא מוסיף "שהפגומה שבמסכותיה של החסידות היא החסידות של גוי וקישוט, בחינת נושא לסיפורים, תפאורה לספרות יפה, היינו, חסידות של סכך, שסוּחבים אותה כענפים מקוצצים לקשט בה סוכה נופלת". והלכה גדולה משמיע לנו הסופר: בחסידות אין די במחקר בלבד ובלי תארה אינטואיטיבית אי אפשר לתפוס את היצירה. "אין נכנסים לגן החסידות דרך שער התרבות, מכל מקום לא דרך השער החלוגני... החסידות כולה מקור. אי אתה יכול להביע רחשי לב, כל הגות נפשית, מבלי לשאול מאוצר מונחיה של החסידות, כלות הנפש, התפשטות הגשמיות מדריגות. דפוסי לשון לעשרות, למאות, ולמעלה מזו, כל אחד מהם אוצר בלום של הגיון והגות. הלשון קולמוס הלב. כיוון שנפתח לנו מעין רגשות בלב, מיד נפתח כנגדו בית היוצר של השפה ליצוק מטבעות חדשות". (סוף המבוא).

אולם עם כל ההשגות של הסופר על דרך הספרות המודרנית על החסידות, מהוה ספרו הגדוש חומר רב-הישג לאמנות המסה של המחשבה העברית. כשהסופר בא לטפל ביוצר חסידות זה או אחר הוא מוצא לו אופן תפיסה משלו, מחייה ראשית כל את הדמות עצמה, משרטט קווים-קווים בשיעור קומתו, לאחר כך הוא מעמידנו על דרכו בחסידות, ורק אחר כך הוא מובילנו אל היצירה עצמה. לפעמים מקפל שטיינמאן בטורים אחדים מסה תמציתית גרעינית על דיוקן הצדיק, לדוגמה מסותיו על הבעש"ט ר' ישראל מרוזין ר' שמחה בונם מפשיסחה שתוכן רצוף הגות מעמקת הנאחות בדמות מסוימת על מנת גלות בה את הסתום והמופלא.

קרוב למאה ושלישים דיוקנאות חסידיים הכניס המחבר בספרו, פתח בר' ישראל בעל שם טוב וסיים בר' יוסף יצחק שניאורסון מליובאוויץ — ברוקלין, וכתובים הדברים מתוך „התקשרות“ ו„התכללות“ — אם נשתמש בטרמינולוגיה של החסידות — עם חזיונם והלך רוחם של מנהיגי החסידות.

אין באפשרותי לחזק את דברי בציטאטות המצויות לרוב ואסתפק רק בדוגמאות אחדות מתוך שפע החומר במפתחות לשערים שעל ידם מכניסנו שטיינמאן לכבשונה של החסידות: „על מצבת הרמב״ם נחקקו המלים אדם ולא־אדם. על מצבת הבעש״ט ראוי לחקוק: אדם גמור או אדם נס. ר' ישראל היה בבחינת כלל ישראל. אחד מפשוטי ישראל. וזה הוא הנס שבדבר שאדם פשוט נתעלה למדריגה שלא הגיעו אליה תרשישים, אראלים ואריות. אין זאת כי אדם פשוט זה היה אדם גמור, אדם המושלם והשלם בפשטותו, התמים הגמור, תום של טבע... נשמה אנושית. טבע חי — כלום יש לנו נס גדול מזה“ (ע' 34). והרי כאן הרצאה קצרה תמציתית המראה שאין א. שטיינמאן שייך לסוג כותבי המונוגרפיות המתאר אישיות באורח החיים והעשייה שלה, אלא גיוון הוא משרשיה ונופה של הדמות.

הרבה מהבנת הנוף הנפשי גילה שטיינמאן גם בתיאור דמותם של גדולי חסידות פולין, מצינור החוויות, ההגות והעיונים של מסכת פשיסחה וקוצק: „ר' שמחה בונם מפשיסחה עשה את החסידות מזוג טוב ומחוכם, תל תלפיות לפולין המעטירה. לא צינן את הגחלת אלא עמעם אותה, החביאה יפה יפה... בתוך שיחו החביא את הגיונו העמוק, ואף בכך נבדל הקדוש מהחכם, הקדוש הוא ישר, הואיל ואינו אלא ישר, אינו מסוגל כלל לבלי היות ישר. החכם הוא ישר גם על פי בחירה, והריהו בוחר ערום בבחירתו... כלום לא למדנו רבי שמחה בונם, שהשוטה אומר מה שהוא יודע, והחכם יודע מה שהוא אומר? להבדיל בין השוטה לקדוש אבל גם הקדוש אומר את עצמו כל עצמו. אין לו ברירה אלא להיות קדוש. מה שאין כן החכם שהוא כולו ברירה“ (ע' 231).

את המרכז בחייו ובהלך רוחו, את פנימיות נשמתו של הצדיק ר' אורי, השרף מסטרליסק, רואה שטיינמאן באהבת העוני. „אהבת העוני, כלומר, ההתפשטות מכל הקליפות והמותרות, מפעמת את ר' אורי בכל הגיגיו ומעשיו. כל חמדת עיוניו הם דקדוקי העניות, הבונים את עשרו הרוחני... מקורות השנאה לעושר שנים הם, על שום שהוא גזל ועל שום שהוא שוא, ושתי השנאות הללו היו קשורות בלב ר' אורי. את הממון תיעב וכשם ששנא את הממון כך מאס בכל הקנינים והתארים שהם בגדר שוא“ (ע' 279).

שליחותו הספרותית של א. שטיינמאן הפותח לפנינו שערי החסידות ומכניסנו לגנה ללקוט שושנים וליהנות מפריה הוא לחבב עלינו את החסידות, להאציל עלינו מתפארתה, אין הוא מתעלם גם מהקושי למסור את החסידות „בדפוסי לשונה במלואם. כי לשונה של החסידות היא במעלה רמה וגם בשפל

המדרגה. היא קצרה, שנונה, אבל גם מרושלת ומגומגמת, שומה לכן על הסופר להיות "שמרן מכאן ומתקן מכאן, להלך בין הטפין, לרחף בין סגנון ישן לחדש... אין זו מלאכה קלה כלל וכלל" (מבוא). נאמנים דבריו של המחבר אולם הסופר הצליח במלאכתו, נכנס בשלום בפרדס החסידות ויצא בשלום. הוא נתן בידנו — בטרימינולוגיה החבדית — "ספרם של בינונים" — אין בספרו משום ניסוח חדש של השקפת עולם והסתכלות בחיים ובהיסטוריה באספקלריה של החסידות, אבל יש בו משום פתיחת שערים ומשום תרגום ממקור למקור מסכת יצירת גדולה בישראל, ועל זה יברכו אותו הקוראים.

שני מוטיבים הללו: אהבת ישראל ואהבת האדם הפשוט מישראל בלי שום פדות בין כיתות ומעמדות, ואורח חיים דתי, הווי של שמחה, עונג וקידוש חיי הארץ — עוברים כחוט השני בספריו של הסופר היהודי מ. אונגר³. נאמנות להדימוקרטיה של החסידות והתלהבות חגיגית נסוכות בשני הספרים "עולם החסידות" ו"חסידות ויום טוב".

החסידות לא הביאה לידי מהפכה ומרידה ולא באה להפוך את הקערה על פיה, אולם בהטפתה לאהבת ישראל ולתורת הלב והרגש, הביאה בועיר אנפין ובמסגרתה לשינוי ערכין והכנסת אורח חיים חדש לתוך העם.

היהודי הפשוט, הנבוך והמדוכא, נחשב גם הוא חלק חשוב בהוויה הישראלית. "השכינה שורה על כל ישראל, הבעל מלאכה ובעל המרוח הכפרי. היא דיברה בלשון הלב ובשפת העם ועשתה את התורה לנחלת העם. על ידי כך העלתה את הרמה התרבותית של חיי ההמונים והכניסה רעננות גם לתוך תורת הרזין של הקבלה" (הקדמה ל"חסידות ויום טוב"). גם שמחת החיים היתה מצוה גדולה בתורת החסידות.

מכל מתניה של החסידות לאורח חיים של היהודי בגולה היה אולי המשפיע ביותר והמתמיד ביותר הניגון. לכל ניגון בחסידות יש שני פנים של חשיבות בעיני החסידים: הניגון עצמו, בבותיו וחלקיו; ותולדות הניגון — כיצד ובאיזו נסיבות קם ויהי. החסידים ידעו לספר סיפורים ואגדות על ניגון פלוני ואלמוני, על ניגודי מלאכים ועוד והם תיבלו דבריהם בשיחות תורה ברוח הנגינה ובמשלים הלקוחים מעולם הנגינה⁴. כאחד העתונאים הנוקקים לספרות החסידים, נתבע אונגר לעבודה ספרותית שוטפת והיא הנותנת את אותותיה גם בשני ספריו.

ערך מיוחד לספר הראשון שהמחבר פותח בו אשנב לחסידות פולין ומטפל ביחוד בתולדות חייהם ודמותם הרוחנית של גדולי יוצרי חסידות פולין, רבי

(3) מנשה אונגער, די חסידישע וועלט, ניו יארק, 1957; חסידות און יום טוב, 1958.

(4) עיין לחסידים מזמור, מ. ש. גשורי, תרצ"ז.

אלימלך מליזנסק, רבי ישראל המגיד מקווניק, רבי יצחק יעקב מלובלין ועוד. מנהיגי חסידות פולין העלו את התנועה החסידית למרומי הרעיון הדתי ולשחקי השירה.

ספרו השני של מנשה אונגר מאיר פינה אחת יקרה במחקר החסידי — הפולקלור המיוחד של החגים והמועדים. מלא הוא הספר אמרות, משלים ובדיחות, שירים וניגונים לשבתות וימים טובים, ימים נוראים ושלוש רגלים, המלהיבים את הדמיון ומשעשעים את הנפש. מ. אונגר הוא בן בית בעולם החסידות בתור בנו של אחד מרבני החסידים בגאליציה, והוא מספר עליהם כעד ראיה. יש בכתיבה קלה ורפרופית זו מן החן והחיות של החסידות וגם משום יצירת אווירה חיה של תנועת החסידות בעיירות מזרח אירופה ששרידיה האחרונים נקברו בימי החורבן הגדול שירד על בית ישראל בימי המלחמה העולמית האחרונה.

המשפט המוסלימי במדינת ישראל

— לשמש את המשפטים והלמידים המכל-לות בעבודותיהם בקשר לחוקים המוס-לימים הנהגים עדיין במדינת, לצורך רשימתי זו אתעכב בעיקר על המטרה הראשונה.

בדרך כלל מקובל שהאיסלאם התפשט בעולם באמצעות התרב, והכיבוש היו טריטוריאליים - תומרים, משום מה איננו רואים את הנפשות אשר עשו המוס-למים בהתפשטותם בעולם. מבחינת זו מענינת העובדה שהמג'לה, ספר התוקים העותומני המחייב בשינויים מסויימים גם בישראל, מקורה אינו טורקי או ערבי, אלא זה נמנע שבא אלינו מרהוק-רחוק, הוערה, שעוברת את המג'לה, מסתמכת על שני קובצים גדולים, כנסיונות קוד-מים של סיכום זה, שני הקובצים ההם נתחברו בהודו. הראשון בשנים 1824—1851 בזמן ממשלת הסולטאן מוחמד השני בן סולטאן שמשל ממרכזו שבעיר דלהי על רוב תת-היבשת ההודית. השני הוא אוסף שנעשה ע"י ועדה לפי פקודת קיסר

יש לנו ענין רב להכיר את הערכים ותרבותם, עברם ודתם, את הצמאון הטבעי הזה מספקים לא מעט מאמרים, הרצאות וחוברות שטחיים, המקיפים את „כל ההיס-טוריה בשעה אחת" ועל רגל אחת, ב„ברושורות" אלה מתחילים למשל את ההיסטוריה הארוכה של מצרים בעבר אל-נאצר, כי נגיב שייך כבר לתקופת הפרחים-טורית...

ברור שאנו זקוקים לידע יותר מעמיק ויסודי. מבחינה זו יש להעריך את הת-רומה של הפרופ' ש. ד. גוימיון ועו"ד א. בן-שמש בספרם החדש „המשפט המוסלמי במדינת ישראל".

המחברים הציגו לעצמם מטרה כפולה: להקנות למשכיל העברי מושגו יסוד על-תרבותם המשפטית של שכנינו המוסלמים הקרובים והרחוקים. וגם תכלית מעשית

* המשפט המוסלמי במדינת ישראל, א. מבוא אל המשפט המוסלמי מאת ש. ד. גוימיון.

מונגולי שמלך על הודו בשנים 1658—1707, מתקבלת על הדעת מסקנת הספר שעצם הסתמכותה זו של המג'לה על קובצים, שנעשו בשתי אימפריות רחוקות, מוכיחה, שמעיקרה המג'לה מכילה לא את המשפט של איזו מדינה, אלא את החלכת של הדת המוסלמית.

ההתפשטות התרבותית של האיסלאם הגיעה לשיאה בימי הביניים; בתקופת זו נעשה המשפט המוסלמי ביסודו המשפט האזורי של המזרח הקרוב, ואם כי לא היתה זיקה ישירה בין המשפט המוסלמי או התרבות המוסלמית בכלל לבין המזרח-שההתרבות העשירה של המזרח העתיק, שהרי בין שקיעתו של זה לבין בואו של מוחמד חצו לערך אלף שנה, ואולם השתלבות תורת המזרח העתיק באיסלאם דרך חוליות ביניים שונות כולמת בעליל. מוחמד מנמק בקוראן את הכלל של התג-מול בכך, שהאלוהים גזר על בני ישראל "עין תחת עין שן תחת שן". למתמר נודע איפוא כלל זה מתוך התורה (בודאי בשיוחוט עם חכמי היהודים). המלים המוסלמיות למנחמים המתאה (שק) שולתני היו פרסיות ומסתמא באו העני-נים המסומנים בהן יחד אתן מן הפר-סים אל הערבים, אך הם או כיוצאים בהם היו מצויים בארץ נהריו למעלה מאלף שנה, קודם שעם הפרסי בא לעולם.

יפה היא ההערכה על המקורות להשוני בהלכות קנין באיסלאם וביהדות. האיס-לאם נוצר בעיר מכה, שהיתה אז מרכז גדול של מסחר, מעבר בין תימן (והודו) אל חופי הים התיכון ובין עיראק אל ארץ חבש ואפריקה המזרחית. מוחמד, חבריו ומאמיניו הראשונים, בני משפחתו ושבתו — כולם היו סוחרים, עובדה זו לא יכולה להיות בלי השפעה עמוקה על הדת החדשה, וביחוד על משפחה. הדבר ניכר יפה בתפיסה היסו-

דית בהלכות קנין. בני העמים החקלאיים הקדמונים, כגון הישראלים או הרומאים נפרדו רק בצער מאיזה רכוש שהוא: "אדם מוכר הפץ לחברו — מוכר עצב וקונה שמח" (מסכת ברכות ה', ע"א). על כן הכביד החוק על כל העברת בעלות וגדר אותה בצורות מסובכות מיוחדות למבעו של כל הפץ מועבר. מכאן שיש לנו במשפט העברי מושגים כגון משיכה, הגבהה, קנין סודר וקנין אגב יחד עם הקנינים ע"י כסף, שטר וחוקה. לא כן במשפט המוסלמי הערבי. הסוחר שמח להפטר מסחורתו ועל כן הוא זקוק לחוק חמקל עליו את העברת הבעלות. באמת אין החוק המוסלמי קושר את המכר בשום מעשה סמלי או מסמך שבכתב או בתשלום הכסף. דיו בהסכם בין שני הצדדים לעשות את המכר שריר ועל כן פותחת המג'לה את הפרק הנוגע בפרשה זו במש-פט הקצר והפסקני: "המכר נקשר בהצעה ובקבלה". ואם המשפטנים של המאה העשרים מוצאים שהמג'לה אינה מכשיר רע בידי השופט, סיבת הדבר, שאין היא אלא גלגול אחרון של תרבות, אשר נוש-איה העיקריים היו אנשי מעשה, למודי עסקים.

קולעים הם הדברים על מהותו של המשפט המוסלמי. יצירת החוק המוסלמי היתה בידי תלמידי החכמים, ממש כמו פיתוח ההלכה ביהדות. החכמים נקראו "יורשי הנביאים", ויש סוברים ש"חכם עדיף מנביא". הרפובליקה החופשית של תלמידי החכמים היא היא שהקימה את הבנין האדיר של ההלכה המוסלמית. יש כאן איפוא הקבלה מאלפת ביותר לעמדתם של חכמי ישראל. חשיבותם של הרבנים בתולדות ישראל גדלה כל כך, לא מפני שלא היתה לעם ישראל מדינה עצמאית במשך זמן ממושך, אלא מפני שלפי מהותה של היהדות, כלאיסלאם, מציאת ההלכה, כלומר דרך החיים כולה, היא בידיהם

בשטח זו בזכויות האשה, נשואין וכו' בישראל. נסיים בחשיבותו של הלימוד המשפט המוסלמי בשביל המשפטן וביחוד הישראלי:

א. על ידי הכרת טיפוס משפט שונה, ועם זאת לא רחוק מדי, כגון המוסלמי, מתבהרים מושגי היסוד של המשפט בכלל וניתנות דחיפות ליצירה משפטית חדשה. (ב) יתר על כן אנו יושבים כאן בטר-בורו של העולם האיסלאמי, ומוסלמים מהווים חלק ניכר מן האוכלוסיה של מדינת ישראל. אפילו אין למשפטן הי-תודי הישראלי עיסוק ישיר עם מוסלמים, ראוי לו, שידע דבר על העולם הסובב את ארצו.

ג) סיבה מיוחדת לדעת משהו על המשפט המוסלמי יש לנו שלומד את המשפט העברי. מחמת הקירבה היתירה שבין שנינו אלה.

ד) עדיין נוהגים במדינתנו חוקים שונים שמוצאם מן התקופה ששלטה כאן מעצמה מוסלמית. מענין הוא, שדוקא אותו חלק של החקיקה העותומנית, שהיה מבוסס על החוק הצרפתי, כגון חוק המס-הר, החוק הפלילי וחוק הדיון המשפטי נתבטלו בארצנו עוד בתקופת המנדט, ואילו החוקים שמוצאם מהתפתחות מוסלמית מקומית, כגון המג'לה, חוק הקרקעות ודיני המשפחה המוסלמית, נשארו בתוקפם, אם כי בקיצוצים אפילו במדינת ישראל.

מבחינות אלה נכיר תודה למתבררים על תרומת-עבודתם.

ה. נ.

ולא בידי איזה רשות מדינית.

לעומת חכמי המשפט, השופט אינו אלא בא-כח השליט, פקידו המקבל את מרותו האבסולוטית. האיסלאם אינו יודע על מוסדות פרלמנטריים ואפילו לא קולג-אליים בשלטון. לערבים לפני האיסלאם לא היתה כל דוגמה של שלטון קולגיאלי או ייצוגי. החברה בערב הצפונית-המער-רבית, מולדת האיסלאם, היתה אמרופית (חסרת צורות מגובשות), אם לא אנרכית, אמנם לא היתה כפיה חיצונית להישמע לראש השבט, אך כיון שהעמידו אדם בהפקיד זה, אמנם נועץ בחשובי השבט, ואילו ההכרעה היתה בידו. המדינות שמ-סביב ארץ ערב, הקיסרות הביזנטית וה-ממלכה הסאסאנית ומלכויות הספר-הער-ביות של ממלכות אלה, שגבלו עם ערב, ידעו רק שלטון אבסולוטי. מוחמד, מכוון שהכירו בו כשליה אלוהים, שכל אשר הפץ ייעשה, נהג מטבע דברים בשל-טון מוחלט ולא העלו על הדעת להתנגד לפקודותיו או למעשיו — אם כי רבים מהם עוררו מיתה, אם לא יותר מזה.

דברים אלה נראים לנו יותר מתקבלים על הדעת מאשר היטוטי המוסלמים-האדוקים-המודרניים הרוצים מתוך רמזים בקוראן ללמוד שהיה נוהג של התייעצות הסולטנים-מושלים בגוף מייעץ. זו רק אחת הדוגמאות של דתוים הרוצים להוציא את ה"פסוקים" ממקומם וזמנם ולפרשם ברוח המאה האחרונה. שיטה החביבה לא רק על מוסלמים . . .

בחלק השני של הספר אנו מוצאים חוקים ותקדימים של מדינת ישראל ששינו באופן כולט את הסטאטוס שהיה קיים

מילואים למלון החדש

חוליה וחוליה שנתרוה בשרשרת התפר-
 חותה של הלשון והגיש לנו בקנת, יציר-
 רות ראשונים וחידושי אחרונים. מצד
 ה א י כ ו ת תופסים דורות הראשונים
 מקום בראש, שהיו יצירותיהם משמשות
 יסוד לבנין הלשון כולה. אבל מצד
 ה כ ס ו ת לא הדיר המחבר הנאה מדו-
 רות האחרונים, מן החידושים שנתחדשו
 בימינו, עד שנדמה לפעמים שהחדש מא-
 פול על הישן. ואין תימה, עם תחיות
 הדיבור העברי נתחדשו מונחים ונתרבו
 מושגים, אפקינו נתרבו ודרכו ביטויינו
 נשתכללו, אף המלים הבינלאומיות הותרו
 לבוא בקהל — ומן הדיון שיהא שינוי
 מכריע זה משתקף במלוננו.

המחבר לא הגויים, הוא השיג שלמות
 באוצר המלים. אלא ששלמות זו מוגבלת
 מעוקרא. לאחר צאת המלון נוצרו מלים
 חדשות, בכמות לא מועטות, וכמובן —
 הללו לא יכלו להצטרף למנין. מבחינה זו
 לקוי בימינו כל מלון: לעולם אינו משיג
 את ההתפתחות הלשונית האחרונה. ואם
 מלון לועזי כך, מלון עברי על אחת כמה
 וכמה, מהמת המאורע ההיסטורי שנתרחש
 בדורנו: יצירת מדינת ישראל — המנגנון
 הממשלתי, הצבא, התחבורה והטכניקה,
 מונחים שנתחדשו עם קום המדינה ובש-
 נותיה הראשונות, הספיק המחבר לצרפן
 ולתת להן אכסנית ב"מלון החדש", ברם
 אלו שנתחדשו בשנים האחרונות, לאהר
 שיצאו כל כרכי המלון, נשתוירו בתוין,
 מרחפים היו בחלל עולמנו כנשמות ערטי-
 לאיות ולא זכו למיון, לכינוס ולהגדרה,
 אבוא דוגמת אחת, כשצפה ועלתה בעתוני
 ארץ-ישראל המלה "אָבִיך" (בתחיות מוגד
 האויר), היו רבים ותוהים על טיבה ולא
 יכלו לעמוד על משמעותה הטריוקת, משום
 שלא נמצאה במלון. וכן כמה חידושים
 אחרים, עכשיו מצא דבר זה את תיקונו.
 כל חידושיההלשון האחרונים, והם אינם

מלוננו של אבן-שושן נחשב בין
 ספרי-העיון המשובחים, כרך ראשון שלו
 יצא בשנת תש"ח, וכרך אחרון — בשנת
 תש"ב. מכאן ואילך ראו אור כמה מה-
 דורות, והוא גפנו נתקל לשלוש הוצאות:
 שלמה, מרוכות, ועטמית. הוא נתחבב על
 ציבורנו וקנה לו זכות-אזרה קבועה בין
 ספרי-השימוש היסודיים שבלשונונו. בז-
 כות מה זכה לכך? בזכות איכותו, שכן
 עדיף הוא מכל המלונים שהיו ברשותנו
 עד כאן. בין מעלותיו יש למנות את
 דיוקו, את היקפו, את זיקתו ללשון החיה.
 עילה הוא על המלונים הקודמים בסידורו
 הנאה, בגישתו המודרנית, בעיבודו של
 החומר הלשוני, במיונם ובהגדרתם של
 הערכים, בולט ביוחד הניקוד השלם וה-
 מדויק, בולטים הציוורים המדגימים המת-
 לווים לערכים הריאליים.

בשלושה מאמרים, שניתפרסמו בע-
 תוני ארץ-ישראל ("דבר", "דבר-השבוע",
 "הד-הדפוס"), עמדתו בפרומרוט על מיבו
 של מלון זה, נסיתי לברר את שימתו,
 להשוותו למלונים שקדמו לו, ביוחד לשל
 גור, ומכל הבחינות הוברר, שלפנינו טי-
 פוס חדש של מלון, טפוס מודרני. ידע
 המחבר להתקינו כראוי, לכווננו לפי רוח
 הזמן, לפי צרכי הדור, ולגישו לנו בצורה
 נאה, מושכת עין ולב.

לפי דברי המחבר נכלל במלון "אוצר-
 מלים שלם של הלשון העברית". עיון
 קל יורנו, שאין בדברים אלו משום גוזמא.
 המחבר הביא מכל תקופות הספרות ומכל
 פינותיה, לרבות תקופתנו, הוא כינס כל

(* מ ל ו ן ח ד ש , מ נ ו ק ד ו מ צ ו י ר ,
 מ א ת א ב ר ה ם א ב ן - ש ו ש ן ,
 ב ה ש ת ת פ ו ת ה ב ר א נ ש י מ ד ע . כ ר ך
 ה מ ל ו א י ם . ה ו צ א ת " ק ר י ת - ס פ ר "
 בע"מ, ירושלים תש"ח.)

הרי אוצר רב שירד עלינו אגב הפעילות הערה בחיי מדינת ישראל.

מהירה התפתחותה של לשוננו בתהום התחבורה ובתחום הצבא, והתפתחות זו נמשכת והולכת. הגע עצמך, לפני זמן לא רב נסתיימה עריכת כרך-המילואים, וכבר מצויות באוצר לשוננו מלים חדשות שאינן כלולות בכרך שלפנינו המלים „לויין“ (ספוטניק), ספינת-חלל, תחיגה (פסטיבאל) ועוד, כיון שבאו לעולם ביר-מים האחרונים, לא יכלו להתקבל ול-הצטרף למנין.

מלים חדשות הנהוגות בארצות-הברית, כגון זכיון (שיווי-זכויות), פפרט (לכתוב או להעתיק במכונת-כתיבה), תבקיש (כתב-בקשה), לא נכנסו לא לגוף המלון ולא לכרך-המילואים. כפי הנראה אין גורמים בארץ-ישראל מלים אלו.

חידושי ספרים נכנסו הרבה, המחבר חזר ובדק כתביהם של סופרים וליקט את חידושיהם. אוצר גדול חשף לפנינו. אנו מוצאים חידושים לא לבד מגדולי סופרינו ביאליק, משרני-תובסקי, יעקב כהן וזלמן שניאור, אלא אף משאר הסופרים, אפילו צעירים: אלתרמן, אריכא, בורלא, בארון, ברקוביץ, א. צ. גרינברג, גלבע, גורי, הזו, המאירי, ולפובסקי, זמורה, חורגין, טביב, טברסקי, יזהר, לובטנבום, ליסיצקי, סדן, סוקולוב, סמילנסקי, פרסקי, פיכמן, פרישמן, קבק, קריב, שופמן, שטיינמן, שלום, שלונסקי, שמעוני, שמיר ועוד.

סראי-המקורות מסומנים כהלכה. כשהספר מתורגם נזכר שמו של המתרגם, שלזכותו יש לוקח את החידוש, כגון „ראובני, תרגום זרמים לברנדס“, „ז. ולפובסקי, תרגום המורה לספרות לצ'כוב“. אבל בערך „האביב“ הובא שם המחבר בלבד, ד. פינסקי, ולא שמו של המתרגם, וכן נזקפה המלה „ריחון“ (פערגויסטיגונג) לזכותו של מ. קלוארי, והיא חידושו של ד. סדן, שערך ותרגם

מועטים, נאספו ונתכנסו בכרך-המילואים שלפנינו.

צורתו של כרך זה היא כדוגמת הכרכים הקודמים, הוא תופס 420 עמודים, למעלה משליש נתייחד למילואים — 164 עמודים כפולי-טורים, הובאו כ-2500 ערכים, ביניהם מלים בינלאומיות השכיחות בלשון העתונות, וכן תיקונים לערכים קודמים ונוספות מתוך הספרות.

מעתה, אם תזדמן לנו מלה כגון „אביך“, שוב לא נתהה על מקורה ועל משמעותה, אלא נפתח את כרך-המילואים ונמצא הגדרה מדויקת: „מן „התאבך“ מעובה, בלתי צלול, שנושאים בו גרגרים זעירים של אבק או של אדים: מזג-אוויר אביך“.

הוא הדין במלים אחרות, לדוגמא לקט של מלים, שאינן נדירות כלל, המשמשות אותנו יום-יום, בכתב ובעל-פה, בספרות ובעתונות:

בעניני מדינה: אשרה, בנאום, דרכון, שטה-הפקד.

בעניני צבא: אלוף-משנה, סגן-אלוף, רב-אלוף, דיגל נשק, טרפדת, כותפת, מטוס-סילון, מלחמת-מע, עוצבה, קליע.

בעניני תורה: דיולת, (רחוב) הד-סטרי, מדהן, משאית, נחיתת-אונס.

בתחומים אחרים: (תקד ליש) אריך-נגן, בוקר אורל, גיסן, ימרה, מצאי, מישרה, רב-מכר, שעון-עצר, תחביב, תקרית.

בערך „בחירה“, למשל, היו בכרך הרא-שון של המלון שני ערכי-משנה בלבד: זכות-בחירה ומלחמת-בחירות; בכרך-המילואים נתוספו עשרה: בחירה אקסי-בית, בחירה פסיבית, בחירה חפשית, בחי-רות אישיות, בחירות חשאיות, בחירות יחסיות, בחירות ישירות, בחירות כלל-יות, בחירות רובניות, בחירות שוות —

לניבים, למימרות ולפתגמים, כגון „אביו“ — היות דאביו ורכא; „אליהו“ — כוסו של אליהו, כסא של אליהו הנביא, עד שיבוא אליהו, תנא דכו אליהו; „אמריקה“ — גילה את אמריקה, וכו'. ב' מ ו ס ף ב' — ילקוט המלים — אתה מוצא רשימה אלפא-ביתית של שרשי הלשון העברית, ועל ידה אתה יכול לע-קוב אחר הסתעפותו של השורש ולעמוד על השתלשלותו במהלך התפתחותה של לשוננו — הידוש גמור ועדיין לא היה במלונות שלנו. כל המחבב אחידות של סגנון ימצא ענין בסימון המלים לפי תקופות יצירתן וייהנה מרשימה זו עצת ותושיה.

בוה נשלם המלון החדש. בלא שום ספק יתווספו ברבות הימים מלים חדשות, אבל נדמה לי שכבר הגיע אוצר המלים לידו וציבות, על כל פנים וציבות יחסית, וסח שיתוסף לא יתא בו כדי לשנות הרבה את היקפו של המלון. זכות גדולה נתגלגלה על-ידי המחבר דנן שזיכה אותנו במלוננו ואינו פוסק מלשפרו ולשכללו, מלון זה המשמש מדריך נאמן לכל המטיילים בפרדס לשוננו, המתבשרים מריחו הטוב ומאווירו הזך והמרענן.

נ.צ. מיימון

את מאמריו של קלוארי. הוא הדין בערך „התרשף“ (מ. ברוד).

ה ה ד פ ס ה נאה ומאירה עינים. מעויות-דפוס מועטות ביותר. כאן וכאן נשתרבה שגויה קלה הניתנת לתיקון. בערך „דיגל“ — הפקודה הצבאית היא „דגל שק!“ (בלא נו“) ולא דגל נשק!“ בערך „המלטה“ נדפס בציון מראה-המקום השני „הוא“, וצריך להיות „הנל“. בערך „אתר“ (מקום שיש בו שרידו ישוב קדמון) התי"ו קמוצה וצ"ל פתוחה, וכן בערך-המשנה „בכל אתר ואתר“. ואם היתה כוונת המחבר לתת למלה זו צורה עברית ע"מ כתב, פרט, מוטב היה להפריד את הערך ולחלקו לשנים — המהודש בקמץ והמקורי בפתח, ולנקד אף את ערכי-המשנה שבכאן (על אתר, בכל אתר ואתר) בפתח, כמנוקד בסידורי התפלה (בקדיש) וכפי שנתקדה תיבת זו בכרך א' של המלון.

ארבעת ה מ ו ס פ י ס שנספחו לכרך-המילואים (שמות ומדרשיהם, יל-קוט המלים למשפחותיהן ולמקורותיהן, תקציר התחביר העברי, הכתיב הסר-הניקוד) מלאים וגדושים בחומר רב. ב מ ו ס ף א' — שמות ומדרשיהם — באו כל השמות הפרטיים המשמשים אבות

„אברהם אבולעפיה“

והוא שגרטה לפיסקי-הדין הקשים עליהם: לנידוי וחרם, ולכינוי-הגנאי „משווי-שקר“. שנתכנו בו.

אך אולי סוף-סוף יצא הצדק ההסטורי וכל אותן הנשמות הערטיילאיות של משווי-חינו וגואלינו תבואנה על תיקונן בא-מונת העם ההולך ונגאל ובריקמת המדינה ההולכת ונבנית.

בינתים נבוא ונחזיק טובה למשורר העברי משה פיינשטיין שהעלה תיקון

תולדות ישראל בגלות עשירות בנס-יונות-דמים וביסורים. היפלא, אפוא, שרבו בהן הרמויות של גואלים, נביאים ומשיתים? ואילו המציאות התאכזרה ל„מושיעים“ החולמים, דוחקי-הקץ וחזוי-הגאולה, והאחיזה אבני-נגף ברגליהם,

(* „אברהם אבולעפיה“, פואימה היסטורית מאת משה פיינשטיין הוצאת „מוסד בי-אליק, ירושלים, ע"מ עמודים.

חקים את כנפיה־נפש“, על הכלי־משיח, על נצחוננו של רבנו משה בן נתן בוויכוחו עם כריסטיאני, על צירופי־סוד ומעשוי־נסים של בעלי־קבלה, אך במקום לעודד את אברהם ביציאתו למרחב הוא מרפה את ידיו ומיעצו לשבת בלא מעשה ולצפות לגאולה, דברי־הפליט מעוררים בו התמרמרות על כי „מכרנו המרחב לבעל“ ועל צרות־נפשם של הר־בנים, המקצצים את כנפיהם של מורדי־המיצר בחרמות ובגידופים.

רוח־המרד מתלכח באברהם והוא ממ־שיך בדרכו למרחב, אפילו חיי־משפחה אינם יכולים לרסן את מוזגו הסוער. את אשתו חנה, שנשא ביוון, בדרכו לארץ־ישראל, הוא עוזב לאנחות וליסורים ויוצא לבקש את אחיו האבודים, הם עש־רת השבטים המתכים מאחוריו ימים וה־רים לאות־הגאולה שיתן להם.

ממסעי־חיפושיו באסיה הוזר אבולעפיה לאיטליה. בפאלרמו תשיגהו יד מחרימו ומנדיו; במעמדו ובפני קהל ועדה קורא הרב אחיטוב את איגרת הרשב״א: „ועתה אחי, חלילה לכם מהטות אוזן לתורות־השקר של המסית־המדיח, אותו הנבל אברהם, המכונה אבולעפיה, שם רשעים ירקבו...“

אבולעפיה אינו נבהל מפני החרם ונושא את משאו ומשא פאלרמו. וזו התגובה:

„עמד חלל־הבית, אחוז אימה של קסם . . .“

שלמה נחתמו שפתי רבו אחיטוב? שלמה נתעטף כל הגה בעדה?“

רודף־איבה ממשיך אבולעפיה להעפיל אל פיסגות־החזון. ואף אל פסגת־הפסגות הוא נושא את נפשו; להחזיר את כל העולם הנוצרי לתורת משה... הוא מעז לבוא אל הוואטיקאן ולהנבא: „הבמה והמגדל“ הנושא ראשו שמימה... לרסוסים יוכו“, ובגימטריאות הוא מוכיח שהאמונה הש־לישית הקדושה אמונת־השקר היא

שירי לאחת הרמויות המופלאות בתולדות המשיחיות הישראלית, הלא היא דמותו של המקובל, רב־הפעלים ורב־התעוזה, ר' אברהם אבולעפיה.

אבולעפיה חי בשנות 1940—1290, בתקפת־הרמים של מסעי־הצלב. עודו תינוק עבר עם משפחתו מסאראגוסה של ספרד לטודילה, היא עירו של הנוסע המפורסם ר' בנימין. שם ספג אל קרבו את ענמת־הגלות וטיפח את נחש שנאתו אל חיי־המיצר בין חומות־המצודה המ־צורעות, ספורי־מסעותיו של בנימין מטודילה הוסיפו, כנראה, תוקף לחלומיותו של אבולעפיה המפרפר לצאת ממיצר־המצודה למרחב־עולם.

שאיפתו למרחב התגברה ולבשה מציאות בהשפעת הלך סב אחד שנפגש עמו מחוץ לחומות־המצודה, מפיו שמע סיפור־אגדה על לוח־מזמורי־דויד — אוצר־פלאים מבית־אוצרו של שלמה המלך — שהובא על־ידי גולי־ציון לעיר טוליסולה, האוצר הזה היה לאורים ותומים לישראל, ממנו נבע אור־המולדת ו„הד מזמוריו הישה יגון־נכר“... שנים רבות שמרו יהודי טוליסולה על אוצרם היקר עד שהיה לבז בידו עם פרא. נגזל הלוח, אך נש־ארה המנגינה ולילה לילה „בהלך החושך על כפי־טוליסולה התדפק ויגון בן־מרחקים על לב חולמי־ציון“. הניגון הזה הוא שהרגיז את מנחתו של ההלך בצעי־רותו ודחפהו לצאת לשליחותו. ועשה, בהגיע לו עת זיקנה וחולשה, הוא מוסר את כתר־שליחותו, שליחות שלא נגמרה, לאברהם אבולעפיה.

אברהם לומד קבלה ומתמחה בצירופי אותיות ובגימטריאות, אותות־גאולה רמוזים לו וכדוגמת ר' בנימין מטודילה הוא יוצא לתור אחר עשרת השבטים שמי־עבר נהר סמכשיון. הוא נפגש באניה עם פליט אחד מזבח־זניכא, הלא מספר לו על סבלות־ישראל בגלות אשכנז, צרפת ואוי־הים, על „להבות־המוקדים החורכות ממ־

הפואימה מצטיינת בשיטתה ובמירוצה הקל והקורא יקרא בה בנעימות וברגש של סיפוק. בין פרק לפרק ירגיש לפעמים בתסרונו של חוט מקשר — וכאן ייעזר על נקלה במכוא המסכיר.

השוני שבמבנה הפואימה מוסיף לחן וגוון. רוב הפרקים כתובים בחרוז לבן ובקצב הפשוט, ומיעוטם — קצובי שורה ומחורזים. ואף באלה האחרונים נהג המשורר תירות מסוימת, שכן לא נירתם למרכבת המוקצב האחיד והסדיר אלא נשמע לפנימיות הדברים — ועל ידי כך הצליח לשנות ליצירתו רחף של קלילות וטבעיות ולהימנע מחד-גוניות. דוגמת בולטת לכך ישמש מוקצבו של הפרק „שיח אותיות“.

ביצירת הזאת הראה משה פיינשטיין שוב את כוחו ביצירת מסכת-פיוטית רבת-רושם.

אלחנן אינדלמן

(„שלשה“ בגימטריה: שקר וכזב).
סופו של האיש אברהם אבולעפיה, החולם והלוחם, שהכריז על עצמו כעל נביא ומשיח, מעולף סנד; „הסנה, אשר הוצת פתאום על פסגות-כשף-הבינים“ ככה פתאום ואיננו.

*

הפואימה „אברהם אבולעפיה“ עשויה שתי וערב. ביסודה הונחו עובדות הסטוריות, שיד המשורר ארגנו בתוך מסכת של אגדות ודברי-שיר. גישתו של פיינשטיין אל יצירתו היא גישה שירית מובהקת. הוא אינו מחמט בנפש גבורו חיטוט פסיכולוגי ואינו מתאמץ לגלות את קפלי-קפליה. לו עיקר החזון השירי המתקרב מתוך העובדות והתפאורה השורית שהוא משווה להן. יש לפעמים שהנוף החיצוני מופיע אצלו בבליטות ובהברקה יתירה מאשר נוף-הנפש. רבים הדימויים השוכים את הלב בתקפם ובשירותם.

חומר לתולדות הציונות

אלא את הדברים בעצמם, כלומר: את החומר החי והמקורי, שלא שילכו בדרים משלו אלא במקומות המעונים שילוב לשם המשך העניין.

מ. שמואלי מועיד את ספרו לבתי הספר לנוער ולעם, ואכן כתובת נרחבת זו — נכונה היא, כל הרוצה לקרוא וללמוד מכלי ראשון יוכל לעיין בספר — מקורות כולל ומקיף זה, מן החלק השני של הספר והלאה (למן ימי העליות השני) תופסת תנועת העבודה הציונית מקום נכבד במבחר החומר של מ. שמואלי, ולא עוד אלא שהוא תופס רובו של חלק זה. מכיוון שהמלקט הוא איש תנועת העבודה ומורה בזרם תנועת העובדים, היהו כונה חיבורו בתאם לצרכי זרם זה.

„פרקים בתולדות הציונות ונתנת העבודת“ (ד' חלקים, הוצאת „מסילות“, „עם עובד“, חשט"ז) בא למלא הסרון ניכר בהוראת העברית. המחבר-המלקט משה שמואלי, שההוראה אומנתו, ידע בצער של המורה הניגש ללמד את תולדות הציונות: לעתים קרובות אין לרשותו ספרית נרחבת שתספק צרכי ההוראה בתחום זה, ולעתים אין בעירו אפילו ספרייה ציבורית עברית הראויה לשם זה. כמה מספרי הציונות הקלאסית נעשו יקרי מציאות ואין להשיגם, ומניין יבוא עזרו? בספרו זה, שהוא לקט של תעודות, מכתבים, רשימות, דברי זכרונות ודברי יצירת של אישים שהיו מראשוני התנועה ובוגיה, לא נתן מ. שמואלי הרצאת דברים משלו

הוא מכיל בכל ארבע חלקיו ק ר ו ב
ל א ל פ י ו ס ע מ ו ד , והוא עשוי
לשמש אוצר כלום למורה העברי גם ככאן
בהוראת המקצוע ובהרצאת דברים על
נושאי תולדות הציונות החדושה.

ע. צופה

חלק ג' של „פרקים בתולדות הציונות“
מתחיל בהצהרת בלפור ומסיום בהסתדרות
העובדים והתפתחותה בימי העליה השני-
לושית והרביעית. חלק ד' ואחרון פותח
בראשית העליה התמשית ומסיום בהכרות
המדינה, הספר מלווה ביבליוגרפיה, נספ-
חים ומפתח האישים הישובים והעניינים.

ידיעות

ידי י. מ. לסק והופיעו בהוצאת המחלקה
לנוער והחלוץ של הסתדרות הציונית ב-
ירושלים.

„הנער משה“

„יד ושם“ הוציא קובץ רשימות כתוב-
בות במקור בעברית מאת הנער משה פלינקר,
שנמלט בזמן השואה עם הוריו מהולנד
לבלגיה, שם נאסרו והנער נספה במחנה
המוות. הקדים מבוא דוד סדן. בראש
בראש הספר תצלום ציור „ארץ ישראל
תש״ד“ שעשה הנער על עטיפת אחת המ-
חברות ותמונת המתבר.

„שירי קוממויות ישראל“ לש. שלום
בהוצאת „יבנה“ הופיע קובץ שירים
חדש מאת ש. שלום מימי החלוציות ועד
שנת העשור למדינת ישראל (תרפ״ד —
תש״ח), שירים אלה שהיו מפוזרים עד
עתה בספרים שונים ובכמות ספרותיות
שונות, קובצו בספר זה, מדוריו: ימים
ראשונים, בתוך עמי, במצור, בין אדם
לחברו, עולם בלהבות, ימי מפקד, אילן
בכות, אבל יחיד, אזכרות, היונו כחולמים.

ד״ר א. מוקדוני

אחריו מחלה ממושכת נפטר בשנת ה-
82 טבקר הספרות והתיאטרון המפורסם,
ד״ר אלכסנדר מוקדוני (קופל).
המנוח נולד בליוביץ, רוסיה הלבנה,
הוא למד לימודי קודש והשתלם בפילו-
סופיה באוניברסיטת ברן. ראשית עבודתו
הספרותית היתה ב„יוד“ ואף בעתון ה-
יומי העברי „הצפת“ („שלשה“ אביבים).
בשנת 1909 היה העורך הראשי של הע-
תון „די ניוע וועלט“ ומאו בא לאמריקה
בשנת 1922 היה לחבר מערכת ה„מארגען
זשורנאל“. הוא הרבה לכתוב על התיאט-
רון ה„אידי“ והכללי ולחם בעד הטעם
הטוב והרמה האמנותית. ד״ר מוקדוני
כתב נדירות גם עברית (על ה„בימה“
וכן גם סקירה על התיאטרון האידי ב-
„הדאר“ ו„התקופה“). שלום לעפרו.

שירי אברהם בן יצחק באנגלית

שיריו של אברהם בן יצחק, המשורר
דק הרגש והציור, יצאו בתרגום אנגלי על-
יד המקור העברי. בראש הספר בא מאמר
הערכה מאת בנציון בנשלום ופרטים מ-
תולדות המשורר. השירים תורגמו על-

בפרשת המיווג, הקליטה והחינוך מדורית : בעיות בחלל עולמנו, שאלות חינוך ותר-בות; פרקי תווי; היסטוריה; ופולקלור; במתרוזות הדורות; עליה, התישבות וקליטה.

בית מדרש לתורה בשיקאנו

אוניברסיטה יהודית

תלמידים ממדינת ישראל, פנאמה, סן-דומינגו וקנדה, וכמו-כן מערים שונות בארצות הברית נרשמו בבית מדרש לתורה-האוניברסיטה היהודית האמריקאית בסקוקי, איל. — הודיע ד"ר אוסקאר ז. פאסמאן, נשיא האוניברסיטה.

מאה תלמידים מצויים כבר בפנימית המכללה, 250 תלמידים באים משיקאנו והסביבה.

אחרי החגים תפתחנה שתי מחלקות חדשות של האוניברסיטה. מכון ישראלי, שהוקם בשיתוף המחלקה הדתית של הר-סוכנות היהודית, יתן קורסים לבוגרים בלשון ובספרות העברית ובית מדרש למורות, שיעניק רשיונות הוראה למסוי-מות, יפתח בקרוב, כולל על שמו של הרב אפרים אפשטיין לחקר ההלכה בהנהלתו של החכם הידוע, הרב חיים צימרמאן, נפתח כבר.

בקרוב יושלם בנין הספרייה לזכר הרב שאול זילבר, מסוימו בית המדרש לתורה, שנוסד בשנת 1922, תופסים משרות כרונים, מורים ומנהלים ב-150 קהילות בארצות-הברית ובקאנאדה.

"פרקים בתולדות הספר העברי"

בשם זה יצא קובץ מחקרים מאת החו-קר והביבליוגרף אברהם יערי. בתוכן: ספרים שנכתבו בדרך העליה לארץ ישראל, בתי כלא, בשעת מגיפה ועוד. הספר יצא בהוצאת מוסד הרב קוק.

"פרקים"

זה לא כבר התחיל להופיע בחיפה ור-הון חדש בשם "פרקים" בעריכת והושע ירון. הירחון מוקדש לדברי ספרות, חנוך וחברה. בתוכן האחרונות נימנו בון משהתפיו נ. ה. טורסינו, אליהו מויטוס, אברהם קרוב, ש. שלום, ד"ר אפרים שמו-אלי ועוד. בתוכן שהופיעו באו גם תמונות ציורים ורשימות על יצירתם.

"דרום"

הירחון העברי "דרום", הוצא באר-גנטינה, נכנס לשנתו העשירי. ההוברת האחרונה מוקדשת ליובל העשור של מדינת ישראל. רוב המאמרים והרשימות בגל-יון מוקדשים לתיאור חייה ומוסדותיה של יהדות ארגנטינה וזיקתה למדינת ישראל.

"שבת ועם"

במה חדשה לבידור בעיות הציבור הספרדי בארץ וגולה. העורכים: דוד סימון ויעקב ניצני. ההנהלה הישראלית של הפרציה הספרדית העולמית שמה לה למטרה לתת ביטוי בירחון זה לבעיות המטריות את יהודי ארצות האיטליה

ספרים שנתקבלו במערכת

ירושלים, 1958, קע"ה — 132 — 32 ע', הספר מוקדש לזכרון המפקד הצעיר, דני מס, שעמד בראש מחלקת הל"ה שנפלה בחייו חבורן בדרכה להחיש תגבורת לגוש-עציון.

זכאי, אהרן, אל תופו של רע-יון. שירים. הוצאת "קריית-ספר"

אדר, צבי, הערכים התי-נוכיים של הנ"ך, הוצאת ספרים מ. נאמן, תל-אביב, תשי"ד, 381 ע'. בנתיב הפלמה. חלק ראשון: יומנו האר-הרון של דני, מאת מתי מגד; חלק שני: דני בעט ובחרט, אגרות ורישומים. תק-דמה: יגאל אלון. הוצאת ראובן מס,

בע"מ, ירושלים, תש"ז, 76 ע'.

הלקיץ, ש. יחיאלי הגרין.
רומן, הוצאת ספרים מ. ניומן בע"מ,
220 ע'.

„יצירת נעורים של המספר, המשורר
והמבקר הנודע ש. הלקיץ. נעורים לא
כציון-גיל, אלא כתואר, כציון אופי. רעי-
ננות וחיות של נעורים מיוחדות את
הרומן לטובה בפרוזה העברית החדשה...
מספרי הפרוזה המעטים שהעמידו דמות
חיה — יחיאל, אח לדמויות של גנסין,
בנר ואחרים.

חורגין, יעקב, אלו מות. סיפורים.
הוצאת אגודת הסופרים העברים ליד דביר,
תל-אביב, תש"ח, 344 ע'.

לוי, אליעזר, צא ולמד, מורה
דרך במצוות עמנו. הוצאת ראובן מס,
ירושלים, 1958, ר' ע'.

לקט סיפורים מספרות וידיש. ערך ק.
א. ברתני (בהתאם לתכנית הלימודים
לבתי הספר התיכוניים מטעם משרד החי-
נוך והתרבות). הוצאת ספרים מ. ניומן
בע"מ, תל-אביב, תש"ח, 214 ע'.

ה"י סופרים נכנסו ב„לקט“.

סלושץ, פרופ' נחום, האופיא
(האי ג'רבה). הוצאת דביר, תל אביב,
תש"ח, 286 ע'.

רוזן, אברהם, שירים חדשים,

קנט ע', הוצאת יבנה, תל-אביב.

שהם, מתתיהו, צור וירוש -
ליים. דרמה הוצאת דביר, תל אביב,
תש"ח. (נדפס... מגלופות מהדורת
„דביר“ תרצ"ג). קע"ו ע'.

מתוך „פתח דבר“: „צור וירושלים לא
שני שמות גיאוגראפיים הם, אלא שני
סמלים... הדראמה... היא מוצרות-המופת
של הספרות העברית החדשה“.

שרירא, ששונה, להם האוהבים,
רומן, הוצאת אגודת הסופרים ליד דביר,
תל אביב, תש"ז, 438 ע'.

„רומן זה דן בפשוטי-עם — הייחם
בפרבר עירוני בשנות המאבק עם השלטון
הזר לפני קום המדינה, בימי מלחמת השחר
רור, בחזית ובעורף, ובתקופת קיבוץ הג-
לויות שלאחריה — וצירו סובב על בעיות
מיוזג העדות“.

Shimoni, David, Idylls, with an essay
on the poet by Professor Joseph Klaus-
ner. Jerusalem, 1957. Translation: I.
M. Lask. Illustrations: Ludwig Sch-
werin. Youth and Hechalutz Depart-
ment of the Zionist Organization
193 pp.

בספר נכנסו האידיליות „בוער בחדרה“,
„מצבה“, „ורסוסי לילה“. הטכסטום העב-
רים והאנגלים באים עמוד כנגד עמוד.

כשורה טובה להזכירי פירוש פופולרי

זה עכשיו יצא ממכבש הדפוס — פרק השוכר
את האומנון — מוגה ומדויק על ידו גאוני
התלמוד בדורנו. בהסכמותיהם לפרק מביעים הר
גאונים התפעלותם העצומה עד כמה הצליח
הפירוש להתדיר ללב הקוראים את סוגיות ה-
תלמוד המסובכות מאד בקלות גמורה, בלי שום
קושי.

המחיר שלשה דולר, גם פרקי — שנים או חזיון
והמפקיד — במהדורה חדשה למכירת, שני
דולר האחד.

הזמנות מתקבלות על פרק אלו מציאות
שיופיע בקרוב.

לפנות אל:

JACOB KRAMER

2415-31st Street Galveston, Texas

כדי שנוכל לייצג מיטב ירושתנו על-ידי מוסיקה,
מצוות אתה לסויע בידינו — למפת — ליצור
— ולפרסם — תקליטים עבריים ואידיים מעולים
אנו מתכבדים להכריז על פירסום

רינת הקודש

אלבום — ארד-נגן של 12"

של

מפרש החזנות המהולל

לייב גלאנץ

„קול המינור הלירי הנפלא של גלאנץ, הוקלט
באופן נהדר בתקליטים אלה. הם לא רק תוספת
מצויינת לספרות היהודית המוסיקאלית, אלא
גם היושג נכבד לאמנות החזנית“ על-ידי תקלי-
טים אלה תישמר אמנות ה„נוסח“ היהודי
העתיק כשהיא מחודשת צורה.

אלבום — \$5.98 אריזה ומשלוח = \$6.63

נא לשלוח המחאתך ל-

SARA M. WACHS

156 W. 44th St., New York 36, N. Y.

ברכה משולשת לבצרון

המשמש מבצר למהשבה ולספרות העברית באמריקה ומעוז לעומדים על משמר רוחנו, תרבותנו ולשוננו:

נר לזכר נשמת הסופר והמלומד, בר-האוריון, תלמיד-החכם המפורסם, בעל ההלכה המובהק, שמוזה שלשלת הזהב של תולדות רוחנו מימי התלמוד עד זמננו אנו; הרב הזקן בחכמה, רב צעיר ברוחו, שהשפיע השפעה ברוכה ופוריה על ספרות ישראל ורעיון הנאולה והתקומה, המייסד והעורך הדגול של הירחון העברי באמריקה

מורנו זרבנו חיים משרנו ביץ ז"ל

ברכה לתנועה הציונית ולכל נושאי דגל מחנה ישראל, שעבדו שכם אחד והביאו קרבנות אין ספור למען הפצת הרעיון הציוני, שעוררו את העם והכשירו את הדור לקראת הגשמת חזון הנאולה והכפחת נביאינו הקדושים.

ברכה לכבוד תקומת מדינת ישראל, שנוסדה בעזרת צור ישראל ותהילה לגבורי ישראל, שביצרו לעמנו מקום נכבד במשפחת אומות העולם.

מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו.

שלום יוסף בר' יחיאל משה שובוב — נשיא הגליל הציוני של אנגליה החדשה

פרופ. משה שטיינר — מזכיר עברי

שנה טובה

הנני מאחל לכל ידידי, קרובי

ומכירי בישראל, בארצות הברית

ובכל אתר ואתר

שנת בריאות ושלוש והצלחה

משה ב. ניומאן

מיכאל לופמאן

עורך-דין וסגן-נשוא של ה"בצרון",
שולח לכל קרוביו וידידיו, עורכי, בצרון,
סופריו, קוראיו ותומכיו

ברכת שנה טובה

1440 BROADWAY

New York 21, N. Y.

א כתיבה וחתימה טובה צו אונוערע פריינד
אין אמעריקע בכלל, און צו אונוער משפחה
אין ישראל בפרט

רצוע און אברהם גערש

ארתור א. וגולדה רייכמאן

מברכים את כל מכיריהם וקרוביהם בישראל
ובכל אתר ואתר בשנה טובה ומוצלחת.

פילדלפיה, פא.

בית מדרש למורים

ואוניברסיטה עממית

154-156 E. 70th STREET

New York 18, N. Y.

אנו מברכים את כל העובדים בשנה ספרותנו
ואת כל המחנכים העברים באשר הם שם

בשנה טובה ומוצלחת

מי יתן והיתה השנה הבאה שנת גאולה שלמה
לעמנו וארצנו ושנת ברכה לתרבותנו וספרותנו

שנה טובה ומכורכת

לכל קרובי וידידי ולכל בית ישראל.

משה שוואגער ומשפחתו

יעקב קעסמענבוים ורעיתו ומשפחתו

מברכים את קרוביהם וידידיהם בשנה טובה
ומעוטרת, תהא השנה הבאה עלינו שנת גאולה
וישועה לכל היהודים, תכלה שנה וקללותיה
ותחל שנה וברכותיה.

ברוקלין, נ. י.

ברכת שנה טובה

לכל בני משפחתי ומיודעי בכל אתר ואתר.

שמעון עוזר קאמענעצקי

650 Ocean Avenue, Brooklyn, N. Y.

הנני מברך בשנת הצלחה ואושר את משפחתי,
אהי ורעי באשר הם שם.

ד"ר אליעזר פרלמן

ניו-יורק.

הנני מברך בברכת שלום ושנת גאולה את כל
חברי ואת כל העברים בכל אתר ואתר העובדים
באמונת למען שפתנו, עמנו וארצנו.

מרים וזאב אנרנוב

שנת גאולה וישועה לעמנו וארצנו.

יעקב צוזמר

פילדלפיה, פא.

הישענו כי באו מים עד נפש!

זהו נוסח של מברק אשר קבלנו מישראל. המלים המעטות האלה מדברות הרבה מאד.

אנו פונים אליכם, אחינו בני ישראל, לשמוע לקול צעקת ירושלים עיר הקודש ומוסדותיה, כידוע, תורמים מוסדותינו הקדושים תרומות עזרה עצומה על ידי החזקת של צו תת"ם ושתי ישובות, "עץ חיים", המפוצים תורה בישראל ומפרנסים ילדי ישראל עניים, כמה מהם יתומים, על ידי תמחוי-חינם, ומספקים גם טיפול של בתי חולים ועזרה רפואית לאלפים חולים אומ-ללים במוסדות, "ביקור חולים" ומרפאות.

פעולתנו הנמשכת כבר למעלה ממאה ושבע עשרה שנה אסור לה שתיפסק. יש לנו בשחון בכס, אחינו בני ישראל, שבהגיע תור הימים הנוראים ותבואו לבקש שנת חיים ושלום, תמלאו את חובתכם כלפי המוסדות הגדולים והמפוארים האלה התומכים במאות תלמידי חכמים, אלפי חולים, תינוקות של בית רבן, שמוחלים ומצפים לסייעכם.

הביאו או שלחו את תרומותכם הנדיבה ל- ובזכות זה תתברכו בשנת חיים ושלום, ברכה והצלחה אמן!

דוד ל. מעקלער, נשיא; יצחק בנו'אמין, גזבר
משה אליאך, מזכיר.

UNITED CHARITY INSTITUTIONS
OF JERUSALEM

154 Nassau Street, New York 38, N. Y.

אנחנו מברכים את קוראי ה"בצרון", את

הסופרים והמחנכים העברים וכל ישראל

בשנה טובה ומאושרת

שנת חיים ושלום, בנין ויצירה

HEBREW PUBLISHING CO.

79 Delancey Street

New York 2, N. Y.

ב"ה

הנהלת

הישיבה והמתיבתא

תורת חיים

631 בעלמאנט עוועניו

איסט ניו יורק, ברוקלין

מכרכת

בשנה טובה ומוצלחת

את הרבנים והעסקנים, הרמי"ם,
...המנדכים, המורים ותלמידיהם,
אגודת הנשים ואגודת ההורים

כוח"ט לכל ידידינו

הרב יצחק שמידמאן הרב ניסן טעלושקין
ראש הישיבה ראש ועד החנוך

נחום מילער, נשיא

Yeshiva and Mesivta Toras Chaim
631 Belmont Ave. Brooklyn, N.Y.

קרן שליחת שמרי מזון של

הצדקה הגדולה

כולל אמריקה תפארת ירושלים קופת רבי מאיר בעל הנם

פונה אליכם, אחינו בני ישראל!

בלב קרוע פונות אליכם מאות המשפחות העניות, בהם רבנים, תלמידי חכמים, אלמנות ויתומים של "כולל אמריקה": יהודי אמריקה, רחמנים בני רחמנים! תנו לנו אפשרות לראות בישועה אל תתנו לנו, הס ושלום, לסבול בימים הנוראים הבע"ל, ובזכות זה תזכו לברכות הנאמרות בפרשת הצדקה וזוכה לכתובה והתימה טובה ולגאולה שלמה במהרה.

הרב י. ל. זלצר, נשיא הכבוד; הרב מ. ד. שיינקופף, נשיא; הרב יהודה אלטוסקי, גזבר; הרב י. מ. חרלפ, יו"ר ועד הפועל; הרב אברהם משה שפיגעל, מנהל.

שלחו את תרומותיכם אל:

Kollel America Tiphereth Jerusalem

Rabbi Meyer Baal Haness

26 CANAL ST. NEW YORK 2, N. Y.

ברכת שנה טובה לכל לקוחותינו!

From

KOSHER DESERTS, INC.

MANUFACTURERS OF

KOJEL

אגודת המורים העברים בני-יורק
שולחת את ברכותיה הנאמנות לכל חבריה, המורים והמנהלים, יהי רצון ותהא השנה הבאה עלינו שנה טובה ומבורכת, שנת עליות להנוהג העברי.

ההסתדרות העברית בשיקגו
על סניפיה, מועדוניה והוגיה
מאחלת ל"בצרון", לעורכיו, סופריו, קוראיו
ולכלל ישראל שנת תקומה ובצרון.
בשם וועד הפועל,

חיים פומרנאני
נשיא

ברכת שנה טובה ומאושרה לאחינו בכל
מקום שהם.

דבורה יצחק באקשט

ברוקלין, נ. י.

אליהו, יעלה, לעדן ויונה יעקבי
מברכים את כל קרוביהם וידידיהם לשנה החדשה
בשנת חיים ושלוש, גאולה שלמה וישועה.

שנה טובה לכל קרובי בישראל ובאמריקה
הרב מרדכי באום ומשפחתו

ברוקלין, נ. י.

ד"ר אהרן דובנוב

מאחל

שנת גאולה שלמה, שלום, בריאות והצלחה,
2115 W. Grand Boulevard
Detroit 8, Mich.

שנת שלום ושלוה, ברכה והצלחה לכל
קרובינו וידידינו.

יעקב גרמן ורעיתו

336 West End Ave., N. Y.

דר משה איינהורן

עורך "הרופא העברי"

מאחל לכל קוראי "הרופא העברי" וקוראי
"בצרון" ועורכיו ומשפחתיהם שנה טובה
ו מ ב ר כ ת .

ניו-יורק.

אני מברך בשנה טובה ומוצלחת
את כל ידידי ומכירי.

נ. אזולין

Los Angeles, Calif.

שנת ברכה והצלחה, גאולה שלמה וישועה
לאחינו די בכל אתר ואתר.

יצחק רבינוביץ

סוואמפסקוט, מאס.

אנו מברכים את כל חברינו בשנה טובה ומוצלחת
הקבוצה העברית של מולידו, אהיו

בן ציון סמירין

נשיא

זלמן מוסטוב
סגן נשיא
נדליהו שאפנעק, זלמן מנדלסון, יצחק שילער
גזבר
מזכירים
שלמה סמולין
ראש ועד התכנית

הנני מברך את כל בני משפחתנו, את כל חברי
המרכז היהודי דברוקלין ואת כל ידידי וחברי
בברכת שנה טובה ומתוקה, שנת שלום וגאולה
שלמה לעמנו בארץ-ישראל ובכל תפוצות הגולה.

הרב ישראל חיים לוינטל

ורעיתו

ברוקלין, נ. י.

שנת ברכה והצלחה

יעקב ליפמאן

ניו-יורק.

ש. צ. זעצער

מברך את כל קרוביו, ידידיו וקוראיו בתוך שאר
כל אחינו בני ישראל בשנת חיים, שלום וברכה.
ניו-יורק.

אנו מאחלים לכל קרובינו וידידינו ולכל ישראל
שנה טובה ומבורכת.

יעקב ופייגל קניגסברג

ברכת שנה טובה ומוצלחת, שנת בנין, עליה

ושלום למדינת ישראל, שנת אושר ובריאות לכל

קרובינו וידידינו בכל אתר ואתר.

חיים לוף וביתו

שנה טובה וזכה"מ

למשפחותינו וכל מיודעינו ומכירנו.

ד"ר מ. גרבר ורעיתו

קליולאנד, אהיו.

יהודית, יעקב, רפאל ואילנה יוזלימ

מברכים את משפחתם, ידידיהם ומכיריהם ב-
ארצות הברית ואת משפחתם בישראל בשנה טובה
ו מ ב ר כ ת .

105 Arden St., New York 40, N. Y.

קהילה משכך ישראל

מברכת את כל חבריה ואת חרב ד"ר ישראל ו. קייזיס ואת כל העברים באמריקה כגמר התימה טובה, בשנת חיים טובים, ברכה והצלחה, כוספון, מאס.

שנת שלום וברכה לקרובי וידידי בכל אתר ואתר.

יעקב אברהם עפעל ורעיתו

דיטרויט, מישיגן.

ברכה לבית לכל חברי תרננים ולקרובינו בדיטרויט

הרב משה חיים אדלר ורעיתו

דיטרויט, מישיגן.

ברכה לחברי מערכת "בצרון" ולבני משפחת מיסדו הגדול הפרופ' ר' חיים משרנוביץ ז"ל ולכל העברים העומדים על משמרת התחיית העברית,

ד"ר שמעון ברנשטיין ורעיתו

ניו-יורק.

אנו מברכים את בתנו ד"ר גיטה לוינדרוון ואת בעלה משה רוזן ואת בנייהם דוד בן ציון ויונתן, את בתנו פרומה ואת בעלה ד"ר חיים מרדכי בלום ואת בנייהם משה ישראל ובן ציון ובתו תיה סימי ואת כל קרובינו וסודעינו די בכל אתר ואתר,

מ. ב. לויין ורעיתו מרים

ניו-יורק.

הנהלת המחנה משה הם

אגודת בני ציון

בפילדלפיה

מברכת את חבריה

בשנה טובה ומאושרה

ד"ר מורים שווארץ	מאיר לויין
נשיא	גזבר
ד"ר מורים רוזנומף	מאיר ווייציל
מתאם הפעולות	מוכיר

לנשיא מדינת ישראל

יצחק בן-צבי

ולראש הממשלה

דוד בן-גוריון

ולכל עם ישראל בתפוצות ובמדינת ישראל, לעסקני ה"בצרון" וסופריו, שנה טובה ומבורכת.

אברהם בן יוסף קבינסקי

החברותא בפילדלפיה

מברכת את מערכת ה"בצרון", קוראיו ותומכיו לקראת השנה הבע"ל, תחזקנה ידי הנושאים בעול התרבות העברית כאמריקה, והשואפים לשיתוף הכוחות היוצרים במדינת ישראל, חיים ראויין, יו"ר מאיר לוויין, גזבר-מזכיר

אני מברך את ידידי מר יעקב צוזמר מפילדלפיה ובית לחם נ"ה בברכת שנה טובה וגאולה שלמה לעמנו ולארצנו.

פראנק קעסמר

מעמאפאן, מאסס.

ברכת שנה טובה ומאושרת לכל קוראי ה"בצרון" ולחברי התסדרות העברית,

בנציון שיפמן

ניו-יורק.

ד"ר ת. גומברג

מברך את בית ישראל

בברכת שנה טובה ומוצלחת

שיקאגו.

ד"ר חיים הרים ורעיתו

מברכים את מנהל מערכת ה"בצרון", הד"ר משה משרנוביץ ומשפחתו וכל תומכיו ה"בצרון" וקוראיו, בשנה מאושרת.

כתיבה ותתימה טובה

לאחי ואחיותי ולכל משפחת

קולר

ולידידי די בכל אתר ואתר.

יוסף קולר

דיטרויט, מישיגן.

L'Phono Tova

**GROSSINGER'S
GROSSINGER, N. Y.**

האחים טברסקי
בית-דפוס
עברית ואידית
אנו מתמחים בהדפסת כל מיני
ס פ ר י ם
רבניים ומודרניים, וגם עבודת-דפוס כללית.
מבחר גדול של אותיות. מכונות מודרניות.
TWERSKY BROTHERS
1555 MACOMBS ROAD
New York 52, N. Y.
LU 8-3183

בעלי בית הדפוס הידוע לתהילה
ס י נ י
מתכבדים להודיע שבימים האחרונים שכללנו
את דפוסנו במכונות החדשות ביותר ובכל
מיני אותיות מודרניות ומרהיבות את העין
בעברית ובאנגלית.
אנו מוכנים להדפיס ממודעה עד ספר על
הצד היותר טוב ובמחירים הזולים ביותר.
סיסמתנו היא:
להשביע רצון הלקוח!
נסיון של 30 שנה היא ערובה נאמנה לטיב העבודה!
א. י. פרידמאן צ. א. שפירא

הנהלת
**בית ספר גבוה מרכזי
לבנות ישראל**
שעל יד ישיבה-אוניברסיטה
בברוקלין, ניו-יורק
**CENTRAL YESHIVA
HIGH SCHOOL FOR GIRLS**
2301 Snyder Avenue
Brooklyn 26, N. Y.
Tel. BU 4-2850
מברכת את נשיא ישיבה אוניברסיטה
ד"ר שמואל בלקין ומשפחתו
ההורים, המורים והתלמידות
בכוח"ט ובשנת גאולה
שלמה לישראל

**NEW YEAR GREETINGS
TO ALL OUR FRIENDS
ROOF HEALTH CLUB
SHERATON McALPIN HOTEL**
Broadway at 34th St.
New York City

**Use the Pleasant
Laxative**
Ex-Lax is the laxative you enjoy
taking. Tastes like delicious choc-
olate, and gives thorough relief
gently and comfortably. Ex-Lax
is America's biggest selling lax-
ative—used for over 50 years.
Buy the Economy 79c Size
Save as much as 41c
Also available in 37c and 15c sizes.
When Nature "forgets"... remember
EX-LAX
THE CHOCOLATED LAXATIVE

LO 7-8735 H. Mitsakos

DYCKMAN FLORIST

"Flowers by Wire"
New York 34, N. Y.

לשנה טובה תכתבו

BELFORD DAIRY
148 DYCKMAN ST.

New York 40, N. Y.

LO 7-6100

L E W I S

"Everything for the Home"
Large assortment of hand
made pieces from Israel
Specialy Priced
122 DYCKMAN ST.
New York 34, N. L.

LO 7-0450

**DYCKMAN FRUIT &
PRODUCE**

Retail at Wholesale Prices
152 DYCKMAN ST.
New York City

Lorraine 7-2144

Complete Beauty Service

**ALBERT'S
BEAUTY SALON**

Permanent Wave Specialists
4732 BROADWAY
New York 40, N. Y.
Bet. Arden & Thayer Sts.

Greetings from . . .

DR. HARRY WECHSLER
737 Park Avenue
New York City

Greetings from . . .

WEINER'S STORES
2610 McKinney Ave.

DYCKMAN HARDWARE

**& SUPPLY CO.
H A R D W A R E**

House Furnishings,
Janitor's and Apartment
Electrical, Plumbing
Janitor's and Apartment
Suplies - Paints - Glass
Repairing - Keys Made
Tel. LO 7-1589

200 DYCKMAN ST.
Near Broadway
New York 34, N. Y.

Greetings from . . .

**EVANS AMITYVILLE
DAIRY, Inc.**
47 Wellington Place
Amityville, N. Y.

Lorraine 7-6830

— We Call & Deliver —

PERSONAL

Cleaners & Dyers

All Cleaning Done
on Premises
24 Hour Service on Request

213 LYCKMAN ST.
New York

Near Broadway

Our Specialty:
Birthday - Wedding - Party
Ice Cream Cakes

**N A S C H
FRENCH PASTRY SHOP
and TEA ROOM**

Air Conditioned
Tea Room & Pastry Shop
182 DYCKMAN ST.

Lorraine 9-6659

— Branch Pastry Shop —
804 WEST 187th ST.
WAdsworth 7-0101

Trad Electronics Corp.

1001 First Ave.
Asbury Park, N. J.

WORLD DRUGS

Prescription Specialists
M. Rosenblatt, Ph.G.
172 DYCKMAN ST.
New York
Phone: LOrraine 7-1282

Greetings from . . .
**CLAIRMONT
TRANSFER CO.**
1950 South 4th Street
Milwaukee 4, Wis.

Greetings from . . .
**GETZ JEWELRY
STORES**
Seventh & Vine Sts.

LO 7-2770
**FOR STYLE AND FIT
COME TO THE
DYCKMAN DRESS SHOP**
190 DYCKMAN ST.
New York City

KENIN & POSNER
16 Court St.
Brooklyn 1, N. Y.

B. THROPE & CO.
951 Penn Ave.
Pittsburgh 22, Pa.

Lorraine 7-5965
MEYER POLLACK
בשר כשר
Strictly Kosher
Meat and Poultry Market
153 DYCKMAN ST.
New York City

Published monthly by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York 1, N. Y. (except from Feb. - March - June - July, Nov. - Dec., when published bi-monthly, and August, when not published). Profs. N. Glatzer, Simon Halkin (Israel), Prof. Harry A. Wolfson, Editors; Dr. Maurice E. Chernowitz, Managing Editor. Annual subscription, payable in advance: \$7.00 per year; foreign, \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Entered as second class matter, January 5, 1940; re-entered as second class matter, Jan. 14, 1958 at the Post Office at New York, N. Y., under the act of March 3, 1879. Copyrighted 1958, by Bitzaron, Inc. All rights reserved. Opinions expressed in the articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and do not necessarily reflect those of the editors and publisher. Subscriptions are automatically renewed unless we are notified otherwise.

Printed by Sinai Printing & Linotype Corp., 211 East Broadway, New York

עורכי ה"בצרון"

מכרכים את

סופרי "בצרון", תומכיו וקוראיו

בשנת חיים ושלום, ברכה וישועה

נחום גלאצר

צבי וולפסון

שמעון הלקין

ד"ר משה משרנוביץ ורעיתו

מכרכים בשנה טובה ומאושרת

את קרוביהם, ידידיהם ומכיריהם ואת כל העברים הותיקים תומכי ה"בצרון"
וקוראיו ואת חברי

"הועד להוצאת כל כתבי רב צעיר"

שניאור זלמן אש, שמחה זאב זלצמן, שמואל כץ ויצחק פינקל.

מי יתן ותביא השנה אתה האדרת היצירה העברית ועלית קרנה של מדינת ישראל.
ניר-יורק.

בגיל ורעדה אנו עומדים בהתגשם חזון הדורות לעינינו. אשרי עין ראתה זאת
ואשרי אוזן קשובה לפעמי משיחנו בארץ אבות.

אנו מכרכים בשנה טובה ומוצלחת את ידידינו וקרובינו במדינת ישראל ובכל אתר
ואתר. יהי רצון ששנת תשי"ט תביא בכנפיה השלום המקווה וישראל ישכון
לכטח בארצנו.

יצחק ושושנה פינקל

מנהטן בימש, ברוקלין

שמואל כ"ץ ורעיתו ובני-ביתו

מכרכים את כל ידידיהם וקרוביהם באמריקה ובמדינת ישראל ואת חברי הועד

להוצאת כל כתבי רב צעיר ואת עורכי ה"בצרון" ומשפחותיהם

ואת כל בוני ארצנו ותרבותנו

בשנה טובה ומאושרת

תכלה שנה וקללותיה — תחל שנה וברכותיה!

ניר-יורק.

לראש השנה תשי"ט

אנחנו מברכים את ה"בצרון" ואת עורכיו
החשובים, את קהל העברים בארצות-הברית
ובשאר התפוצות, ואת מדינת ישראל על
בניה-בוניה

בשנה טובה ומוצלחת, שנת הישנים והתקדמות

אגודת "עבריה" בסניסנימי

שלמה ריטשמונד

נשיא

לאה מרמז

מזכירה

"תלמוד תורה בית-עם"

בסניסנימי

נתן סקמור

נשיא

ד"ר מרדכי קרוג

מנהל

חובבי התרבות העברית

בסניסנימי

ד"ר עזרא שפיוזהנדלר

נשיא

ד"ר משה זלסקי

מזכיר-מנהל

לשכת החינוך העברי

בסניסנימי

איזידור שיפרין

נשיא

ד"ר משה זלסקי

מנהל

סול אש ורעיתו

מכרבים את

עורכי ה"בצרון" ומשפחותיהם

ואת ידידיהם וקרוביהם בכל מקום שהם בשנה טובה ומבורכת

תכלה שנה וקללותיה — תחל שנה וברכותיה!

יהי רצון ששנה זו תהיה שנת ישועה וגאולה שלמה לעמנו ולארצנו

ניו-יורק

י ש י ב ת

בית המדרש לתורה

מברכת את הרמ"ם, המורים והתלמידים שבכל מחלקות המכון, את הרבנים חניכיה המשרתים בקדש בכל אתר ואתר, הדי-רקטורים, הפקידים ואגודות העזרה וכל המנדבים בכל ערי המדינה, את כל הרבנים בשיקגו ובכל קהלות ישראל ואת כלל ישראל בכל ארצות העולם וביחוד במדינת ישראל,

בשנת חיים בריאות ואושר

יה"ר ששנת תשי"ט הבאה עלינו לטובה תהא שנת שלום ושלוה ונזכה בהרמת קרן התורה ובגאולת עמנו בחומר וברוח.

הרב אשר צפתמאן
נשיא

הרב חיים דוד רננסברג
מנהל

ד"ר יוסף כבד
דוקן התלמידים

הרב מנחם גודמאן
מוכיר המשרד

הרב נתנאל שווארץ
מנהל משרד ליחסים ציבורים

איגוד הפועלים

היהודים הלאומיים

(ידישי-נאציאנאלער אַרבעטער-פאַרבאַנד)

מברך את כל חבריו ואת כל הציונים והעברים באשר הם שם

בשנה טובה ומבורכת

מאיר בראון, נשיא
לואיס סיגל, מזכיר

ברכת שנה טובה

ועד עירוני של "פארבאנד"

ש. בונצ'ק, יושב ראש

בנימין טלר, מזכיר

השכונה הציונית דמנהטן ביטש - ברזקלין

מברכת את נשיא ההסתדרות הציונית דאמריקה, ד"ר עמנואל ניומאן,

וכל הציונים בכל מקום שהם — בשנה טובה ומאושרת.

אנו תפילה שבשנה הבאה נזכה לראות בפריחת מדינת ישראל ושגשוגה.

שמחה גולדמאן, גזבר

יצחק פינקל, נשיא

ISRAEL STIEFEL

Senator in the General Assembly

of Pennsylvania

and his son

JAY ROBERT

Extend their

NEW YEAR GREETINGS

to their many friends and

acquaintances in Israel,

in the diaspora and

everywhere

MAY THEY ALL BE INSCRIBED

AND SEALED IN THE BOOK OF

LIFE FOR HEALTH, HAPPINESS

AND CONTENTMENT

ה'תשי"ט, 5719

Philadelphia, Pennsylvania

ישראל שטיבל

סינאטור של מדינת פנסילבניה
וי"ר הועד למען ה"בצרון" בארצות הברית
ו כ נ ו

יעקבי

מברכים את ידידיהם ומכיריהם בישראל,
בארצות-הברית וכאשר הם שם בכרכת
גמר חתימה טובה

תכלה שנה וקללותיה תחל שנה וברכותיה
ובפרט למורו, רבו, ידידו ומכרו בישראל
הפרופיסור ד"ר יוסף קלוזנר

ירושלים
הפרופיסור ד"ר בן ציון דינור
ירושלים

ד"ר אברהם יעקב ברור
ירושלים

ד"ר ז. ש. חישין
שופט בבית-המשפט העליון של ישראל
מר ברל לוקר

חבר הכנסת
משפחת ד"ר אברהם גרנות

נשיא קרן-קימת לישראל
מר. יוסף ווייץ

הלשכה העולמית של קרן קימת לישראל
ד"ר שלמה הלוי

הלשכה העולמית של קרן קימת לישראל
משפחת האדריכל יהודה מגידוביץ

תל-אביב

משפחת המהנדס רפאל מגידו
רמת-גן

משפחת יצחק פסטרנק
רעננה

משפחת רפאל פסטרנק
תל-אביב

שלום תגר

תל-אביב

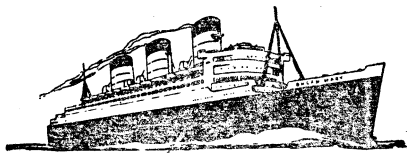
יצחק העמלין

תל-אביב

משפחת אברהם מלכסקי
ירושלים

מנחם ארנון

תל-אביב

ר א ש ו נ

לתענוגות שאין למעלה מהם, שעשועים ומרגוע, סע באניות קונארד לאירופה ול-הגיגת העשור של ישראל. קשרים נוחים עם ליברפול, סאוטהמפטון, שרבורג או האזור, הנותנים הזדמנות לבקר את לונדון או פאריז בדרך.

ל נ ח י ר ה

מבחר נרחב ביותר של הפלגות, אניות ומ-חירים... 11 אניות קונארד עם אניות-הנוסעים האדירות ביותר מלכת אליזבת ו-מלכת מרי בראש. מחירים של עונת קימוץ רוחים עתה: מחלקה ראשונה מ-\$252 — תא מ-\$212 — תירים מ-\$174.

CUNARD

שם-עולם... נסיון של 188 שנה ביצירת אווירה ביתית גמורה, תשומת-לב מיוחדת לכשרות וחדרים לתפילה.

הבא את קרוביך
מחוץ לארץ
בדרך הנוחה, ללא דאגות
שירות
קונארד
המשתלם מראש
רכוש לך כרטיסים המשתלמים מראש
בארצות-הברית — קונארד מסדר את הכל!

ראה סוכן הנסיעה שלך מיד

Go CUNARD

הנסיעה היא חצי התענוג.

Cunard Line, 25 Broadway and
441 Park Avenue, New York City

העברים

בפילדלפיה, פא.

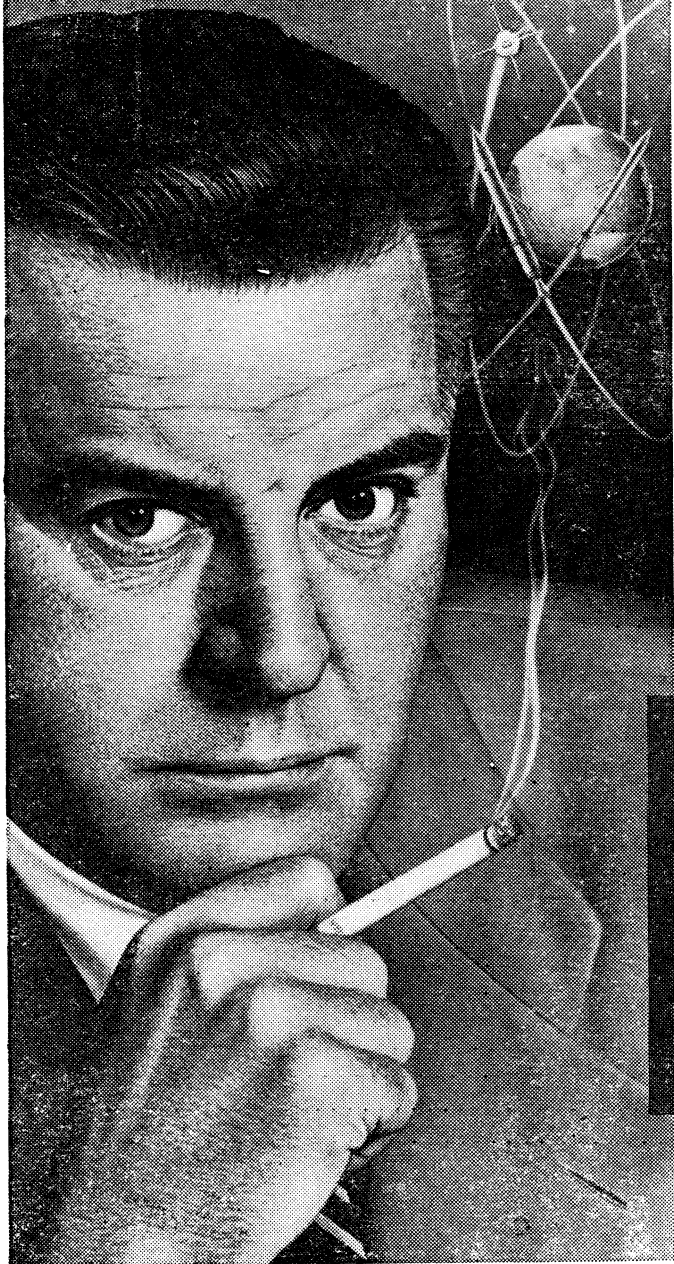

שולחים את מיטב ברכותיהם לקראת השנה החדשה הבע"ל לכל העומקים במסירות ובאמונה למען החייאת הלשון והתרבות העברית בקהילת ישראל באמריקה.

תהא השנה שנת בנין ויצירה, שלום ורווחה לעמנו היושב בציון ובכל אתר ואתר

יעקב צוזמר	שפרה סקרמון
נשיא-כבוד	ורבקה קרף
	מוזכרות
ד"ר נתנאל שרף	מאיר לויין
נשיא	גובר
יעקב לויין	ד"ר שמואל פיטליק
	סגני נשיאות

The Man Who Thinks For Himself Knows...

**ONLY
VICEROY HAS
A THINKING MAN'S
FILTER...
A SMOKING MAN'S
TASTE!**

This man thinks for himself. Knows the difference between fact and fancy. Trusts judgment, not opinion.

Such a man usually smokes VICEROY. His reason? Best in the world. He knows for a fact that only VICEROY has *a thinking man's filter and a smoking man's taste.*

**Familiar pack or
crush-proof box.**

© 1958, Brown & Williamson Tobacco Corp.